

Pippurimuorikerho

Perheväkivallalle altistuneiden lasten ryhmä turvakotikontekstissa

Satu Pitkäkangas-Laitila ja Rauni Räisälä

**Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
Pro gradu -tutkielma
Syksy 1999**

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
2. MENETELMÄ	12
2.1. Tutkimusaineisto.....	12
2.2. Tutkimukseen osallistujat	13
2.2.1. Katja	14
2.2.2. Sini.....	14
2.3. Aineistolähtöisyys tutkimuksen lähtökohtana	15
2.4. Tutkimuksen etenemisen kuvaus	15
3. TULOKSET	20
3.1. Kohti lapsilähtöisempiä ja -keskeisempiä työskentelymenetelmiä.....	20
3.1.1. Peledin ja Davisin manuaali lasten ryhmän taustalla ja siitä poikkeaminen tutkimusryhmässä	20
3.1.2. Nukketeatteri lasten perheväkivaltakokemusten traumasäilytöiden käsittelykeinona	22
3.2. Lasten perheväkivaltakokemusten ilmeneminen ryhmässä	25
3.2.1. Kontekstit	25
3.2.2. Perheväkivaltateemat ja niiden kehittyminen.....	26
3.2.3. Lasten kokemukset ja reaktiot perheväkivallalle altistumiseen.....	29
3.2.3.1. Katja	30
3.2.3.2. Sini	31
3.3. Ryhmä turvallisenä kontekstina yhteiselle kokemiselle ja jakamiselle	32
3.3.1. Katja ryhmässä.....	32
3.3.2. Sini ryhmässä.....	33
3.3.3. Tyttöjen välisestä vuorovaikutuksesta.....	34
3.3.4. Yhteiset hauskat hetket ryhmässä.....	35
4. POHDINTA	37
LÄHTEET	50
LITTEET	58

TIIVISTELMÄ

Pippurimuorikerho. Perheväkivallalle altistuneiden lasten ryhmä turvakotikontekstissa

Tekijät: Pitkäkangas-Laitila, Satu ja Räisälä, Rauni

Ohjaaja: Professori Antero Toskala

Psykologian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Syksy 1999

57 s., 12 liites.

Tutkimus on osa Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika -projektia. Kohteena oli turvakodin perheväkivallalle altistuneiden lasten lyhytkestoinen ryhmä, jota tutkittiin kokonaisvaltaisesta ja lasten yksilöllisyyttä korostavasta näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esille lasten näkökulma perheväkivaltaan. Ryhmässä oli kaksi neljävuotiaa tyttöä ja ohjaajina toimi kaksi naista. Psykoedukatiivinen ryhmämenetelmä perustui Peledin ja Davisin manuaaliin, ja tutkimusaineistona olivat videonauhoitukset ryhmäkerroista. Analyysi tehtiin aineistolähtöisesti, ja aineistoa jäsennettiin taulukoiden ja tiivistelmien avulla. Tutkijoiden näkemyksiä hyödynnettiin keskustelemalla ja vertailemalla havaintoja ja tulkintoja. Tutkimuksessa ilmeni, että manuaalista poikettiin, mikä johti lasten kuulluksi tulemiseen sekä lapsilähtöisempien ja lapsikeskeisempien työskentelymenetelmien käyttöönottoon. Nukketeatterista tuli pääasiallinen konteksti, jossa lapset toivat yksilöllisesti esille perheväkivaltakokemuksiaan. Nukketeatterileikin ja satujen kautta lapsille löytyi ikätasoinen keino käsitellä perheväkivaltakokemuksiaan ulkoistamalla ja samastumalla nukkehahmoihin. Ohjaajat auttoivat lapsia leikin traumaattisten sisältöjen käsittelemisessä ja lieventämisessä. Esitysten teemoja olivat lasten rooli perheväkivaltilanteissa sekä lasten niihin liittyneet tunteet, ajatukset ja toiminta. Ryhmä voi toimia tiedon antajana ja väkivallan kierteen katkaisijana sekä lapselle tilaisuutena rikkoa perheväkivaltasalaisuus, tulla kuulluksi, vaikuttaa omaan elämäänsä sekä saada turvallisia kokemuksia. Manuaalin tavoitteet olivat vaativia ryhmän keston nähden ja työskentelymuodot osittain soveltumattomia alle kouluikäisille. Ryhmämenetelmän soveltuvuutta tulee harkita yksilöllisesti lapsen tilanteen ja oireiden luonteen ja vakavuuden perusteella. Tämä tutkimus voi toimia suuntaa-antavana uudelle tutkimukselle sekä tarjota tukea ja uusia näkökulmia lasten ryhmien kanssa käytännön työtä aloittaville tai sitä tekeville.

Avainsanat: Perheväkivallalle altistuminen, lapsen näkökulma, lasten ryhmä, lapsen kuuleminen, lapsilähtöiset työskentelymenetelmät, turvakoti, trauma.

1. JOHDANTO

Tutkimuksen tausta ja tavoite. Tämä tutkimus on osa Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallista Lapsen aika -projektia (1997-2001), jonka keskeisenä tavoitteena on perheväkivallasta ja kaltoinkohtelusta kärsivien lasten kanssa tehtävän työn kehittäminen. Projektin ideologisena tavoitteena on nostaa lapset tasavertaisiksi toimijoiksi aikuisten rinnalle. Kehittämistyön kolme painopistealuetta ovat lasten tilanteen arviointimenetelmien ja -käytäntöjen kehittäminen, ryhmäinterventiomallien kehittäminen sekä perheväkivallan kanssa työskentelevien työntekijöiden valmiuksien, tietojen ja taitojen parantaminen lasten huomioimisessa ja auttamisessa. Tämä tutkimus koskee perheväkivallalle altistuneille lapsille suunnattua ryhmää, joka on pidetty eräässä Lapsen aika -projektiin kuuluvassa turvakodissa.

Tutkimuksen tavoitteena oli perheväkivallalle altistuneiden lasten ryhmän tutkiminen ja kuvailu sekä kokonaisvaltaisesta että lasten yksilöllisyyttä korostavasta näkökulmasta turvakotikontekstissa. Tavoitteena oli saada lasten ääni kuuluviin kiinnittämällä tarkasti ja systemaattisesti huomiota lapsiin tutkimusryhmässä: heidän kokemuksiinsa perheväkivallasta ja ryhmästä. Grauen ja Walshin (1998) mukaan onkin yllättävää, miten vähän tiedämme lasten elämästä ja kokemuksista siihen nähden, miten paljon lapsia on tutkittu. Lapset ovat olleet tutkimuksen välineitä, esimerkiksi hoidon vaikutusten indikaattoreita. Oikeat, elävät lapset ja heidän kokemuksensa eivät ole olleet tutkimuksen kiinnostuksen kohteena.

Lapsilähtöisyys, lapsikeskeisyys ja lapsen kuuleminen tutkimuksen ideologisena lähtökohtana. Tutkimuksen lähtökohtana oli lapsen näkökulman esille tuominen. Kliinisessä työssä tietä lasten maailmaan on etsitty esimerkiksi kehittämällä työskentelymenetelmiä lapsilähtöisemmiksi. Lapsilähtöisyys- ja keskeisyys käsitteinä kietoutuvat toisiinsa. Jantusen (1996) mukaan lapsilähtöisyyttä tarkasteltaessa taustalla on ajatus, että lapsi on tavalla tai toisella lähtökohta. Voidaan ajatella, että lapsuus on arvo sinänsä ja leikki lapsen elämäntehtävä. Syvempi lapsilähtöisyys merkitsee lapsen kehitykseen liittyvän suhteellisen hitauden kunnioittamista. Lapsikeskeisyys taas tarkoittaa Lummelahden (1995) mukaan jokaisen lapsen ainutkertaisen yksilöllisyyden huomioonottamista ja kunnioittamista. Lapsen tarpeet, toiveet, kiinnostukset ja

pyrkimykset pyritään ottamaan huomioon ja järjestämään toimintaa, joka on omaehtoista ja lasta miellyttävää.

Butler ja Williamson (1994) korostavat, että lasten kanssa työskenneltäessä tulisi ottaa käyttöön uusi lapsikeskeisempi reagoimistapa. Tämä tarkoittaa, että työntekijöiden ammattitaitoa ja kokemusta hyödynnetään lasten tarpeiden ja käsitysten huomioimisessa. Pyrkimyksenä on luoda uudenlaista kumppanuutta lasten kanssa, jolloin he voivat ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa ja tulla todella kuulluiksi. Lasten kuunteleminen, heidän kertomastaan oppiminen ja heidän kanssaan kumppanuuden rakentaminen on oleellista, jotta lapset voisivat itse vaikuttaa heille suunniteltujen palvelujen tarjontaan ja kehittämiseen.

Leikin ja sadun merkitys lapsilähtöisessä työskentelyssä. Lapsilähtöisyys merkitsee myös sitä, että aikuinen oivaltaa lapsen leikin merkityksen ja on aidosti kiinnostunut siitä. Leikki on pienille lapsille asioiden oppimis- ja käsittelykeino (Jantunen, 1996). Semioottisen funktion aktivoitumisen jälkeen lapset alkavat 2-4 vuoden iässä käyttää mentaalista symbolia - sanaa tai esinettä - korvaamaan jotain, mikä ei ole sillä hetkellä läsnä. Symbolien avulla lapsi voi sulauttaa ympäröivää todellisuutta omien halujensa ja kiinnostuksensa kohteiden mukaisesti. Symboliset leikit tarjoavat lapselle keinon esittää asioita itselle sekä toisille ja ovat tärkeitä lapsen emotionaalisen kehityksen kannalta. Esittävät toiminnot tekevät tapahtumista havainnollisia ja eläviä. Näin symbolisella leikillä on myös voimavaroja vapauttava tehtävä (Lyytinen, 1990).

Leikki on pienille lapsille myös terapeuttisesti tärkeää, koska pikkulapset eivät vielä hallitse kieltä ja käsitteellistä ajattelua siten, että pystyisivät ymmärtämään ja käsittelemään ongelmiaan ja tunteitaan. Pelottavista tapahtumista selviytyminen esittämällä niitä uudelleen ja uudelleen, ja asettumalla itse tilannetta hallitsevan ihmisen rooliin on yksi leikin tärkeistä merkityksistä varhaislapsuudessa (Piers & Landau, 1982). Lapsen kyky antautua ja liittyä empatiakyvyllään leikkiin sisältääkin sen terapeuttisen vaikutuksen (Heinälä, Jantunen, Kalpio & Pakarinen, 1996).

Sadun, tarinoiden ja fantasian, lapsen omimman maailman avulla, aikuiset voivat auttaa lasta käsittelemään sisäisiä ongelmiaan (Alanko, Lindholm, Baran-Rinne & Suur-Inkeroinen, 1995). Lapsia puhuttelee abstrakteja käsitteitä syvemmin elämyksellinen, tunnepitoinen, kuvalliseen muotoon puettu tieto. Lapsi samastuu satuun, sen henkilöihin, tapahtumiin ja tunnelmiin. Omassa sisäisyydessään ja leikeissään hän

työstää eri tavoin sadussa kohtaamiaan asioita. Leikissä lapsi jäljittelee sadun teemaa ja antautuu koko olemuksellaan siihen, erityisesti sadussa lasta itseään koskettaviin seikkoihin. Vähitellen tunteukset tulevat käsitellyiksi sadun ja leikin kautta (Heinälä ym., 1996).

Perheväkivallan määrittely. Perheväkivalta ilmiönä on paennut helpoilta selityksiltä sekä yrityksiltä ymmärtää ja hoitaa sitä. Aihe on osoittautunut turhauttavan vaikeaksi selittää, ja myös termit ja käsitteet ovat vaihtelevia (Emery, 1989). Yhtenäistä perheväkivallan määritelmää ei ole, koska on kyse laajasta ja voimakkaasti kulttuurisidonnaisesta ilmiöstä (Peltoniemi, 1982). Skandinavian maissa on käytetty käsitteitä familjevåld ja kvinnomishandel (Peltoniemi, 1984). Englanninkielisissä maissa on käytetty termiä family violence, kun taas feministisesti suuntautuneet maat ovat käyttäneet käsitettä battered wife, joka on edellistä käsitettä suppeampi (Kuokkanen, 1993).

Hautamäen (1997) mukaan Isdal (1996) määrittelee perheväkivallan olevan mitä tahansa toimintaa, joka tähtää perheenjäsenen vahingoittamiseen, pelottamiseen, nujertamiseen, ahdistamiseen, nöyryyttämiseen jne. Perheväkivalta voi olla fyysistä, henkistä, seksuaalista, omaisuuteen kohdistuvaa ja piilevää. Fyysinen väkivalta käsittää voiman käytön eli tönimisen, kiinniottamisen ja lyömisen. Henkinen väkivalta on lähinnä uhkailua ja nimittelyä. Seksuaalinen väkivalta sisältää seksuaalisen uhan ilmapiirin ja oman tahdon vastaisen toiminnan kiristyksestä raiskaukseen. Omaisuuteen kohdistuva väkivalta kohdistuu pääasiassa esineisiin, mutta sillä on fyysisen väkivallan kaltainen pelottava ja ahdistava vaikutus. Piilevään väkivaltaan kuuluu uhan ilmapiirin olemassaolo, joka aiheuttaa muissa perheenjäsenissä pelkoa ja muuttaa käyttäytymistä. Peltoniemen (1984) mukaan Suomessa käytetään yleisesti perheväkivalta-termiä kuvattaessa miehen ja naisen välistä väkivaltaa. Suomessa käytetään myös ilmaisuja parisuhdeväkivalta, aviollinen väkivalta ja vanhempien välinen väkivalta. Tässä tutkimuksessa näitä ilmaisuja on käytetty samaa tarkoittavina.

Perheväkivallalle altistuminen. Useimmiten väkivaltaisten perheiden lapsia on kutsuttu aviollisen väkivallan todistajiksi (witness) tai tarkkailijoiksi, havainnoitsijoiksi ja seuraajiksi (observer) (Holden, 1998). Väkivaltaisten perheitten lapsia on kutsuttu myös väkivallalle altistuneiksi (exposed) lapsiksi, koska he eivät aina ole katsomassa vanhempiensa välistä väkivaltaa. Sen sijaan lapset saattavat kuulla väkivaltatilanteen,

nähdä sen tulokset (esim. mustelmat) ja kokea väkivallan seuraukset vuorovaikutuksessa vanhempiensa kanssa tapahtumien jälkeen (Margolin, 1998).

Parisuhdeväkivallalle altistuneet lapset ovat jääneet huomiotta aivan liian pitkään (Holden, 1998). Lapset, jotka todistavat vanhempiensa välistä väkivaltaa, on vasta viime aikoina tiedostettu ryhmäksi, johon tulisi kohdistaa enemmän huomiota ja tutkimusta (Rosenberg & Rossman, 1990). Lapset ovat olleet perheväkivaltatutkimuksen kohteena harvoin, ja tutkimukset ovat kohdistuneet lähinnä lasten pahoinpitelyihin, niiden esilletuloon, luonteeseen ja laajuuteen. Lasten kokemukset ja perheväkivallan vaikutukset silloin, kun lapsi itse ei ole sen kohteena, ovat saaneet vain vähän huomiota (Kuokkanen, 1993). Aviollista väkivaltaa kokeneiden perheiden lapsia ollaankin kutsuttu unohdetuiksi, piilossa oleviksi, tahattomiksi, hiljaisiksi ja ei-tiedostetuiksi uhreiksi (Holden, 1998).

Perheväkivallan todistaminen traumaattisena kokemuksena. Strauss ja Gelles (1986) ovat todenneet, että ilmiönä lasten äitiensä kohdistuvan väkivallan todistaminen käsittää monenlaisia kokemuksia: Lapset voivat nähdä isänsä tai äidin partnerin uhkailevan tai lyövän äitiään, kuulla väkivallasta syntyviä ääniä kotona sekä altistua väkivallan tuloksille. Pynoosin, Steinbergin, Goenjianin (1996) mukaan useat tekijät yhdessä vaikuttavat siihen, että perheväkivallan todistamiskokemukset ja sen seuraukset voivat aiheuttaa lapselle posttraumaattisen stressitilan. Vanhempien välistä väkivaltaa todistaneiden lasten traumaattisiin reaktioihin vaikuttavat väkivaltaisen tapahtuman piirteet, lapsen havainnot ja käsityskyky tapahtumasta ja siihen liittyvät muistutukset sekä samanaikaiset sekundaariset stressitekijät lapsen elämässä.

Pynoosin (1996) ja Pynoosin ym. (1996) tekemä katsaus kirjallisuuteen osoitti, että perheväkivaltatapahtumassa on lukuisia piirteitä, jotka ennustavat traumaattisen stressin oireita lapsilla. Vanhempien välinen väkivalta on usein toistuvaa ja lapsi altistuu väkivaltaisille tapahtumille olemalla välittömästi läsnä tai lähellä, joskus myös yrittäen puuttua tapahtumaan. Tapahtuma voi johtaa sekä aikuisten että lapsen itsensä loukkaantumiseen tai kuolemaan tai lapsi voi altistua pahoinpitelyn seurauksena syntyneiden fyysisten vammojen näkemiselle. Lapsi voi myös kuulla äidin avunhuudot ja hädän. Lapsi voi joutua lisäksi todistamaan aseiden, fyysisen pakon ja julmuuden käyttöä sekä poliisiin väliintuloa kotona. Perheväkivalta on siis useita uhkia sisältävä stressitekijä (Margolin, 1998).

Kehitykselliset tekijät vaikuttavat voimakkaasti sekä ulkoisten uhkien havainnointiin että sisäisiin reaktioihin. Sisäisesti koettu uhka on yhteydessä lasten havaintoihin ja käsityskykyyn vaarasta, joihin taas liittyvät lasten fyysiset sekä emotionaaliset reaktiot, kuten avuttomuus, musertumisen tunteet tai pelot hylkäämisestä (Pynoos & Nader, 1993). Viimeisin väkivaltainen episodi ja sen seuraukset ovat todennäköisesti lapsen mielessä vaikuttaen hänen käyttäytymiseensä. Lasten reaktiot voivat vaihdella äärimmäisestä pelokkuudesta, kauhusta ja itkemisestä hämmentyneisyyteen, vetäytymiseen tai vihaan (Lehmann & Carlson, 1998). Lisäksi vanhemmat ovat usein kyvyttömiä vastaamaan lapsensa tarpeisiin ja vanhemmuuden vaatimuksiin, jolloin lapsi jää ilman lohdutusta ja tukea selviytyäkseen ahdistuksensa kanssa. Koska pienellä lapsella itsellään ei ole verbaalisia eikä sisäisiä keinoja tilanteen hallitsemiseen, voi seurauksena syntyä trauma (Ragg & Webb, 1992).

Myös samanaikaiset sekundaariset stressitekijät aiheuttavat lisää stressiä, josta lapsen on selviydyttävä (Lehmann & Carlson, 1998). Peledin ja Edlesonin (1995) mukaan turvakodeissa olevien lasten oireet johtuvat osittain sekä turvakotiin tulosta että siihen johtaneista seikoista. Lapsi on juuri kokenut kriisin todistettuaan väkivaltaa kotonaan, jonka jälkeen hän joutuu sopeutumaan nopeasti uuteen elinympäristöön. Lapsen normaalit selviytymiskeinot ja tukiryhmien käyttö häiriintyvät, koska hän joutuu eroon isästä, kodista, kavereista ja koulusta. Lisäksi turvakodin elinolosuhteet ovat vaikeat, tilat ovat ahtaat eikä yksityisyyttä juuri ole. Turvakodin ilmapiiri on usein vahvasti emotionaalinen, koska siellä on paljon muita kotonaan kriisin kokeneita (mm. Alessi & Hearn, 1984; Carlson, 1984; Layzer, Godson & DeLange, 1986). Lisäksi monille lapsille ei ole kerrottu totuutta kotoa lähtemisen syistä ja siitä, mihin ollaan menossa (Hughes & Marshall, 1995). Nämä perheväkivaltatapahtuman piirteet, lasten havainnot ja sekundaariset stressitekijät ovat voimakkaasti yhteydessä sekä lasten traumaperäisten stressioireiden alkuun että keston (Pynoosin ym., 1996).

Traumamalli tutkimuksen viitekehystenä. Empiirinen tieto turvakodeista osoittaa, että vanhempien välisen väkivallan todistaminen on traumaattinen stressitekijä ja saattaa aiheuttaa traumaperäisen stressihäiriön (PTSD) oireita kuten muutkin traumaattiset stressorit (mm. Eth & Pynoos, 1985; Jaffe, Wolfe & Wilson, 1990; Pynoos & Nader, 1990; Rosenberg & Rossman, 1990; Wolfe & Jaffe, 1991). Lehmannin ja Carlsonin (1998) mukaan tutkimuksissa on todettu, että merkittävällä määrällä vanhempien välistä

väkivaltaa todistaneista lapsista on trauma-spesifejä oireita DSM-IV:N määrittelemillä osa-alueilla. Traumaattista reagoimista on todettu olevan kaikilla lasten toiminnan alueilla. Lapsilla ilmenee psykologisia reaktioita, kuten ylivalppautta ja unihäiriöitä; kognitiivisia reaktioita, kuten hämmentyneisyyttä ja kostofantasioita sekä emotionaalisia reaktioita, kuten voimakasta pelkoa, syyllisyyttä ja vihaa. Käyttäytymisessä reaktiot näkyvät esimerkiksi levottomuutena, aggressiivisuutena, vetäytymisenä, regressiona ja posttraumaattisena leikkinä. Terrin (1991) mukaan traumatisoituneella lapsella voi lisäksi ilmetä ihmissuhteissaan empatiakyvyn puuttumista, läheisyyden välttämistä sekä tunteiden tunnistamisen ja määrittelyn vaikeutta.

DSM-IV:ssa traumaperäisen stressihäiriön keskeiset diagnostiset kriteerit ovat, että henkilö on joutunut traumaattiseen tapahtumaan, jossa koki, todisti tai joutui tekemisiin tapahtuman tai useiden tapahtumien kanssa, joihin liittyi todellinen tai uhkaava kuoleman tai vakavan loukkaantumisen vaara tai uhka oman itsen tai muiden fyysisestä koskemattomuudesta. Henkilön reaktioon liittyi pelkoa, avuttomuuden tunnetta tai kauhua (APA, 1994). ICD-10 mukaan rasittava tapahtuma tai jatkuvat hankalat olosuhteet ovat ensisijainen ja tärkein syytekijä traumaperäisen stressihäiriön syntymiselle (Stakes, 1995).

Traumaattisten tapahtumien jälkeen kehittyvien oireiden yhdistelmästä käytetään diagnostista termiä traumaperäinen stressihäiriö eli PTSD (post traumatic stress disorder) (Dyregrov, 1995). Henkilö kokee traumaattisen tapahtuman jatkuvasti uudelleen esim. mieleen tunkeutuvina muistoina (takautumina) ja painajaisina ja välttää traumaan liittyviä ärsykejä. Henkilön tunne-elämää leimaa turtuneisuus ja köyhtyminen, ja hän eristäytyy muista ihmisistä ollen kyvytön nauttimaan elämästä. Tavallisesti ilmenee myös lisääntyneen vireystason oireita, kuten liikavalppautta ja korostunut säpsähdyksireaktio (Stakes, 1995; APA, 1994).

Terr (1991) määrittelee lapsuuden trauman joko ulkoisen, yksittäisen ja äkillisen stressaavan tapahtuman (traumatyyppi I) tai jatkuvasti toistuvien stressaavien tapahtumien (traumatyyppi II) aiheuttamaksi henkiseksi tilaksi, jolloin lapsi kokee avuttomuutta, ja hänen aikaisemmin käyttämänsä selviytymiskeinot ja puolustusmekanismit eivät toimi. Terr siis laajentaa trauman käsitteen koskemaan olosuhteita, jolloin traumaattiset tapahtumat toistuvat, vaihtelevat ja kumuloituvat, ja joita luonnehtii pitkäkestoinen ja sairastuttava ennakointi tapahtuman uusiutumisesta.

Koska perheväkivalta on toistuvaa ja muuttuu usein vakavammaksi (Graham-Bermann, 1998), se voi aiheuttaa nimenomaan traumatyyppi II. Traumaan liittyvässä kirjallisuudessa puhutaan myös toistuvista (Munson, 1995; Terr 1991) ja kumulatiivisista traumoista (Dyregrov 1995).

Terrin (1991) mukaan traumatyyppi I:n ja II:n oireet eroavat toisistaan, vaikka niillä on myös yhteisiä piirteitä, kuten takautumat, traumaan liittyvien ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen toistaminen, traumaspesifit pelot ja muuttuneet asenteet muita ihmisiä, elämää ja tulevaisuutta kohtaan. Traumatyyppi II:n tunnusomaisia piirteitä ovat kieltäminen ja psyykinen turtuneisuus, viha ja raivo. Tyypillistä on, että moninkertaisesti traumatisoituneet lapset oppivat odottamaan stressaavien tilanteiden uusiutumista ja pyrkivät siirtämään itsensä henkisesti tilanteista pois. Lapsen yrittäessä suojella psyykettään ja mukautua toistuviin traumaattisiin tilanteisiin hän voi joutua ottamaan käyttöönsä massiivisia puolustusmekanismeja ja selviytymiskeinoja (depersonalisaatio, spontaani itsehypnoosi, itseanestesia ja dissosiaatio). Nämä johtavat lapsilla usein persoonallisuuden ongelmiin ja syvälliseen luonteen muutokseen.

Ulkoistaminen traumaattisten perheväkivaltakokemusten hoidossa. Ulkoistamista voidaan käyttää hyödyksi tutkittaessa perheitä, joissa on koettu väkivaltaa ja käsiteltäessä traumaattisia perheväkivaltakokemuksia. Ulkoistaminen auttaa kyseenalaistamaan välttelyä ja asioiden pyyhkimistä pois mielestä (Bentovim, 1995). Tavallisesti psykologiassa ulkoistamisella (externalization) tarkoitetaan sitä, että alunperin psyyken sisäiset asiat esittyvät, projisoituvat tai ilmentyvät ulkoisessa maailmassa. Laajemmassa merkityksessä tätä termiä käytetään jokseenkin samaa tarkoittavana projektio-termin kanssa (Reber, 1985). Bentovim (1995) käyttää käsitettä ulkoistaminen (externalization processes) tarkoittamaan esimerkiksi keskusteluja, joiden avulla nimetään ja ulkoistetaan traumaattisia prosesseja. Ongelmat siis objektivoidaan ja siirretään minän ulkopuolelle esimerkiksi hypoteettisten, tulevaisuutta koskevien ja kehämäisten kysymysten avulla esimerkiksi (ks. Bentovim s.53)

Jotta mielen sisäinen voitaisiin asettaa reflektion kohteeksi, se on ulkoistettava, puettava johonkin "aineelliseen" muotoon (Leiman, 1990). Työskenneltäessä lasten kanssa, joilla on traumaattisia perheväkivaltakokemuksia, ulkoistamiskeskusteluja voidaan käydä esimerkiksi nukkien avulla. Leikkimällä niillä spontaanisti lapsi voi ulkoistaa kokemuksensa saaden mahdollisuuden kuvailla yksityiskohtaisesti tunteitaan

ja tapahtumia. Lapselle voidaan lisäksi antaa konteksti, joka muistuttaa häntä alkuperäisestä traumaattisesta kokemuksesta. Muistuttajana voidaan käyttää esimerkiksi traumaattiseen tapahtumaan liittyviä tarinan alkuja, joita lapsi voi täydentää loppuun (Bentovim, 1995).

Turvakotien lasten ryhmät ajallisessa ja paikallisessa kontekstissaan. Loseken (1987) sekä Straussin, Gellesin ja Steinmetzin (1980) mukaan äitinsä pahoinpitelyä todistaneiden lasten ahdingosta kiinnostuttiin 1970-luvun lopulla. Kiinnostuksen herääminen liittyi aviollisen väkivallan käsitteellistämiseen sosiaalisesti ongelmaksi sekä tietoisuuden lisääntymiseen lasten fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn seurauksista. Turvakodeissa olevien lasten oireilusta on esitetty useita tutkimuksia, joita esim. Margolin (1998) sekä Peled ja Edleson (1995) ovat artikkeleissaan koonneet.

Vanhempien välistä väkivaltaa todistaneille lapsille ja heidän perheilleen palveluja on ollut tarjolla pääasiallisesti turvakotiympäristöissä (Peled & Edleson, 1994). Vaikka suurimmalla osalla pahoinpidellyistä, turvakodeista turvaa hakevilla naisilla on lapset mukana (Peled & Edleson, 1995), ovat lapset usein jääneet huomiotta, kun turvakodeissa on perinteisesti keskitytty vain äitien kriisien hoitoon (Roberts & Roberts, 1990). Suomalaisessa turvakodeissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että lapsi tunteineen ja kokemuksineen jää edelleen syrjään (Leskinen, 1982; Kuokkanen, 1993).

Pahoinpideltyjen naisten ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten huoli perheiden lapsista sekä kasvava tietoisuus väkivallan vaikutuksista lapsiin on johtanut uusien palvelujen syntymiseen lapsia varten turvakodeissa. Kun turvakodit ja muut perheväkivalta -projektit ovat lisääntyneet, monet niistä ovat kehittäneet erilaisia interventioita ja palveluja vastatakseen lasten tarpeisiin. Nämä palvelut sisältävät usein pienimuotoisia tuki- ja opetusryhmiä, joissa lapset voivat rikkoa perheväkivaltaisuuden (Peled & Edleson, 1995).

Turvakotikonteksti asettaa siellä pidettäville interventioille rajoituksia. Esimerkiksi Alessi ja Hearn (1984) korostivat turvakodin erityisten puitteiden huomioonottamista lasten hoidon suunnittelemisessa. Taloudellisten resurssien puute, sopivien tilojen löytäminen sekä turvakodin henkilökunnan ajan ja ammattitaidon tuomat rajoitukset on otettava huomioon. Siksi Alessi ja Hearn itse päätyivät työssään ryhmämuotoiseen hoitomalliin. Ryhmämallin etuina olivat Alessin ja Hearnin mielestä myös ryhmän tarjoama tuki, ja helppous tulla sinne verrattuna yksilölliseen hoitoon, jonka lapset

voivat kokea uhkaavana. Koska asukkaat turvakodeissa vaihtuvat ja liikkuvat koko ajan, ja äidit ja lapset viiptyvät siellä eri pituisia aikoja, päätyivät Alessi ja Hearn strukturoidun, aikarajoitteisen ja intensiivisen ryhmämallin kehittämiseen.

Suomalaisissa turvakodeissa perheväkivaltaa todistaneille lapsille suunnattua ryhmätoimintaa on käynnistetty Lapsen aika -projektin puitteissa syksystä 1996 alkaen. Projektissa on mukana 13 Ensi- ja turvakotiliiton jäsenyhdistystä. Vuoden 1998 aikana ryhmiä toteutettiin kymmenessä ensi- ja turvakodissa. Nykyiset ryhmämallit ovat vähemmän orientoituneita kriisien hoitoon ja keskittyvät sen sijaan psykoedukatiivisiin, emotionaalisiin ja asenteellisiin muutoksiin (Peled & Davis, 1995; Peled & Edleson, 1995), kuten myös suomalaisissa turvakodeissa käytetyt ryhmämallit. Uusimmat perheväkivallalle altistuneille lapsille tarkoitetut ryhmämallit keskittyvät trauman oireiden helpottamiseen. Niissä otetaan huomioon, että lasten traumaperäisiin reaktioihin vaikuttavat traumaattisen stressitekijän luonteen lisäksi myös lasten subjektiivinen kokemus tapahtumasta ja muut samanaikaiset stressitekijät lapsen elämässä (Lehmann & Carlson, 1998).

Lasten ryhmän manuaali. Tutkimusryhmä ja osa muista suomalaisissa turvakodeissa pidetyistä ryhmistä pohjautuvat Peledin ja Davisin kirjassaan *Groupwork with Children of Battered Women: A Practitioner's Manual* (1995) esittämään äitiin kohdistuvaa väkivaltaa todistaneiden lasten ryhmäohjelman manuaaliin. Manuaali perustuu Minneapolisin perheväkivalta-projektin (The Domestic Abuse Project of Minneapolis, DAP) lasten ohjelmasta vuosina 1989-1991 kertyneeseen kokemukseen ja DAP-ohjelman laadullisen arvioinnin tuloksiin. Ryhmän neljä päätavoitetta ovat perheväkivaltasalaisuuden rikkomisen, itsesuojelun oppiminen, ryhmän kokeminen positiivisena ja turvallisenä sekä itsetunnon paraneminen. Liitteessä kaksi esitetyt ryhmän pää-, prosessi- ja tulostavoitteet ovat oleellisia kaikilla ikäryhmillä, vaikka ryhmätoiminnot niiden saavuttamiseksi saattavat vaihdella ryhmän jäsenten kehitystason mukaan (Peled & Davis, 1995).

Käsilläoleva pro gradu -tutkielma on ensimmäinen Suomessa tehty tutkimus perheväkivallalle altistuneiden lasten ryhmästä. Kirjallisuudessa on raportoitu vain muutamasta vanhempien välistä väkivaltaa todistaneille lapsille suunnatusta lasten ryhmän arvioinnista (Lehmann & Carlson, 1998). Tutkimusryhmän taustalla käytettyyn manuaaliin perustuvasta ryhmästä on tietävästi tehty ainoastaan yksi laadullinen

tutkimus. Peledin ja Edlesonin (1992) tekemän laadullisen DAP-projektin lasten tuki- ja opetusryhmien toimivuutta arvioivan tutkimuksen mukaan lapsissa tapahtuneet muutokset olivat jo olemassaolevien käyttäytymismuotojen, ajatusten ja emootioiden muokkaantumista. Joidenkin lasten kohdalla positiiviset muutokset tapahtuivat helposti, mutta joillekin ryhmä oli vasta ensimmäinen askel parantumisen matkalle, jolloin lapsen muutokset ilmenivät hitaammin ja olivat vaikeampia havaita.

Peledin ja Edlesonin (1995) tutkimuksen mukaan ryhmän lopussa useimmat lapset osasivat määrittellä, mitä väkivalta on ja erotella väkivallan eri muodot toisistaan. Lapset kykenivät käyttämään ryhmässä saamaansa uutta tietoa esimerkiksi estääkseen väkivaltaisen käyttäytymisen tai vastatakseen siihen. Tiedon avulla he pystyivät määrittelemään perheessään tapahtunutta väkivaltaa, sen laajuutta sekä väkivallan osapuolten rooleja. Tahattomat seuraukset, kuten ristiriita perheen ja ryhmän normien välillä esimerkiksi siinä, mikä on lapselle sopivaa rooli, ja miten lapsi voi käyttäytyä perheessä, aiheuttivat vanhempien vastustusta. Vanhemmat joutuivat myös vaikeaan asemaan, kun lapset olivat ryhmässä sisäistäneet, ettei väkivalta ole hyväksyttävää, ja alkoivat arvioida vanhempiaan ja heidän kasvatustapojaan ryhmässä saamiensa tietojen pohjalta. Nämä tahattomat seuraukset olivat kuitenkin muutosprosessin oleellisia osatekijöitä.

Tutkimustehtävien määrittely. Perheväkivallalle altistuneiden lasten ryhmästä kerättyyn videoaineistoon tutustuttaessa kävi ilmi, että manuaalista poikettiin ryhmän kuluessa. Tutkijoita alkoi kiinnostaa, miksi näin tapahtui. Huomio kiinnittyi alusta asti lasten ryhmässä leikittyyn nukketeatteriin, koska juuri siinä lapset toivat esiin kokemuksiaan perheväkivallasta. Tutkijoita myös kiinnosti, mitä ja miten lapset kertoivat perheväkivaltakokemuksistaan, ja miten he kokivat ryhmässä olonsa. Tutkimuksessa haluttiin keskittyä lisäksi siihen, minkälaisia voimavaroja ja tukea tämä ryhmä tarjosi lapsille.

Tältä pohjalta tutkimustehtäviksi määriteltiin:

- 1) Miten manuaalia käytetään ja noudatetaan ryhmän taustalla: Miksi, milloin ja miten manuaalista poiketaan?
- 2) Miten lasten perheväkivaltakokemukset ilmenevät ryhmässä: Missä kontekstissa ja mitä lapset kertovat perheväkivallasta? Muuttuvatko kertomukset perheväkivallasta ryhmän kuluessa? Miten lasten yksilölliset kokemukset perheväkivallasta tulevat esille?

3) Mikä on lasten käsitys ryhmän olemassaolosta? Miten lapset käyttäytyvät ryhmässä, ja millaista on heidän välinen vuorovaikutus? Miten manuaalissa eräiksi keskeisiksi ryhmän tavoitteiksi määritellyt turvallisuus, jakaminen ja hauskuus näkyvät tutkimusryhmässä? Millaisia positiivisia kokemuksia ryhmä tarjoaa lapsille?

2. MENETELMÄ

2.1. Tutkimusaineisto

Aineiston kerääminen. Tutkimuksen aineisto koostuu eräissä ensi- ja turvakodissa keväällä 1998 pidetyn vanhempien välistä väkivaltaa todistaneiden lasten ryhmän videonauhoituksista. Ryhmän taustalla oli Peledin ja Davisin kirjassaan (1995) esittämä manuaali pahoinpideltyjen naisten lasten ryhmää varten (manuaalin sisältöä esitelty tarkemmin liitteissä 1, 2 ja 3). Ryhmässä oli kaksi neljävuotiasta tyttöä ja ohjaajina toimi kaksi turvakodissa työskentelevää naista. Toinen ryhmän ohjaajista (T1) oli koulutukseltaan sosiaalityöntekijä ja vaativan erityistason perheterapeutti ja toinen (T2) mielisairaanhoitaja.

Ryhmän taustalla olevassa manuaalissa oli annettu tarkat ohjeet, kuinka ryhmä kootaan ja millaisille lapsille se soveltuu. Peledin ja Davisin (1995) mukaan ryhmään osallistuvan lapsen tulee olla 4-12-vuotias, ja hänellä tulee olla valmiuksia ryhmässä olemiseen. Vanhempien tulee antaa lapselle lupa osallistua ryhmään ja sitoutua tuomaan lapsi sinne. Peled ja Davis suosittelevat myös, että vanhemmat itse osallistuvat yhtä aikaa pidettävään vanhempien ryhmään. Tärkeänä arviointikriteerinä lapsen ryhmään ottamisessa on, ettei lapsen tai äidin turvallisuus kotona vaarannu ryhmään osallistumisen vuoksi. Perheväkivaltaa kohdanneita perheitä leimaa keskeisesti väkivallan salaaminen ulkopuolisilta, ja siksi lapsen tuleminen ryhmään vaatii luottamuksellista suhdetta työntekijöiden ja lasten vanhempien välillä. Tutkimusryhmän kokoaminen oli vaikea prosessi ja kesti useita kuukausia. Ryhmään oli ehdolla 19 lasta, joista lopulta vain kaksi tuli ryhmään. Syitä ryhmän kokoamisen vaikeuteen oli monia ja sitä olisikin tärkeä tutkia. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa päätettiin, että aineisto kerätään videoimalla ryhmätapaamiset. Perusteluna oli, että videonauhojen avulla saataisiin mahdollisimman rikas aineisto nonverbaalisen viestinnän tutkimiseksi, mikä koettiin tärkeäksi tutkittaessa alle kouluikäisiä lapsia. Emme haastatelleet lapsia, koska pidimme videonauhoituksia eettisesti parempana vaihtoehtona. Myös turvakodin henkilökunta, joka on työskennellyt paljon väkivaltaa kokeneiden perheiden kanssa, oli samaa mieltä. Tutkimusryhmän lapset joutuvat olemaan paljon tekemisissä eri

työntekijöiden kanssa perheen ongelmien tiimoilta, ja heiltä kysellään perheväkivaltaan liittyviä asioita useissa eri yhteyksissä. Siksi katsottiin, että on lasten kannalta parempi, että jo ennestään tutut henkilöt kokoavat ja pitävät ryhmän. Tässä tutkimuksessa myös maantieteelliset syyt olisivat käytännössä rajoittaneet tutkijoiden osallistumista tutkimusaineiston keräämiseen. Näistä syistä turvakodin lasten ryhmää ohjanneet työntekijät kokosivat ryhmän, videoivat ryhmäkerrat ja toimittivat ne tutkijoille.

Aineiston kuvailu. Lasten ryhmä kokoontui turvakodin leikkihuoneessa, jonka yhteydessä oli pieni keittiö. Huoneessa oli paljon leluja, tavaroita ja pieni työpöytä, jonka ääreen lapset ja aikuiset kokoontuivat. Ryhmäkerroilla tapahtui paljon ja meteli oli usein kova. Vaikka ryhmän kulussa oli selkeä struktuuri, vaikutelma oli, että ryhmässä oli välillä melkoinen sekamelska. Lapset olivat eläväisiä ja välillä hyvin levottomia, ja aikuiset joutuivat usein rajoittamaan heidän käyttäytymistään (Ks. liite 3 tarkempi kuvaus ryhmän kulusta).

Manuaalin mukaan ryhmä kokoontuu kymmenen kertaa kerran viikossa. Tutkimusryhmä kokoontui yhteensä kahdeksan kertaa, tunnin kerrallaan. Tytöt osallistuivat ryhmään säännöllisesti. Toisella ryhmäkerralla oli mukana vain Sini ja toinen ohjaaja (T1). Tästä ryhmäkerrasta ei ollut videonauhoitusta väärinkäsityksen vuoksi. Kolmannen ryhmäkerran videonauhoituksesta puuttui noin 20 minuuttia, sillä nauha loppui kolme kertaa kesken. Seitsemännellä ryhmäkerralla Sini oli sairaana, ja paikalla olivat vain Katja ja toinen ohjaaja (T2).

2.2. Tutkimukseen osallistujat

Molemmat tytöt olivat syntyneet vuonna 1993, ja olivat tutkimushetkellä neljävuotiaita. Väkiältä molempien lasten perheissä oli ollut pitkäaikaista ja lapset olivat nähneet sitä. Lapsiin kohdistuneesta pahoinpitelystä ei ollut tarkkaa tietoa. Perheneuvolakontakteja ei ollut ollut kummassakaan perheessä.

2.2.1. Katja

Katjan elämää perheväkivalta oli leimannut pienestä asti. Väkivalta kohdistui äitiin, joka myös käyttäytyi väkivaltaisesti isää kohtaan riitatilanteissa. Äiti oli kertonut Katjan sanoneen itse, että isä oli lyönyt häntä turpaan. Katja oli kertonut tästä myös päiväkodissa, minkä jälkeen äiti ei ollut uskaltanut jättää häntä isän hoitoon. Äiti oli kertonut, että humalassa isä oli vanhempien riitojen yhteydessä herätellyt Katjaa jo hänen ollessaan vauva. Isä oli ollut ainakin viimeisen vuoden aikana psykiatrisessa hoidossa, ja hänellä oli ollut pitkään jatkunut alkoholi-ongelma. Katja oli muuttanut perheensä kanssa useaan kertaan. Katjalle äidinäiti ja isänisä olivat olleet tärkeitä ihmissuhteita ja erityisesti isoisän luona hän oli viettänyt paljon aikaa. Katjan ollessa kaksivuotias hänellä ilmeni toistuvaa oksentelua hänen lähtiessään äidin kanssa viikonloppulomalta mummolasta kotiin. Katjan vanhemmat olivat eronneet joulukuussa 1997, juuri ennen ryhmän alkamista.

2.2.2. Sini

Tiedot Sinin varhaisvaiheista ovat puutteelliset, sillä yhteyksiä perhettä hoitaneiden viranomaisten kesken ei ollut perheen muuttaessa paikkakunnalta toiselle. Sinin vanhemmat olivat molemmat pitkäaikaistyöttömiä. Vanhemmat olivat olleet päihdekuntoutuksessa Sinin ollessa vauva. He erosivat Sinin ollessa noin vuoden ikäinen. Sini ja äiti muuttivat nykyiselle asuinpaikkakunnalleen sukulaisten luo ja isä muutti muutaman kuukauden kuluttua perässä. Tuolloin perheessä oli ollut myös huostaanoton uhka. Äiti oli hoitanut Siniä suurimmaksi osaksi, ja ainakin viimeiset kaksi vuotta Sini oli ollut päiväkodissa lastensuojeluperustein.

Perhe tuli ensikotiin äidin oltua aikuispsykiatrisella kriisiosastolla synnytyksen jälkeisen masennuksen vuoksi. Väkivalta ei siis ollut ollut ensikotiin tulon syy ja väkivallan merkitys paljastui vasta myöhemmin. Sinin kohdalla ei ollut tarkkaa tietoa perheväkivallan sisällöstä, mutta se tiedettiin, että hänen elämässään oli ollut monenlaista väkivaltaa. Äitiin oli kohdistunut väkivaltaa ja sillä uhkaamista isän taholta ja äiti oli ollut väkivaltainen isää kohtaan mustasukkaisuudesta. Sini oli nähnyt isän ja äidin itsemurhayritykset sekä isän hakkaavan kotona toisen miehen riidan seurauksena.

2.3. Aineistolähtöisyys tutkimuksen lähtökohtana

Tässä tutkimuksessa tärkeä tavoite oli saada kuuluviin tutkittavien oma ääni sekä tuoda esille lasten näkökulma perheväkivaltaan. Siksi analyysia lähdettiin tekemään aineistolähtöisesti. Pelkistetyimmillään aineistolähtöisyydellä tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien. Aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta (Eskola & Suoranta, 1998). Koska perheväkivaltaa todistaneiden lasten ryhmiä ei ole aiemmin tutkittu Suomessa, oli yhtä ryhmää koskevan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu perusteltua.

Tutkimusta lähdettiin tekemään ilman hypoteeseja. Laadullisessa tutkimuksessa hypoteesittomuus tarkoittaa sitä, ettei tutkijalla ole lukkoonlyötyjä ennako-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta, 1998). Kaplanin (1964) ideaa mukaillen voidaan ajatella, että aineistojen tehtävänä ei ole perinteisesti hypoteesien todistaminen, vaan niiden keksiminen. Tämä tutkimus eteni juuri näin; kun aineistoa oli tiivistetty ja analysoitu eri menetelmin, alkoivat tutkimuskysymykset hahmottua lopulliseen muotoonsa.

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan on otettava huomioon se, että tutkijoiden havainnot ovat aina latautuneet aikaisemmilla kokemuksilla. Uuden oppiminen edellyttää, että tutkimuskohteesta muodostetut ennako-oletukset tiedostetaan ja otetaan huomioon tutkimuksen esioletuksena. Objektiivisuudella voidaan tarkoittaa sitä, ettei tutkija sekoita omia uskomuksiaan, asenteitaan ja arvostuksiaan tutkimuskohteeseen. Vaikka tämä ei ole koskaan täysin mahdollista, voi ainakin yrittää tunnistaa omat esioletuksensa ja arvostuksensa. Objektiivisyys syntyy nimenomaan oman subjektiivisuutensa tiedostamisesta. Kaiken subjektiivisuuden tiedostaminen on tietenkin ideaalinen, mutta tärkeä tavoite.

2.4. Tutkimuksen etenemisen kuvaus

Erityisesti laadullinen tutkimus on luonteeltaan syklinen, päättymätön prosessi, jossa tutkimuksen eri vaiheet limittyvät toisiinsa, ja joka ohjaa harkitsemaan tehtyjä valintoja toistamiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 1997). Selvyyden ja tutkimuksen kulun

refleктоimisen kannalta tutkimuksen eteneminen on tässä kuitenkin esitetty vaiheittain. Tätä tutkimusta ja sen kulkua luonnehtii erityisesti se, että se on tehty osana Lapsen aika -projektia. Tutkimuksessa on pyritty noudattamaan myös projektin arvoja ja suuntaviivoja sekä tuottamaan projektin kannalta oleellista tietoa mahdollisimman selkeässä ja luettavassa muodossa projektin työntekijöiden käytettäväksi.

Tutkimuksessa käytiin myös harhapoluilla ja tutkimuksen fokusta jouduttiin muuttamaan moneen kertaan. Erityisesti aiheen rajaaminen aiheutti ongelmia, samoin se, että huomioon oli otettava monta asiaa. Aiheen tuli olla riittävän rajattu, jotta aika tutkimukseen tekemiseen riittäisi, sen tuli vastata omia kiinnostuksen kohteitamme ja arvojamme sekä Lapsen aika-projektin arvoja ja toiveita. Lisäksi tutkimusongelmien tuli olla sellaisia, että niitä oli mahdollista tutkia tästä aineistosta käsin. Toisaalta harhapolut olivat välttämättömiä juuri aiheen rajaamisen ja tutkimusongelmien muodostumisen kannalta.

Aineistoon tutustuminen. Katsoimme videonauhat läpi, nauhoitimme ne c-kaseteille, litteroimme ja luimme aineiston useaan kertaan läpi. Erilaiset metodit auttavat organisoimaan dataa syvempää analyysia varten sekä selkiyttämään ajatuksia aineiston merkityksestä (Eskola & Suoranta, 1998). Lukiessamme teimme muistiinpanoja ja kirjasimme ylös ajatuksiamme, yritimme hahmottaa, mikä ryhmässä oli oleellista. Tässä vaiheessa huomio kiinnittyi yksityiskohtiin eikä aineistosta vielä ollut muodostunut kokonaiskuvaa. Alusta asti huomion kiinnittäminen ryhmässä esillä olleeseen nukketeatteriin ja tutkimukseen osallistujien nonverbaaliseen viestintään tuntui tärkeältä. Litteroituun aineistoon ja videonauhoihin palattiin tutkimuksen kuluessa yhä uudelleen vertaillen niitä samalla keskenään. Usein oli niin, että pelkkä puheen seuraaminen olisi antanut harhaanjohtavan käsityksen tapahtumista ja vuorovaikutuksesta ryhmässä. Tässä vaiheessa tutkimusta oletimme, että ryhmässä noudatettaisiin Peledin ja Davisin (1995) manuaalia. Kun manuaalista poikettiin, oli vaikea hahmottaa, mitä tutkimusryhmässä tapahtui. Manuaali satoi ajatteluamme ja yritimme etsiä aineistosta kohtia, jotka vastaisivat sitä. Ryhmän tapahtumat eivät vielä hahmottuneet meille omana kokonaisuutenaan.

Lapsen aika-projektin puitteissa järjestettiin syksyllä 1998 ensimmäinen tutkimusseminaari, jossa käsiteltiin projektissa sillä hetkellä vireillä olevia tutkimushankkeita. Seminaarissa nousi esiin monia ajatuksia pro gradu -tutkielmaamme

liittyen. Mietittiin, miksi ryhmässä poikettiin manuaalista ja milloin, miten lasten ryhmä voisi auttaa ja millaisia vuorovaikutussuhteita ryhmässä oli. Keskusteltiin nonverbaalisen puolen huomioonottamisen tärkeydestä sekä tutkimuksen alkuvaiheessa huomion kiinnittämisestä aineistossa siihen, mikä kosketti ja tuntui intuitiivisesti tärkeältä. Pro gradu -työn ohjauksessa yliopistolla tuli esille ajatus tyttöjen erilaisuuden kuvaamisesta, manuaalin tavoitteiden tarkastelemisesta sekä manuaalista kontekstina lasten ryhmälle. Aineistolähtöinen lähestymistapa valittiin, sillä aineistosta tuntui mahdottomalta lähteä tekemään sen ulkopuolelle lähteviä tulkintoja, koska sen keruussa ei oltu oltu mukana. Teimme myös tärkeän tutkimusmetodologisen valinnan: päätimme, ettemme tutustu tutkimusryhmän lasten taustoihin ennen kuin vasta tutkimuksen ymmärtämään pyrkivässä vaiheessa.

Aineiston analyysi. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineisto kadottamatta silti sen sisältämää informaatiota; päinvastoin pyritään informaatioarvon kasvattamiseen luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä (Eskola & Suoranta, 1998). Päätimme aloittaa analyysin erillämme ja vertailla sitten havaintojamme. Ensin tutkimme aineistoa ryhmän vuorovaikutuksen kannalta miettien, mitä lapset ja ohjaajat puhuivat, mitä kukin ryhmän osallistuja yksilönä puhui ja minkälainen rooli kullakin oli ryhmässä. Lasten puheita ja tekemisiä ryhmässä oli vaikea hahmottaa. Siksi jaoimme ensin ohjaajien ja lasten ja sen jälkeen kaikkien ryhmään osallistujien vuorosanat omiin tiedostoihinsa selvittääksemme, mitä lapset todella puhuivat. Varsinkin alkupuolen ryhmäkertojen manuaalin perustuva tiukka struktuuri, jota ohjaajat veivät eteenpäin saattoi osaltaan vaikuttaa siihen, että lasten oli vaikea tehdä aloitteita tai tuoda esille perheväkivaltaan liittyviä kokemuksiaan ja tunteitaan omaehtoisesti. Myös videonauhojen huono laatu rajoitti aineiston tarkastelua.

Tutkimuskysymykset alkoivat hahmottua, kun nukketeatterin merkitys yhteisen kokemisen ja kommunikaation muotona lapsille ja ohjaajille ymmärrettiin. Tuolloin alkoi askarruttaa myös se, miten trauma näkyi aineistossa, miten traumaattisista perheväkivaltakokemuksista puhuminen muuttui ryhmän kuluessa ja näkyikö muutoksia myös nonverbaalisessa viestinnässä. Lisäksi mietittiin, mitä teemoja esiintyi, kuka teki aloitteet perheväkivallasta puhumiseksi ja missä kontekstissa siitä puhuttiin sekä mitkä

asiat vaikuttivat siihen, että lapset puhuivat perheväkivaltakokemuksistaan. Aineistosta eroteltiin osiot, joissa puhuttiin perheväkivallasta tai siihen liittyvistä tunteista ja ajatuksista joko suoraan tai nukketeatterin hahmojen kautta. Valitsimme osiot kumpikin erikseen, ja olimme päätyneet pääosin samoihin kohtiin aineistosta. Aineistoa tiivistettiin edelleen tekemällä tiivistelmät tutkimusryhmän kulusta, tapahtumista ja työskentelymuodoista sekä manuaalin tavoitteista ja työskentelymuodoista.

Alettiin pohtia myös aineiston esittämisen muotoja; mietittiin, miten aineistoa voisi tiivistää edelleen, todentaa tutkimustuloksia ja syventää analyysia. Näin päädyttiin taulukoiden tekemiseen. Taulukoihin tiivistettiin perheväkivaltakeskustelujen sisältö ja niiden konteksti perheväkivaltateemojen kehittymisen tarkastelemiseksi. Mietimme, miksi manuaalista poikettiin, ja miksi lapset puhuivat perheväkivallasta juuri nukketeattereissa. Aineiston tiivistäminen ja esittämistapojen pohtiminen selkeytti tutkimuskysymyksiä ja niiden välisiä suhteita. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan esittämistavan valitseminen, esimerkiksi mitä tietoa ja missä muodossa taulukon soluihin tulisi laittaa onkin osa analyyttistä työskentelyä. Analyysi on prosessi: datan tiivistäminen johtaa ajatuksiin siitä, mitä taulukkoon tulisi laittaa ja datan laittaminen taulukkoon taas vaatii lisää tiivistämistä. Taulukoita ei tehty kovin tiiviiseen muotoon, koska niissä päätettiin pitäytyä mahdollisimman paljon tutkittavien omissa sanoissa luotettavuuden lisäämiseksi. Omin sanoin tiivistettynä taulukoista olisi saatu lyhyempiä ja ehkä siten luettavampia. Toisaalta olisi menetetty mahdollisuus tuoda esille lasten puhetta ja sitä kautta heidän omaa maailmaansa sekä vuorovaikutusketjujen rikkautta etenkin nukketeatteriosioissa.

Toisessa Lapsen aika -projektin seminaarissa totesimme, että tutkimuskysymyksiä oli edelleen syytä rajata. Viimeinen rajaus niiden osalta tehtiin seminaarin jälkeen, jolloin hahmottelimme ryhmän ja sen kulun keskeiset, analyysin aikana huomiotamme kiinnittäneet asiat ajatusketjuksi. Tutkimuskysymykset muodostettiin ajatusketjusta täsmentämällä niitä sen perusteella, mikä oli meistä ryhmässä keskeisintä ja ilmeistä sekä mitä oli aineistosta käsin mahdollista tutkia ja perustella. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan tutkimuksen tekemisessä onkin kyse ennen kaikkea ratkaisujen tekemisestä. Tutkimus muodostuu lukemattomista päätöksistä, sekä isoista että pienistä. Näihin lukemattomiin kysymyksiin ei useinkaan ole käytettävissä selviä ratkaisusääntöjä, vaan päätökset on tehtävä itse. Myös tutkimuskysymysten

muodostamisessa oli kyse valintojen tekemisestä. Laadullista aineistoa voi aina lähestyä uusin ja uusin tavoin.

Tutkimusraportin kirjoittaminen. Raporttia kirjoitettiin koko tutkimusprosessin ajan, muokaten sitä yhä uudelleen. Aineiston esittämistavoiksi valittiin taulukot, koska katsottiin niiden avulla voitavan tiivistää havainnollisesti aineistoa, jäsentää sitä ja esittää sitä selkeästi. Lisäksi päätettiin käyttää transkripteja, koska niiden avulla voitiin pitäytyä aineistossa sekä illustroida ja tehdä eläväksi tutkimustuloksia. Vuorovaikutustilanteiden rikkautta pyrittiin tuomaan esiin lisäämällä nonverbaalisen viestinnän kuvausta transkripteihin. Tulososuutta lähdettiin kirjoittamaan lähtien tutkimuskysymyksistä, niihin vastauksia etsien ja niitä kuvaten. Edelleen pyrittiin pitäytymään aineistossa, ja siihen palattiin yhä uudelleen. Tulososio rakentui ja muokkautui kirjoittaessa, ajatukset jäsenyivät ja kirkastuivat. Kirjoittajilla oli varsin yhtenäinen kuva työn päälinjoista, kuten tutkimuskysymysten rakentumisesta ja aineistosta tehdyistä tulkinnoista. Tuloksia illustroivia transkripteja oli myös helppo valita. Menetelmäosuuden kirjoittamisessa korvaamaton apu oli tutkimuksen kuluessa laadittu yksityiskohtainen päiväkirja tutkimuksen käytännön etenemisestä ja tulkintoihin johtaneista perusteluista ja ajatuksista.

3. TULOKSET

3.1. Kohti lapsilähtöisempiä ja -keskeisempiä työskentelymenetelmiä

3.1.1. Peledin ja Davisin manuaali lasten ryhmän taustalla ja siitä poikkeaminen tutkimusryhmässä

Turvakodissa pidetyn tukevan, opetuksellisen ja strukturoidun lasten ryhmän taustalla oli pahoinpideltyjen naisten lapsille tarkoitettu manuaali. Manuaali sisältää taustatietoa pahoinpideltyjen naisten lapsista ja heidän oireistaan, alkuarviointiohjeet lasten valitsemiseksi ryhmään sekä ohjeet lasten ryhmän kanssa rinnakkain pidettävälle vanhempien ryhmälle. Lisäksi manuaalissa selostetaan lasten ryhmän tavoitteet, toivotut tulokset ja niihin johtavat prosessit (Ks. liitteet 1 ja 2). Siinä on myös yksityiskohtaiset ohjeet työskentelymuodoista jokaista ryhmäkertaa varten (Ks. liite 3).

Aineiston tarkastelussa ilmeni, että ryhmän taustalla olevan manuaalin käyttämisestä luovuttiin lähes kokonaan sen esittämien, erityisesti opetuksenomaisten työskentelymuotojen sekä asioiden käsittelyjärjestyksen osalta. Aluksi manuaali sääteli pitkälti ryhmän kulkua ja ryhmän ohjaajat pyrkivät noudattamaan sitä täsmällisesti. Ryhmäkerroilla oli tiukka strukturi, jota aikuiset pitivät yllä, eikä lapsilla ollut juurikaan mahdollisuutta valita mitä tehtiin. Lapset vastustelivat, välttelivät ja sulkiivat aikuiset pois liittoutuen keskenään sekä välillä sivuuttivat täysin aikuisten kysymykset. Manuaali sääteli myös ryhmän puheenaiheita siinä määrin, että oli vaikea saada käsitystä siitä, mitä lapset ryhmässä puhuivat tai mistä asioista he tekivät aloitteita.

Lasten ja ohjaajien vuorosanojen erottelu eri tiedostoihin paljasti, että lasten puhe oli pitkälti tilannekohtaista puhetta, oman senhetkisen toiminnan kuvausta ja keskinäistä hassuttelua. Ohjaajien puhe taas oli lähinnä ryhmän struktuurin ylläpitämistä, tilannekohtaista rajoittamista, jokapäiväisistä asioista juttelemista ja lohduttamista. Ohjaajat tekivät lapsille paljon kysymyksiä eri aiheista, ja aloitteet ryhmän toiminnasta olivat heidän tekemiään.

Useissa alkupuolen ryhmätapaamisten keskusteluissa lasten ja aikuisten puheet olivat kuin eri tilanteista eivätkä tuntuneet kohtaavan. Usein lapset eivät myöskään lähteneet aikuisten aloittamiin keskusteluihin mukaan: Oli vaikea sanoa, eivätkö lapset kuulleet, mitä heille sanottiin, halusivatko he liittoutua aikuisia vastaan ja olla kuulematta, vai oliko heidän vaikea ymmärtää ohjaajien puhetta ja käsitteitä. Tilanteissa saattoi olla esillä useita tekijöitä ja motiiveja yhtä aikaa. Aineiston perusteella ei ollut mahdollista tietää, mitä lapsen ajattelivat. Seuraavassa transkriptissa on eräs alkupuolen ryhmäkerroille tyypillinen vuorovaikutustilanne.

Transkripti 1. (3. ryhmäkerta; ks. transkripteissa käytetyt merkit liite 4)

Istutaan pöydän ääressä, tytöt piirtävät.

1 T1: No mitäs, no kertookaapa pikkusen mitä	22 S: Eiku sulla oli, tää oli mun. Tästä tulee keksi.
2 teille kuuluu, mitä on tapahtunu..(äänensävy	23 T1: No, mitäs Sinille kuuluu?
3 rohkaiseva)/ K: Kutu, kutu, kutu (katsoo	24 S: Ei hyvää!
4 paperiinsa).	25 T1: Ei kuulu hyvää.
5 T1: Minkäslaista Katja sulle kuu../ T: Kutu,	26 K: Mullekkään ei kuulu/ T1: Mitäs ke, keljua tai
6 kutu, kutu (katsoo uhmakkaasti, kaulaansa	27 ikävää on, on/ K: Kutu, kutu! Heh.
7 kurottaen T1: stä!)	28 K: Kutu, kutu, hihi.
8 T1: Mitä se tarkoittaa (yrittää hakea	29 T2: Kuunnellaanko, mitä Sinille.
9 katsekontaktia Katjaan)?	30 S: Ei mittää! T2: Ei hyvää kuulu?
10 K: Kutu, kutu tarkoittaa että hyvää/ S: Se	31 S: Ägh, väärä paikka (laittaa värikynää
11 kutittaa, kutittaa/ T2: että hyvää, hyvää	32 laatikkoon).
12 kuuluu. K: Ni. T2: No mitä? Onko ollut jotakin	33 K: Tyy, minullekin tuli oikeen väärä paikka, hihi
13 tapahtumia tai... S: Eiii. K: Onjuu!	34 (laittaa värikynää laatikkoon).
14 T2: Mitä Katja? K: Kutu. T2: Kerropas!	35 S: Väärä paikka.
15 K: Tutu tutu. Hihi (katsoo Siniä naurahtaen).	36 K: Aina tuonneko mää laitan (piirustuksen;
16 T1: No nyt ei taaskaan ymmärretty (äänensävy	37 osoittaa koria)? S: Eiiii.
17 turhautunut).	38 T1: No muistittekko, että meillä on tämmönen
18 T2: Me ei oikeen ymmärretä/ S: Mää tein keksin.	39 mejän kerho?/ S: Onko-oo keksiä tajottavana
19 K: Truu putu. Pullu putu! Heheh.	40 (katsoo hymyillen ohjaajaa jalkaansa
20 S: Putu, putu, lutu, aske./ K: Älä, sulla on oma	41 heilutellen)?
21 ruskee! (Tytöt kiistelevät värikynistä.)	

Neljännän ryhmäkerran jälkeen ohjaajat (suullinen tiedonanto ohjaajat) totesivatkin, etteivät manuaalin ohjeet todella toimineet näiden lasten kanssa ja päättivät lähteä pohtimaan uusia keinoja lasten kanssa työskentelemiseksi ja perheväkivallan esille ottamiseksi. Neljättä ryhmätapaamista voi luonnehtia levottomaksi ja äänekkääksi. Tytöt provosoivat toisiaan ja liittoutuivat aikuisia vastaan. Tytöt esimerkiksi sotkivat käsimaalilla vessan, huusivat ja käyttäytyivät huonosti ruokapöydässä. He vastasivat ohjaajien kysymyksiin epäasiallisesti. Tytöt eivät lähteneet mukaan ohjaajien ehdottamaan jumppaan ja yrittivät estää toista ohjaajaa tulemasta patjalle repimällä,

lyömällä ja potkimalla. Ryhmäkerta päättyi lasten sylissä rauhoittamiseen.

Liitteen kolme taulukko havainnollistaa, miten manuaalista poiketaan, etenkin juuri neljännen ryhmäkerran jälkeen. Siinä on esitetty jokaiselle ryhmäkerralle rinnakkain manuaalin pääteemat, lapsille osoitettu sanoma ja ehdotetut työskentelymuodot sekä tutkimusryhmän kulku ja käytetyt työskentelymuodot. Siitä käy ilmi myös ryhmän sisällön itsenäinen kehittyminen manuaalista poikkeamisen jälkeen. Tässä yhteydessä on oleellista todeta, ettei manuaalia kuitenkaan sivuutettu kokonaan, vaan manuaalin päätavoitteet ja tavoitteisiin pääsemiseksi suunnitellut prosessit, jotka on kuvattu liitteissä yksi ja kaksi, toimivat ohjaajien työn viitekehystenä.

3.1.2. Nukketeatteri lasten perheväkivaltakokemusten traumasäilytöjen käsittelykeinona

Manuaalissa ehdotetut työskentelymuodot (tarkempi kuvaus liite 3) olivat suurelta osin verbaalisia taitoja sekä abstraktia ajattelua ja itsereflektiota vaativia (esim. itsensä kuvaamista adjektiivien tai runon avulla; toisiin tutustuminen etsimällä kolme yhteistä asiaa keskustellen). Manuaali antoi hyviä ohjeita ja keinoja, mutta suurin osa niistä edellytti kehittyneempää ajattelun vaihetta ja kielellisiä kykyjä kuin nelivuotiaalla lapsella on. Esimerkiksi perheväkivaltaa koskeva termistö oli lapsille vierasta ja vaikeaa. Manuaalista poiketen nukketeatteri muodostuikin tärkeäksi perheväkivaltakokemusten traumasäilytöjen käsittelykeinoksi tutkimusryhmässä. Lisäksi nukketeatterin tarinoista keskusteltiin ja piirrettiin esityksen jälkeen, joten nukketeatteri vei suuren osan aikaa ryhmäkerroista. Nukketeatteriesitysten osuus ja tutkimusryhmässä käytetyt työskentelymuodot on esitetty tiivistäen alla olevassa taulukossa. (Vrt. manuaalissa ehdotetut työskentelymuodot liitteessä 3).

TAULUKKO 1. Tutkimusryhmässä käytetyt työskentelymuodot ja nukketeatterin kesto ryhmäkerroittain

Kerta	Työskentelymuodot	Nukketeatterin kesto
1.	Keskustelu, maalaus, leikit	-
2.	Ei videonauhoitusta	-
3.	Keskustelu, piirtäminen, käsinukke-esitykset	-
4.	Keskustelu, piirtäminen, musiikkivälineiden käyttö, leikit	-
5.	Keskustelu, nukketeatteriesitys, piirtäminen, leikit	11 min
6.	Kulumiskuulat, nukketeatteriesitys, piirtäminen, keskustelu, leikit	8 min
7.	Kuulumiskuulat, nukketeatteriesitys, maalaaminen, keskustelu, leikit (vain Katja ja T2)	19 min
8.	Kuulumiskuulat, nukketeatteriesitys, piirtäminen, keskustelu, ihmishahmojen värittäminen ja kipeiden paikkojen merkitseminen niihin, leikit	9 min
9.	Kuulumiskuulat, nukketeatteriesitys, keskustelu, piirtäminen, leikit	28 min

Nukkehahmojen kautta tapahtuvan asioiden käsittelytavan hyödyllisyydestä tutkimusryhmän lasten kanssa tuli viitteitä jo ensimmäisellä ryhmäkerralla, kun tytöt alkoivat spontaanisti leikkiä heille annetuilla eläinmaskoteilla. Leikin aihe vaikutti todellisesta elämästä otetulta, sillä siinä väsynyt äiti ei jaksanut leikkiä lapsensa kanssa, koska hänen piti tehdä kotitöitä.

Kolmannella ryhmäkerralla aikuiset toivat ryhmään käsinukke-esityksen, johon lapset lähtivät mukaan kommentoimalla spontaanisti esityksen tapahtumia. Teatteri näytti kiinnostavan lapsia ja Sini teki aloitteen, että lapset itse esittäisivät käsinukeilla. Aluksi lapset leikkivät keskenään, sitten ohjaajat lähtivät mukaan leikkimään lasten esitykseen. Lopuksi Sini toivoi ohjaajien siirtyvän yleisöksi ja ohjaajat väistyivät katsojiksi antaen lapsille tilaisuuden keksiä esitys itse.

Mietittyään uusia keinoja ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi ohjaajat toivat viidennelle ryhmäkerralle työskentelymuodoksi nukketeatteriesityksen, jota käytettiin kaikilla sitä seuraavilla ryhmäkerroilla. Ohjaajat ottivat aiheet teatteriesityksiin lasten omasta elämästä. Perheväkivaltaa ja muita lasten elämään liittyviä asioita (esim. vanhempien erillään asuminen ja huoltajuuskiista) käsiteltiin nukketeatterin avulla myös

kaikilla muilla kerroilla erilaisten tarinoiden ja satujen muodossa nukkehahmojen avulla. Aluksi ohjaajat ehdottivat lapsille, että lapset kommentoisivat teatteria ohjaajien kysyessä, mutta lapset halusivat osallistua tarinan rakentamiseen esimerkiksi henkilöitä nimeämällä ja nukkeja liikuttelemalla.

Ensimmäinen nukketeatteriesitys kertoi Kiljusen perheestä, johon kuului viisivuotias Kultakutri-tytär ja hänen riitelevät vanhempansa. Kultakutri-hahmo oli Katjan nimeämä. Lapset palasivat myöhemmin muistelemaan Kultakutria, ja ohjaajat ottivat tämän hahmon nukketeatteriesitysten pääesiintyjäksi myös kerroilla seitsemän, kahdeksan ja yhdeksän. Lapset samaistuivat nukketeatterin hahmoihin, etenkin Kultakutriin, jonka tarinassa oli paljon yhtäläisyyksiä lasten omaan elämään nähden. Seuraava transkripti on esimerkki Sinin samastumisesta nukketeatterin Kultakutriin.

Transkripti 2. (5. ryhmäkerta 1. nukketeatteriesitys, ks. koko transkripti liite 6)

Tytöt istuvat hiljaa paikoillaan T1:n kertoessa tarinaa Kultakutrista, jonka vanhemmat aloittivat riidan isän haettua Kultakutrin päiväkodista.

1 T1: Ja Kultakutri kuuli äänien.. kasvavan ja	19 yhdeksään ja kymmeneen (pelokkaasti).
2 kasvavan ja aina Kultakutri meni pienemmäksi	20 T2: (Leikkii Kultakutri-nukella ja itkee.)
3 ja pienemmäksi. Hän haki turvaa nallesta ja	21 T1: Ja Kultakutri mietti.. eivätkö ne koskaan
4 halusi mennä peiton alle piiloon ja tukki	22 lopeta riitelyä! Kultakutri huokasi ja mistä saisi
5 korvansa ettei kuulisi yhtään aikuisten riitelyä!	23 apua? Mistä saisi apua!
6 Kuinka kauan tuota jatkuu! Ikuisuudenko?	24 T1: Nyt, nyt, nyt minun pinnani on täysi (leikkii
7 Mietti Kultakutri.. peiton alla. Ja riita jatkui ja	25 äiti-nukella, joka kävelee edestakaisin puhuen
8 jatkui (tarinoimalla ja äänellään jännitystä	26 ahdistuneesti). Mistä minä keksin meille apua?
9 luoden).	27 Mitä minä? Onkohan naapuri? Soittaisinko
10 T2: Kyllä on nalkku akka! Mitä sinä jatkuvasti	28 Pirkolle? Mitä minä tekisin? Voi, että?
11 nalkutat (vihaisesti isä-nukella esittäen)!	29 Turvakoti (huudahtaa oivaltaen)! Sinne minä
12 T2: Etkö sinä näe että minulla on muutaki	30 soitan.
13 tekemistä, en minä joua si, teitä passata koko	31 T1: Kultakutri!/S: Se on Si, se on Sini!
14 aikaa (kärtyisästi äiti-nukella esittäen)!	32 (Osoittaa Kultakutri-nukkea sormellaan.)
15 T2: Kyllä on niin nalkku akka että tästä se	33 T1: Kultakutri, lähdemme nyt turvakotiin. Minä
16 juominen johtuu!	34 olen päättänyt, että nyt tämä saa loppua
17 T1: Mutta riita jatkui, jatkui ilt, jatkui viiteen ja	35 (päättäväisesti).
18 kuuteen ja seitsemään ja kahdeksaan ja	

Nukketeatterin avulla ohjaajat antoivat lapsille keinon kertoa vanhempien riitelystä ja väkivallasta. He eläytyivät lasten nukeille antamiin rooleihin ja vuorosanoihin ryhmän loppua kohti yhä intensiivisemmin. Nukketeatterin hahmoihin eläytyminen näkyi keskeisesti nonverbaalisessa viestinnässä, sillä ohjaajien äänensävyt ja -painot, käyttäytyminen, eleet ja ilmeet muuntuivat tapahtumien kulun ja roolien mukaan. Esimerkiksi rohkaistessaan lapsia jatkamaan tarinoita ohjaaja puhui kuiskaamalla,

pyrkien säilyttämään tarinan juonen ja tunnelman keskeytymättömänä. Isän roolia esittäessään ohjaajat madalsivat ääntään ja äidin roolissa puhuivat korkeammalla äänellä. Ohjaajat myös ilmensivät nukkehahmojen tunnetiloja äänellään esimerkiksi huutamalla vihaisena sekä puhumalla ahdistuneesti, lempeästi tai pelokkaasti tilanteen mukaan. Esityksen riitatilanteissa ohjaajat löivät nukkeja yhteen esittäen lyömistä, potkimista ja tönimistä.

Lasten nonverbaalinen viestintä nukketeatterissa muuttui ryhmän kuluessa. Aluksi ryhmässä muutoin levottomasti käyttäytyneet lapset istuivat hiljaa paikoillaan esityksiä intensiivisesti kuunnellen ja katsellen. Ryhmän loppupuolella he osallistuiivat nukketeatteriin yhä enemmän antamalla vuorosanoja hahmoille, liikuttamalla nukkeja ja rakentamalla tarinoiden juonia eteenpäin. Nukketeatterin elämyksellisyys ja kokemuksellisuus tulivat esiin lasten nonverbaalissa viestinnässä; he muuttivat ohjaajien mallin mukaan ilmeitään, eleitään ja äänensävyjään eri rooleja ja tilanteita esittäessään (Ks. liite 5/konteksti).

3.2. Lasten perheväkivaltakokemusten ilmeneminen ryhmässä

3.2.1. Kontekstit

Kontekstit, joissa perheväkivallasta puhuttiin vaihtelivat (ks. liite 5), mutta kuten yllä kuvattiin nukketeatterista muodostui pääasiallinen konteksti lasten perheväkivaltakokemusten ilmenemiselle. Heidän kokemuksensa, ajatuksensa ja tunteensa siirtyivät nukkehahmojen kokemaksi, elämäksi ja tuntemaksi. Nukkien avulla lasten kokemukset tulivat eläviksi ja lapset pystyivät tuomaan esille kokemuksiaan. Lapset puhuivatkin perheväkivaltakokemuksistaan pääasiallisesti ulkoistamalla ne nukkehahmoihin. Ulkoistamisen jälkeen lapset pystyivät puhumaan tapahtumista myös minä-muodossa.

Muita konteksteja, joissa lasten esille tuomia perheväkivaltakokemuksia käsiteltiin olivat piirtämis- ja keskustelutilanteet (ks. liite 5). Näissä tilanteissa oli sekä ohjaajien tietoisesti lasten elämästä valitsemia että sattumanvaraisia tekijöitä, jotka toimivat traumaattisina muistuttajina lasten omista kokemuksista. Esimerkkinä on keskustelutilanne, jossa Katjan ikkunasta näkemä punainen auto toi hänelle mieleen

poliisiauton. Se muistutti Katjaa perheväkivaltakokemuksesta, johon liittyi poliisin väliintuleminen.

Transkripti 3. (1. ryhmäkerta)

Lapset ja ohjaajat istuvat pöydän ääressä.

1 (Katja osoittaa sormella ikkunaan, kun	16 K: Ku mää oli tuota linja-autossa ja sitte se,
2 punainen rekka-auto ajaa ohi.)	17 minä olin isän syliin sitte Jaana (Katjan äiti) oli
3 K: Mää näkin Laurin (Katjan isä)!	18 ottanut sormuksen, se yritti viiä minua
4 T1: Mitä näit? K: Ni.	19 kapakkaan ja sitte se suuttu se isi Jaanalle ja
5 T1: Näit Laurin? K: Ni, polliisille vievän.	20 Jaana isille ja sitte se Jaana soitti polliisille ja
6 T1: Mmm. Poliisiko vei? K: Yh. Lauria!	21 tuli hakkeen pois. Ni (puhuu rauhallisesti,
7 T1: Millon, tänä päivänä?	22 kolistelee kädessään olevaa karkkirasiaa ja
8 K: Niin. Mää näkin, äskö (osoittaa ikkunaa)!	23 keinuttaa itseään tuolilla). T2: Mmm.
9 T2: Äskettäin. Meniköhän siellä poliisiauto?	24 K: Se löi äitiä (hieroo silmää).
10 K: Ja Lauri mukana! T2: Sinäkö näit. K: Mmm.	25 T2: Mmm. Että silloin soitetaan niinku
11 T1: Mihin poliisi vei Laurin?	26 poliisille? Semmosessa tilanteessa. Joo-o.
12 K: Poliisilaitokselle, vankillaan, putkaan.	27 K: Hihi (naurahtaa ja kolisuttaa karkkirasiaa).
13 T2: Niinkö?/T1:Mmm.	28 T1: Se onkin just semmosia asioita, mitä me
14 S: Miksi? K: Kuu se oli lyöny äitiä. Ni (haroo	29 voijaan tässä ryhmässä puhua.
15 hiuksiaan). T1: Mmm.	

3.2.2. Perheväkivaltateemat ja niiden kehittyminen

Perheväkivaltakokemusten ilmeneminen nukketeatterissa, piirtämistilanteissa ja keskusteluissa oli pääasiassa lasten todistajuuskertomuksia vanhempien välisestä väkivallasta. Vanhempien riitelyyn liittyvät keskustelut ryhmässä muuttuivat sekä määrällisesti että laadullisesti. Lasten kuvaukset perheväkivaltatilanteista nukketeatterissa pitenevät ja tulivat yksityiskohtaisemmiksi. Lisäksi lapset kuvailivat yhä väkivaltaisempia riitoja (Ks. tarkempi erittely liite 5). Ryhmän alkukerroilla maskotti- ja käsinukkeleikit aloitettiin toisen tukistamisesta, haukkumisesta, tönimisestä ja jaksamattomuudesta, mitä allaoleva esimerkki kuvaa.

Transkripti 4. (3. ryhmäkerta)

Ohjaajat esittävät käsinukke-esityksen tyttöjen piirtäessä ja katsoessa.

1 Teatteriesitys alkaa	7 T2: Oi oi mikä lälläri. Itkee tuolla lailla./T1:
2 (T1 leikkii lallattelevaa lammasta, joka	8 Aijai kävi kippeeää.
3 kompastuu ja alkaa itkeä.)	9 T2: Oijoi mikä lälläri/T1: Äitii!! S: ☺ (Nauraa
4 T2: Pönttö oi! Hahaa mikä lälläri (puhuu	10 äänekkäästi; Katja istuu hiljaa hiuksiaan
5 ilkkuvalla äänellä)!	11 pyöritellen.)
6 T1: Ai, ai, ai!	

- 12 **T2:** Ai totta! Kylläpä oot lälläri, lällällä, tyhmä!
 13 Tyhmä! Tyhmä! Tyhmä! Kylläpä oot oikea
 14 idiootti, nouse ylös/**TI:** Oiiiiih.
 15 **K:** Nouse (laittaa käden suun eteen).
 16 **T2:** Nouse ylös! Haa kaatu! Hei kattokaa kaikki
 17 (ilkeällä äänellä).
 18 **S:** Auta sitä! Auta sitä! Auta ylös (huudahtaa
 19 painokkaasti; osoittaa sormellaan)!
 20 **T2:** Pitäskö auttaa (pehmeästi)?
 21 **TI:** Sanokaapa miten tämä vois nyt jatkua.
 22 **S:** Se nostaa sen (värittää).
 23 **TI:** Kuka nostais, tuoko nostais (kuiskaten)?
 24 **S:** Se pässi, niin (osoittaa sormellaan, hieroo
 25 silmiään).
 26 **TI:** Mitä se sanois (kuiskaten)?
 27 **S:** Se se/**K:** Että minä nostan (valikoi väriä
 28 laatikosta).
 29 **S:** Se sano että minä nostan.
- 30 **TI:** Aha, joo-o. No mitä te aattelette että miltä
 31 tästä tun, mitäs tässä tapahtu teidän mielestä?
 32 **S:** Että se kaatu.
 33 **TI:** Tämä kaatu. Tämä toinen/**K:** Pyysittekö te
 34 pässin pittää auttaa?
 35 **T2:** No mitäs tää pässi teki nytte äskettäin?
 36 **S:** Hei nyt esitätte jotakin muuta (nousee ylös
 37 tuolista, katsoo **TI:**stä ja lähtee vessaan)/**K:**
 38 Haukku.
 39 **T2:** Haukku/**S:** Te esitätte jotaki muuta.
 40 **T2:** Mitä se Katja teki?**TI:** Oi ihan kohta.
 41 **K:** Haukku/**TI:** Kuunteleppa Sini. Ihan kohta.
 42 **T2:** Haukku.
 43 **S:** Mää meen pissalle.
 44 **T2:** Haukkuko? **TI:** Haukku.
 45 **T2:** Mitä se muuta teki tämä pässi?
 46 Videonauhoitus loppuu kesken.

Nukketeatterissa ja piirrettäessä riidat etenivät vanhempien väliseen lyömiseen, potkimiseen, suun teippaamiseen jne. Pitkälti Sinin viimeisellä ryhmäkerralla rakentama nukketeatteriesitys on hyvä esimerkki siitä, miten tarkasti lapsi havainnoi vanhempien välistä väkivaltaa ja sen seurauksia. Alla olevasta Sinin kertomuksesta käy ilmi, miten parisuhdeväkivallalle tyypillisen syklin vaiheet riidasta, väkivallasta ja sovittelusta kuherrusvaiheeseen sängyssä näyttäytyvät lapsen kokemana.

Transkripti 5. (9. ryhmäkerta)

Nukketeatteriesityksessä tytöt istuvat tuoleilla katsomassa kertomusta kahdesta työstä ja haltijattarista. Sini kuitenkin ohjailee tarinan isän ja äidin tappelusta. Katjalla on sylissään leikkikoira. Ohjaajat ovat tuoleista rakennetun näyttämön takana.

- 1 **TI:** Ja potkas mahhaan mitäs sitte nyt se on
 2 taas kumossa tämä nainen (hätääntyneesti).
 3 **S:** Ja se menis pomppiin sen päälle.
 4 **TI:** Tämä menis? **S:** Naaman päälle!
 5 **TI:** Naaman päälle (puhkuu ja hyppii mies-
 6 nukella nais-nuken naaman päällä)
 7 **S:** Ja sen käsi menis selän taakse sen naisen
 8 (totisesti).
 9 **TI:** Ai, apua, mulla käsi katkeaa! Käsi mennee
 10 poikki kyllä varmasti, apua (hätääntyneellä ja
 11 hengästyneellä äänellä)!
 12 **S:** Sitte se mies nostas sen, ootappas,
 13 ootappas/**K:** Ylös/**S:** ylös! **TI:** No mites sitte?
 14 **S:** Pussais **T2:** (Jatkaa leikkiä.) Tule ylös!
 15 **TI:** Ain pussais sitä. **S:** Niin.
 16 **TI:** Mitäs se sanois sille (kuiskaa)?
 17 **S:** Nyt me olemme taas...ne menis sitte yhdessä
 18 ensi-ja turvakottiin.
 19 **TI:** Saisko se anteeks tää tai sano. **S:** Halais..
- 20 **TI:** Halaa (jatkaa leikkiä). Pitäsköhän meidän
 21 lähtee ensi- ja turvakottiin hakkeen apua kun
 22 tämä riitely ei lopu. Ko lapsetki säikähtyy ko me
 23 tällä tavalla riitellään. Voi meidän lapsia voi
 24 meidän Kultakutria voi meidän Kaunotarta. Ne
 25 taas varmaan pelästyy ku me tällä tavalla
 26 riitelemme. Meidän on pitää hakee apua meidän
 27 pitää auttaa lapsia lapsiammekin (itkuisella
 28 äänellä). (Katja istuu hiljaisena ja läpsyttää
 29 käsiään polviinsa hermostuneesti; Sini ottaa
 30 pudonneen nukan lattialta ja ojentaa Katjalle,
 31 joka heittää sen näyttämölle.)
 32 **TI:** No lähtiskö ne nyt hakkeen sitä apua?
 33 Lähtiskö ne nyt mitä ne tekis?
 34 **S:** Ne lähtis ensi- ja turvakottiin yhdessä.
 35 **TI:** No entäs miten miten lapsille kävis?
 36 **S:** Menis mukkaan. **TI:** Noniin.
 37 **S:** Minä olen tämä. Minä esitän tällä (ottaa
 38 käteensä nukan näyttämöltä)!

- 1 **K:** *Ei ku minä (repii nukan Sinin kädestä)!*
 2 **S:** *Ei sitä saa ottaa toisen käjestä!*
 3 **TI:** *Niin, nii justiin (yrittää ottaa nukkea Katjan*
 4 *kädestä). Ne on ne kuuluu tähän näin.*
 5 *Pannaanpa mennään nyt ensin turvakottiin ne*
 6 *mennee kaikki yhdessä.*
 7 **K:** *Mää potkasin niitä (huitaisee nukella muut*
 8 *nuket nurin näyttämöllä).*
 9 **S:** *Sitten ne vieläki pussas (nousee tuolilta ja*
 10 *osoittaa nukkeja). Ne menis sänkyyn*
 11 *pussailleen. Sänkyyn menis pussailemaan*
 12 *oikeen kunnolla.*
 13 **TI:** *No mihin lapset menis?*
- 14 **S:** *Ne menis...menis nukkumaan ja kattoon*
 15 *telkkaria.*
 16 **T2:** *Ja äiti ja isä menis pussaileen. S: Niin.*
 17 **TI:** *No niin. S: Sänkyyn.*
 18 **TI:** *Niin joo sänkyyn nämä menis näin. S: Niin*
 19 **TI:** *Ja lapset menis...*
 20 **S:** *Ei ku mies kuuluu olla naisen päällä*
 21 *(tietävästi)!*
 22 **TI:** *Ai näin päin? Aha...Ja ja mihis lapset*
 23 *mennee?*
 24 **S:** *Nukkumaan (turhautuneesti)! TI: Ja lapset*
 25 *menis nukkumaan.*
 26 **S:** *Ja sitte tulis haltijatar.*

Yhtenä keskeisenä perheväkivaltateemana ryhmässä oli lasten rooli perheväkivaltatilanteissa. Ohjaajat painottivat teemaa tuoden sen useaan otteeseen esille esimerkiksi kysyen Kultakutrin avulla, mitä lapset perheväkivaltatilanteissa tekivät ja ajattelivat. Nukketeatterissa lapset sekä näkivät että kuulivat vanhempien riidat ja väkivallan ja tulivat itse uhatuiksi. Lapset kertoivat veren näkemisestä väkivaltatilanteissa, viinan juomisesta, lyömisestä, potkimisesta ja naaman päällä hyppimisestä. He sanoivat kuulleensa vanhempien keskinäistä haukkumista, nalkuttamista ja kiroilemista. Myös lapsia nimiteltiin rumasti. Riidellessään vanhemmat saattoivat olla vihaisia myös lapsille, jolloin vanhemmat esimerkiksi uhkasivat, että lyövät lapsia puukolla. Joskus isä karjui lapsen korvaan niin, että kävi kipeää.

Ohjaajat kysyivät lapsilta useaan kertaan, mikä lapsia auttaisi. Kysymys oli lapsille vaikea, mutta he kuvailivat omia tapojaan selviytyä väkivaltatilanteista ja niiden aiheuttamista tunteista kertomalla, mitä Kultakutri piirustuksessa riitatilanteessa teki. Selviytymiskeinoteemaan liittyvissä keskusteluissa ilmeni erityisesti oman huoneen kokeminen turvapaikaksi. Keskusteluista ilmeni, miten rajoitettuja lapsen keinot selvittää kotona tapahtuvasta perheväkivallasta ovat: heidän ei ole mahdollista lähteä tilanteesta tai lopettaa sitä esimerkiksi apua hakemalla. Lasten perheväkivaltakokemuksissa pelon ja avuttomuuden tunteet olivat keskeisiä.

Ryhmässä lapset kertoivat pääasiassa nukkehahmojen kautta nukketeatterissa ja piirrettäessä myös perheväkivaltatilanteisiin liittyvistä tunteistaan, ajatuksistaan ja toiminnastaan. Niitä on myöhemmin kuvattu yksityiskohtaisesti molempien lasten kohdalta erikseen. Alla olevassa transkriptissa on esimerkki vanhempien riitoihin liittyvästä lasten kokemasta syyllisyyden tunteesta ja toiminnasta vanhempien riidellessä.

Transkripti 6. (5. ryhmäkerta)

Tytöt piirtävät nukketheaterin jälkeen Kultakutria pöydän ääressä.

- 1 **T1:** Ajattelikohan se Kultakutri, että hän on
 2 tehny itte jotaki ilkeää ku vanhemmat riitelee?
 3 **S:** Joo (toteaa; piirtää).
 4 **T1:** Että hän on ollu niin ilkeä et sen takia
 5 vanhemmat riitelee? **S:** Mmm.
 6 **T1:** Joo, joskus saattaa semmonen Kultakutri
 7 tai joku muu lapsi miettiä sitä että vanhemmat
 8 riitelee että että onks se hänen, onks hän tehny
 9 jotaki. Vaikka se ei ole koskaan sillai. Jos
 10 aikuiset riitelee niin se ei ole lapsen syy.
 11 (selittää painokkaasti, lapsiin katsoen).
 12 **S:** Ei tiä vaikka oiski (epäilevästi)!
 13 **T1:** Voisko se olla?
 14 **K:** Sillä ois. Siniset, siniset silmät (puhuu
 15 itseksen piirroksestaan).
 16 **S:** Tälläpäs on vii, vihreet. No ei sillä ollu
 17 sinisiks, sillä on vihreet (kommentoi Katjalle
 18 ärtyneesti).
 19 **T2:** Voisko se Sini olla lapsen syytä,
 20 vanhempien riitely (kysyy Sinin puoleen
 21 kumartuen)?
 22 **S:** Ois.
 23 **T2:** Voisko olla silloin niin?
 24 **T2:** Milläs tavalla/**S:** Tässä on Kultakutri!
 25 **T2:** Millä tavalla/**S:** Mää teen nyten kotin.
 26 **T1:** No niin, joo.
 27 **S:** Mää oon kotona sisällä. **T1:** No niin.
 28 **S:** Sää et nää millä tavalla mää teen koti
 29 (katsahtaa Katjaan).
 30 **T2:** Sini minkälaisessa tilanteessa vois olla
 31 lapsen syy, äitin ja isän riidat?
 32 **S:** Että...lapset, että se aina itkis ku isä huutas.
 33 **T2:** Lapsi itkis kö isä huutas.
 34 **S:** Is, ja sitte se isä sanos, että...ootpas sää i,
 35 (huomio kiinnittyy Katjan piirustukseen) Ripset
 36 alhaalla (ihmetellen).. Että se, se kör, karjus
 37 sillee että sillä kävis korvaan. **T2:** Sille
 38 lapselle?
 39 **S:** Niin (hiljaa ja surullisesti).**T2:** Mmm.
 40 **S:** Sen näkönen koti tuli (toteaa
 41 piirustuksestaan). **T2:** Joo.
 42 (Tekstiä poistettu)
 43 **K:** Se sotkis (oman huoneen).**T1:** Sotkis? **K:** Ni.
 44 **T2:** Mitähän se siellä sotkis?
 45 **S:** En. Mikä se on siinä se? Onks se mekko
 46 (kysyy Katjalta)? **K:** Eii, se on pusero.
 47 **T1:** Mitähän se lapsi vois sotkea siellä?
 48 **S:** Se karjuu ja huutaa ja levittää kaikki lelut
 49 ja...kynät tiputtaa lattialle, paperit (selittää
 50 intensiivisesti selkeällä äänellä ja värittää
 51 voimakkaasti) ! (Katja lakkaa piirtämästä ja
 52 kuuntelee Siniä.)
 53 **T2:** Mmm. Joo, niin sotkis sillä lailla.
 54 **T2:** No mitähän siitä seurais sitte?
 55 **S:** Ei mittää!
 56 **K:** Siitä seurais se, että ne tappelis ne isä ja äiti.
 57 **S:** Ni. /**T2:** Mmm/**S:** Kato!
 58 **T2:** Tappelisko ne sen takia, että on sotkettu
 59 huone? **S:** Tappelee.
 60 **T1:** No mistähän muusta ne isä ja äiti vois
 61 tapella ko siitä että/**S:** Ja sitte ne tulis kattoon
 62 huonetta että se ois niin sotkune ja se ois
 63 nukahtanu (piirtää paperia sotkemalla).
 64 **T1:** Sinne ois nukahtanu se lapsi. **T2:** Joo-o.
 65 **K:** Mää tein Kultakutrin/**S:** Kato kummalleki
 66 puolen samanlaine. **T2:** Mmm.
 67 **T2:** Mutta tiiättekö että aikuisten tappelut on
 68 aina aikuisten välisiä.. riitoja. Ne ei oo koskaan
 69 lasten syytä (painokkaasti).
 70 **S:** Oo-on välillä (kiistäen ohjaaajan puheet).
 71 **K:** Onne välillä (painokkaasti)!

3.2.3. Lasten kokemukset ja reaktiot perheväkivallalle altistumiseen

Tutkimusryhmän lasten kokemukset, tunteet, ajatukset ja toiminta perheväkivaltatilanteissa sekä selviytymiskeinot olivat erilaisia. Koska lasten reaktiot tilanteisiin ovat henkilökohtaisia ja yksilöllisiä, niitä haluttiin kuvata molempien tyttöjen osalta erikseen. Monenlaiset tunteet, esimerkiksi viha, pelko, syyllisyys, avuttomuus ja suuttumus liittyivät Katjan ja Sinin kokemuksiin perheväkivallasta. Lapset toivat tunteitaan, ajatuksiaan ja toimintaansa perheväkivaltatilanteissa esille

lähinnä nukketeatterissa nukkehahmojen kautta sekä piirtämis- ja keskustelutilanteissa.

Kuvaukset tyttöjen henkilökohtaisista kokemuksista tehtiin tyttöjen ryhmässä esiintuomien asioiden perusteella. Aineistoon pitäyduttiin siis tiukasti eivätkä lasten taustatiedot olleet tiedossa tätä osiota kirjoitettaessa.

3.2.3.1. Katja

Lapsen kertomaa. Aineiston perusteella oli vaikea sanoa, minkälaisia väkivaltatilanteita Katjan perheessä oli ollut. Katja kertoi isän ”varastaneen” hänet ja yrittäneen viedä hänet ”kapakkaan” (ks. transkripti 2). Katja kertoi päiväkodissa ”mätkineensä” Kallea. Ensimmäisellä ryhmäkerralla maalattaessa vesiväreillä Katja aloitti puheen verestä. Ohjaajien tiedustellessa, missä tytöt ovat nähneet verta, Katja kertoi, että isältä oli tullut suusta verta. Isän sormista oli tullut verta kun äiti oli ”hinkannu kättä asfalttiin”. Katja kuvasi vanhempien riitelyn olevan ”karmeaa ja kimmeätä”. Kotona vanhemmat sanoivat riidellessään rumia sanoja toisilleen ja lapsille.

Piirrettäessä Kultakutria Katja kuvaili, että hänen piirroksessaan isällä oli käsi koukussa, kun hän oli lyömässä ja ravistamassa äitiä olohuoneessa. Myöhemmin Katja muisteli nauraen isän sanoneen nukketeatterissa, että ”miksi sinä akka vänkytät aina”. Seitsemännen ryhmäkerran nukketeatteriesityksessä, jolloin Katja oli kahdestaan toisen ohjaajan kanssa isä-kuningas ja äiti-kuningatar asuivat erillään ja riitelivät Kaunottaren olinpaikasta. Tuolloin Katjan nukketeatteriesityksessä oli posttraumaattisen leikin piirteitä: Hän halusi vanhempien riidan lapsensa olinpaikasta toistuvan nukketeatterissa yhä uudelleen ja uudelleen ja oli leikkiessään ahdistunut. Vanhemmat riitelivät myös Kaunottaren nukkuessa kiistellen hänestä. Kertomuksessa koko valtakunta hermostui ja kaatui. Katja lopetti tarinan siten, että tarinan isä-kuningas ja äiti-kuningatar muuttivat yhteen asumaan, kaikki olisi hyvin ja riidat loppuisivat. Yhdeksännellä kerralla Katja ohjasi teatterissa Kultakutrin ja Kaunottaren välisen riidan ja löi Siniä nukellaan. Katja toi teatteriinkin myös osion, jossa paha isä tuli ”varastamaan” lapsen, mutta ei kuitenkaan löytänyt häntä ja lopuksi lapset kuolivat. Kuten Katjan ikäiselle lapselle on ominaista, hänen kertomassaan todellisuus ja fantasia joskus sekoittuivat. Ruokapöydässä hän kertoi nähneensä haamun turvakodin yläkerrassa ja aikoi näyttää sen yöllä ohjaajalle.

Katja kertoi myös päiväkodin johtajan vihaisena puraisseen häneltä palan sukkahousuista, kun häneltä kaatui maitoa pöydälle.

Tunteet. Katja oli sitä mieltä, että vanhempien riitely voi välillä olla lasten syytä. Piirrettäessä omaa huonetta Katja toi esille pelon vanhempien riidellessä: Kaunotar toivoi, etteivät vanhemmat tulisi hänen huoneeseensa riitelemään. Kultakutri-piirustuksessaan Katja kertoi itse itkevänsä omassa huoneessaan. Pahaan mieleen auttaisi Katjan mielestä toisen ”pussailu ja hellästi hoitaminen”. Katjan mielestä Kultakutria auttaisi kiroilu.

Suojautumiskeinot. Katjan suojautumiskeinot perheväkivaltilanteissa ilmenivät nukketeatterissa ja piirrettäessä. Piirrettäessä omaa huonetta turvapaikkana isä ja äiti eivät päässeet sinne riitelemään, koska ovi oli lukossa. Omassa huoneessaan Kaunotar laittoi kädet ristiin, ”ajatteli hyvyyttä” ja toivoi, että riita olisi ”lyhyt”. Nukketeatterissa Katja sanoi, että lapsi meni piiloon ja kuunteli ”levykasettia” omassa huoneessaan vanhempien riidellessä. Lapsi myös tanssi ”hyvällä mielellä”, huusi riiteleville vanhemmille ”Hiljaa!”; pyöri, pomppi, hyppi ja juoksi. Ohjaajan kysytyä, mitä Kaunotar ajatteli riitojen keskellä, Katja sanoi Kaunottaren ajattelevan ”vittua” ja leikki Kaunottaren itkevän ja nyhkyvän. Katjan mielestä ohjaajien Kultakutrille avuksi tarjoama lohdutustyyny voisi auttaa lasta.

3.2.3.2. Sini

Lapsen kertomaa. Sini kuvasi tarinoissaan vakavaa vanhempien välistä väkivaltaa. Hän kertoi, että vanhemmat uhkasivat hakata häntä ja veljeä puukolla ja isä karjui korvaan, kun hän itki. Kotona ”aina melkein” huudettiin ja kiroiltiin. Kun ohjaajat kysyivät maalattaessa vesiväreillä, missä tytöt olivat nähneet verta Sini kertoi, että leikkivauvalta oli tullut verta kädestä, kun hän löi sitä. Kuulumisia kyseltäessä hän kertoi isän muuttavan pois kotoa, mutta ei tiennyt mihin. Sinin iloisessa piirustuksessa laitettiin huulipunaa, jolloin voisi rakastua. Sitten tulisi mörkö.

Nukketeatteriesityksissä ja piirustuksissa Sini kuvasi perheväkivaltilanteita, joissa isä löi ja haukkui äitiä, potki mahaan ja pomppi äidin naaman päällä. Isä teippasi äidin suun kiinni, koska isä oli ”vähä ilkee ja vihanen”. Isä oli vihainen, koska äiti oli sanonut häntä ”kakkapääksi”. Isä väänsi äidin käden selän taakse ”solmuun”, jolloin äiti

huusi: ”Au, au!”. Lisäksi isä kuristi äitiä niin, että ”äitin pää meinasi lähteä irti”.

Toisessa tarinassa ”ukko ja akka”-hahmot (äiti ja isä) olivat humalassa, ja ”ukko pissasi lattialle”. Sini antoi nukketeatterissa akalle vuorosanan, jossa hän kielsi ukkoa lyömästä lasta. Hän myös kuvasi teatterissa, mitä tapahtui riidan jälkeen perheessä: isä ja äiti menivät sänkyyn ”pussaillemaan, mies oli naisen päällä”. Sitten he menivät yhdessä ensi- ja turvakotiin, johon äiti soittaisi. Myös Sinin tarinoihin tuli mukaan pelottavia fantasioita, joissa ”isä tappais pyssyllä äitin ja äiti kuolis, koska isä leikkais siltä sydämen ja lapset kuolis samalla”.

Tunteet. Sini kertoi, että vanhempien riidellessä häneltä ”palaa pinna”, ja hän tulee vihaiseksi, mutta toi esille perheväkivaltaan liittyviä tunteita lähinnä nukketeatterissa. Hän esimerkiksi kuvasi Pikku-Leijonan itkevän ja pelkäävän, koska vanhempien riidasta kuului ”kova ääni”. Piirrettäessä leijonaa Sini kertoi sen olevan surullinen, koska se oli kuullut aikuisten riitelyä. Kun kettu ”Reporainas” tuli pennun lähelle, pentu pelkäsi. Sinin mielestä vanhempien riitely voi olla lapsen syytä, koska ”lapsi aina itkis, kö isä huutas”. Kultakutri sanoisi vihaisena rumia sanoja. Pahaan mieleen Sinin mielestä auttaisi nukkumaan meneminen.

Suojautumiskeinot. Myös Sinin suojautumiskeinot perheväkivaltilanteissa ilmenivät nukketeatterissa ja piirrettäessä. Piirrettäessä Kultakutria omassa huoneessaan turvapaikassa vanhempien riidellessä, Sini kuvasi lapsen karjuvan, sotkevan huoneensa ”levittämällä lelut ja tiputtamalla kirjat hyllyiltä alas”. Sitten lapsi nukahti. Sini halusi piirtää Kultakutrin huoneeseen verhot: Kultakutri ei saanut nähdä riiteleviä vanhempia, koska häntä pelotti. Nukketeatterissa lapset katsoivat televisiota ja menivät nukkumaan vanhempien ollessa sängyssä riidan jälkeen. Lapset eivät katsoneet vanhempien ”pussailua”, vaan menivät piiloon.

3.3. Ryhmä turvallisena kontekstina yhteiselle kokemiselle ja jakamiselle

3.3.1. Katja ryhmässä

Lapsen käsitys ryhmästä. Ohjaajien kysyessä, miksi ryhmässä ollaan ja mitä varten se on, Katja tiesi sanoa, että oltiin ”ensiaputurvakodissa” eli turvakodissa. Katja uskoi, että

kerhossa ollaan siksi, ettei isä löisi heitä, koska äidille on käynyt kipeää ja ettei tulisi ”ikävä ketään” eikä ”huonoa oloa”. Ryhmän säännöiksi hän ehdotti, että ei saisi tehdä kipeää, lyödä, tehdä pahaa eikä ”raapaista”. Kerhon nimeksi Katja ehdotti Pippurimuorikerhoa. Katjan mielestä ryhmä voisi auttaa lasta ”hyvin”.

Käyttäytyminen ryhmässä. Katja osallistui yleensä tottelevaisesti ohjaajien ehdottamiin toimintoihin. Katja oli ryhmässä tytöistä vetäytyvämpi, eikä tuonut omia kokemuksiaan yhtä aktiivisesti esille kuin Sini. Hän jäi välillä syrjään, kun Sini otti itselleen ryhmässä paljon tilaa. Katja toimi joskus sovittelijana Sinin vastustaessa ohjaajia houkutellen Siniä tekemään ohjaajien neuvojen mukaisesti. Toisaalta Katja liittoutui ohjaajia vastaan Sinin kanssa hullutellen. Katja vastaili ohjaajien kysymyksiin usein epäasiallisesti ja käytti rumia sanoja.

Yleensä Katja osallistui nukketeatteriesitykseen hiljaa ja tarkkaavaisesti katsomalla, kommentoiden sitä vain harvoin. Sen sijaan seitsemännellä ryhmäkerralla ollessaan kahdestaan toisen ohjaajan kanssa, hän osallistui aktiivisesti nukketeatteriesityksen rakentamiseen sekä toi enemmän esille omaa tahtoaan ja toiveitaan. Välipalatilanteet olivat Katjalle vaikeita tilanteita. Ruokapöydässä hän puhui rumia, sotki esimerkiksi laittamalla kynttilän mehulasiin ja heittelemällä ruokaa. Viimeisellä kerralla Katja kuitenkin kattoi pöydän ohjaajan apuna.

3.3.2. Sini ryhmässä

Lapsen käsitys ryhmästä. Ohjaajien kysyessä mikä ryhmä tai kerho on ja miksi siellä ollaan, Sini arveli isän ja äidin tappelun olevan syynä. Ryhmän sääntöjä yhdessä mietittäessä Sini ehdotti säännöiksi, ettei saa lyödä toista, eikä repiä vaatteista, eikä kiusata vauvaa. Sini ei vastannut ohjaajien kysyessä, miten kerho voisi auttaa. Viimeisellä kerralla hän sanoi, että kerhossa mikään ei ollut ollut mukavaa.

Käyttäytyminen ryhmässä. Sini oli ryhmässä vilkas ja liikkuvainen. Hän suhtautui muihin ryhmän jäseniin varauksella. Sini esimerkiksi itse kertoi, että siitä kun haluaa tehdä jotakin toisten kanssa seuraa ikävyyksiä. Hän myös säikähti, kun huomasi kerhohuoneen oven olevan lukossa. Sini vastasi usein ohjaajien kysymyksiin epäasiallisesti ja tiuskimalla esimerkiksi viittaamalla ”pippeleihin, pyllyihin ja kakkaan”.

Ryhmässä Sinillä oli muutamia vaikeita tilanteita. Esimerkiksi keskusteltaessa vihaisista ilmeistä Sini kävi toiseen ohjaajaan kiinni lyömällä, paidasta repimällä ja korvaan huutamalla. Neljännellä ja viidennellä ryhmäkerralla Sini vastusti voimakkaasti ryhmän toimintoja johdattelevaa ohjaajaa haukkumalla ja suosi toista ohjaajaa antamalla tälle piirustuksensa lahjaksi. Välipalalla Sini otti ohjaajan keksin eikä antanut sitä, vaikka tämä yritti vedota häneen sanomalla, että hänelle tulee paha mieli.

Sini pystyi käyttämään ryhmän eri tilanteita ja vuorovaikutussuhteita hyväkseen omien kokemustensa ja tunteidensa esille tuomiseksi ja käsittelemiseksi. Kun nukketeatteri otettiin käyttöön, Sini lähti siihen aktiivisesti mukaan: eläytyen esityksiin, rakentaen tarinoita antamalla nukkehahmoille vuorosanoja ja ohjailemalla tarinoiden juonia. Piirtämistilanteissa Sini välillä keskusteli pitkäänkin vastavuoroisesti ohjaajien kanssa.

3.3.3. Tyttöjen välisestä vuorovaikutuksesta

Aluksi Katja yritti tehdä Sinin kanssa tuttavuutta esimerkiksi kysymällä mikä hänen nimensä on, minkä ikäinen hän on ja pyysi Siniä viereensä istumaan. Sini kuitenkin vältteli Katjan tutustumisyrityksiä eikä juuri puhunut Katjalle. Sinin ollessa valmis tutustumaan Katjaan, suhtautui Katja puolestaan Siniin aika välinpitämättömästi. Vaikka ryhmä kokoontui lyhyen aikaa, tytöt ja ohjaajat muodostivat keskenään kiinteän ryhmän. Katja kaipasi Siniä ryhmään tämän ollessa poissa seitsemännellä ryhmäkerralla ja näki kuulumiskuulasta, että tämä oli sairastunut vesirokkoon (kuten Katja oli ohjaajalta kuullut).

Koska tilaa vapaalle leikille ei ryhmässä juuri ollut, tytöt leikkivät keskenään omia leikkejään vain pari kertaa. Leikeissä he esittivät nukeilla erilaisia rooleja, esimerkiksi riiteleviä vanhempia ja sisaruksia. Kinastelutilanteissa molemmat tytöt pitivät puolensa toisiaan vastaan. Ruokapöydässä heidän yhteiseksi tavakseen tuli ”kulkuttaminen” eli juoman kurlaaminen kurkussa. Ryhmässä tytöt riehuivat ja nauroivat keskenään ja höpöttivät omia juttujaan esimerkiksi erilaisia sanaleikkejä keksimällä. Tyttöjen välisestä vuorovaikutuksesta on esimerkki alla.

Transkripti 7. (1.ryhmäkerta)

Lapset ja ohjaajat istuvat vastakkain ruokapöydässä välipalaa syöden.

- 1 **TI:** Mikähän tämä/**K:**Kato/**TI:** että mikähän
 2 tämä mejän kerhon nimi vois olla? Oisko
 3 meillä se, semmonen nimi tälle mejän kerholle?
 4 **K:** Kato! Piu! Piuhhh (haukkaa piparia)!
 5 **TI:** Mikähän tämän nimi vois olla?
 6 **K:** Yks isompi (huomaa, että yksi piparin
 7 sakaroista on muita isompi)!
 8 **K:** Yy, kaa, koo, nee (laskee piparin
 9 sakaroita)/**S:** No, Reetta! ☺
 10 **TI:** Reetta? **T2:**Reetta?**S:** Hehe.
 11 **S:** Mää tunnen yhen Reetan. **TI:** Ahaa.
 12 **K & S:** ☺ (Katja nielaisee äänekkäästi.)
 13 **T2:** Oisko se hyvä nimi?
 14 **TI:** Mitäs se Katja? /**S:** Toonas,hehe/**T2:** Mitäs
 15 Katja? Mitä on Katja mieltä/**K:** Joonas, heheh.
 16 **TI:** Joonas-kerho? **S:** Eiii! Ko Reetta!
 17 **TI:** Reetta **T2:** Reettakerho. **TI:** Mmm. Vaikka
 18 meistä ei ole yhtää Reettaa niin tämä ois
 19 Reetta-kerho. **S:** Nii.
 20 **K:** Pippuri! Hehe.**T2:** Pippuri-kerho. **K:** Mmm.
 21 **S:** Eiii!
 22 **K:** Pippurimuorikerho! Hehe./**S:** Eiko Reetta!
 23 Reetta-kerho.
 24 **T2:**Mmm. Onko Katjan mielestä hyvä nimi se
 25 Reetta? **K:** Eii. **S:** On!
 26 **TI:** No mikä vois olla sitte? **S:** Ko ReettaAA!
 27 **K:** Pippurimuoripas. **S:** Eiku Reetta. **K:**
 28 Pippuri!
 29 **S:** No eiko Reetta, ko mää keksin ekaks.
 30 Hyvemmän nimen.
 31 **K:** Pippuri. **S:** Eikäkö Reetta. Kyl-lää, mää
 32 tahon!
 33 **K:** Määki tahon että Reetta.
 34 **T2:** No ni! **TI:** Hehe.
 35 **S:** Höpökki (Katjalle).
 36 **TI:** Että Katja muuttiki mielensä?
 37 **K:** Mmm (-). Ottaa tämän (ottaessaan piparin
 38 katsoo kysyvästi ohjaajaa)?
 39 **TI:** Mmm.
 40 **K:** Otakko nää ennää tätä (hapankorppua;
 41 kysyy Siniltä, joka puistaa kieltävästi päätään)?
 42 Pipariako, hä? Ja sitte tota, niinkö? Niinkö
 43 (kurottuu Siniä kohti, Sini ei vastaa)! Suuttu
 44 mimis. Pannaampa takasi tohon (keksin
 45 katkettua yrittää yhdistää palasia).
 46 **S:** (Katsoo Katjaa ihmeissään) Ei pysty
 47 panemaan,hehe. **K:** Hehhe.
 48 **S:** Ops, ops, haps, haps/**K:** Hihi.
 49 **S:** Kuuntelepas tätä (?) (puhuu nopeasti ja
 50 epäselvästi)/**K:** Syö toi!
 51 **K:** Pipariako ekka ja sitten tuo, niinkö? Niinkö?
 52 Niinkö? Hä? Hihih (kysyy Siniltä, joka ei
 53 vastaa).
 54 **TI:** Onks piparit teijän herkkuja? **S:** O. **K:** No!
 55 **T2:** Joulusia pipareita.
 56 **K:** Ei oo! Sikapipareita! Hihi.
 57 **S:** Nooouu. Kaisa-Leenan (T1) pipareita, hehh.
 58 **K:** Eikäkö Päivinpäs (T2). **TI:** Heheh.
 59 **S:** Eiko, eipäs ku mehupipareita, hehe. Eipäs ku
 60 kumipipareita/**K:** Tik takin! Hihi.
 61 **S:** Eipäs ku kupin pipareita, heh. Eipäs ku../**K:**
 62 Tik takin.
 63 **S:** Eipäs ku silimiin, heh. **K:** Kaisa-Leenan!
 64 **S:** Eiku, ai vaaleenpunasen tukan./ **K:** Heh./**S:**
 65 piparit.
 66 **K:** Ai vaaleenpunasen possun? Hehe. Tai sian!
 67 **S:** Hyyym. Mmmm! Ops (hakkaa piparilla
 68 pöytään)!

3.3.4. Yhteiset hauskat hetket ryhmässä

Yksi ryhmän päätavoitteista on, että lapsi saa myönteisen kokemuksen ryhmästä (Peled & Davis, 1995). Peledin ja Edlesonin (1995) tekemän tutkimuksen mukaan tätä tavoitetta pidetään usein itsestäänselvytenä, vaikka se on ryhmän onnistumisen kannalta oleellisen tärkeä. Lapsen luottamuksen ja turvallisuuden tunne toimii pohjana perheväkivaltasalaisuuden rikkomiselle. Hauskat toiminnot ryhmässä tarjoavat lapselle välitöntä tyydytystä, ja ne tasapainottavat ryhmän raskaita, väkivaltaan liittyviä aiheita.

Näin ryhmäprosessit, joiden avulla tarjotaan lapselle positiivisia kokemuksia, saattavat auttaa saavuttamaan muita ryhmän tavoitteita (ks. liite 2).

Vaikka tutkimusryhmässä käsiteltiin pääasiassa kipeitä ja vaikeita asioita, lapsilla ja ohjaajilla oli myös yhteisiä hauskoja hetkiä. Ruokapöydässä ja piirrettäessä naurettiin ja juteltiin yhdessä. Erityisesti loppuleikit, joihin liittyi keskeisesti fyysinen läheisyys ja sylissäolo muodostuivat turvallisiksi yhteisiksi hetkiksi. Tytöt esimerkiksi kiedottiin viittoihin vauvoiksi ja ohjaajat lauloivat heille tuutulauluja. Sähkötysleikissä lähetettiin käsi kädessä ”leikkisähkövirtaa” toisille kädestä puristamalla ja ”Paatissa on kaksi soutajaa” oli tytöistä mukava laulu. Ohjaajat lauloivat tytöille myös syntymäpäivälaulut useaan kertaan tyttöjen vaatimuksesta sekä suomeksi että englanniksi. Kiinan Keisari -leikistä muodostui tyttöjen suosikkileikki, jota he toivoivat yhä uudelleen ohjaajien tuotua sen ryhmään neljännellä ryhmäkerralla.

Transkripti 8. (6. ryhmäkerta)

Lapset ja ohjaajat leikkivät lattialla loppuleikkejä.

1	K: Yks kerta...ne hevoset (pomppaa ohjaajan	17	K: Oli.
2	sylistä ylös innoissaan)! Hevonen se... / T2: No	18	K: Otetaan kiinni nyt ☺ (Ohjaajat istuvat
3	niin sähkötettänpä vaikka hevosia /	19	vastakkain lattialla ja lapset menevät heidän
4	S: Ei kö ne hevoset / S: Hevonen (pomppaa ylös	20	syliinsä.)
5	innoissaan; tytöt selittävät isoon ääneen)!	21	TI: No niin. Se vielä. Yks kerta. / T2: Yhen
6	K: Ei kä ku heppajuttu, se inkkariheppajuttu!	22	kerran, jooko? K: Joo (ystävällisesti).
7	(Tytöt menevät ohjaajien syliin.)	23	TI ja T2: (Laulavat) Kiinan keisari ratsastaa
8	TI: Minkäslainen se se on? Mitäs se sellanen...	24	pystyy ratsunsa kavahtaa! Maahan keisari
9	T2: Mitäs se on tämä heppajuttu?	25	kupsahtaa, mistä Kiina nyt uuden saa (ohjaajat
10	K: Se on mitä viimeksiki leikittiin!	26	nostelevat ja heijaavat tyttöjä sylissään laulun
11	TI: Miten sitä leikittiin?	27	mukaan leikkien)?
12	K: Sitä inkkarihevosta S: Nii ja, se...	28	K & S: ☺ (Tytöt nauravat riemuissaan!)
13	TI: Ai Kiinan keisari? Niinkö? S: Nii!	29	TI: Semmonen oli se inkkarihevonen /
14	TI: Niinkö...☺ olikos se se? / T2: ☺ Kiinan	30	T2: Intiaanihevonen oli se / K&S: ☺
15	keisaria? (ohjaajat nauravat iloisen		
16	yllättyneinä).		

4. POHDINTA

Tutkimustulokset. Tämän tutkimuksen kohteena oli turvakodissa pidetty, perheväkivallalle altistuneille lapsille suunnattu lyhytkestoinen ryhmä. Tutkimuksessa ilmeni, että ryhmän taustalla olleesta manuaalista poikettiin siksi, etteivät sen ehdottamat työskentelykeinot toimineet ryhmän lasten kanssa eikä ryhmälle asetettuihin tavoitteisiin päästy. Manuaalia ei kuitenkaan sivuutettu kokonaan. Ohjaajat toivat lasten osoittaman kiinnostuksen perusteella ryhmään työskentelymuodoksi nukketheaterin. Siitä tuli pääasiallinen konteksti, jossa lapset nukkehahmojen kautta toivat esille perheväkivaltakokemuksiaan. Muita tärkeitä konteksteja olivat piirtämis- ja keskustelutilanteet. Lasten esille tuomat perheväkivaltatilanteet olivat pääasiassa lasten todistajuuskertomuksia vanhempien välisestä väkivallasta. Ryhmän kuluessa lasten kuvaukset ja kertomukset väkivallasta pitenivät ja tulivat yksityiskohtaisemmiksi. Muita ryhmässä esille tulleita teemoja olivat lasten rooli perheväkivaltatilanteissa sekä lasten niihin liittyneet tunteet, ajatukset ja toiminta, joita lapset toivat esille lähinnä ulkoistamalla nukkehahmoihin. Monenlaiset tunteet, esimerkiksi vihaisuus, pelko, syyllisyys ja avuttomuus liittyivät lasten kokemuksiin perheväkivallasta. Tutkimusryhmän lasten kokemukset perheväkivaltatilanteista olivat yksilöllisiä ja he toivat niitä esille eri tavoin. Lapsilla oli selkeä käsitys siitä, miksi ryhmässä oltiin ja he osallistuivat ryhmän toimintoihin omalla persoonallisella tavallaan. Tutkimusryhmä toimi myös turvallisenä kontekstina yhteiselle kokemiselle ja jakamiselle.

Manuaalista poikkeamisen seuraukset: lapsen kuulemisesta kohti lapsilähtöisempiä ja lapsikeskeisempiä työskentelymenetelmiä. Ryhmän alussa manuaali oli hallitsevana kontekstina taustalla, ja ohjaajat pyrkivät noudattamaan sitä tarkasti. Suureksi osaksi tästä johtuen ryhmä oli aluksi aikuisjohtoinen, jolloin lapset jäivät sivuun eivätkä tulleet kuulluiksi. Manuaali asetti ohjaajille rajoituksia, sillä sen struktuuri edellytti, että seuraavalla ryhmäkerralla siirryttäisiin aina uuteen asiaan eikä edellisiin keskustelunaiheisiin näin ollen olisi aikaa palata. Yksi lapsilähtöisyyden peruseriaatteista on lapsen kehityksen suhteellisen hitauden kunnioittaminen (Jantunen, 1996), joka ei manuaalia noudattamalla voinut toteutua. Lapsikeskeisyyden ihanteena

taas on lasten yksilöllisyyden huomioon ottaminen ja kunnioittaminen (Lummelahti, 1995), johon strukturoidun manuaalin noudattaminen ei myöskään juuri tarjonnut mahdollisuuksia.

Manuaalista poikkeaminen vaati ohjaajilta rohkeutta, mutta lapsilta saatu palaute käytettyjen keinojen toimimattomuudesta rohkaisi siihen, samoin ohjaajien ammattitaito ja kokemus. Ryhmässä lapset ja aikuiset rakensivat vuorovaikutusprosessissaan yhteisen kielen sekä keinot (toiminta- ja työskentelytavat) puhua ja käsitellä lasten vanhempien väliseen väkivaltaan liittyviä kokemuksia. Tässä prosessissa aikuiset työntekijöinä, kuuntelemalla lapsia herkästi, etsivät tietoisesti toimivampia keinoja auttaakseen lapsia. Ohjaajat myös pyrkivät opastamaan lapsia ja selittämään heille perheväkivaltaan liittyviä asioita lasten ymmärrys- ja kokemusmaailmastaan lähtien. Lapset puolestaan kertoivat sekä toiminnallaan että puheellaan perheväkivaltaan liittyvästä henkilökohtaisesta kokemus- ja käsitysmaailmastaan. Siten he antoivat aikuisille vihjeitä persoonallisten ja itselleen sopivien, aikuisten kanssa yhteisten ja toimivien työskentely- ja toimintatapojen kehittämiseksi ryhmässä.

Perheväkivaltaa todistaneiden lasten kuuleminen ei ole helppoa ja vaatii erityistaitoja myös ammattilaisilta (Bannister, Barret & Shearer, 1990). Ymmärtääksemme mitä lapset kertovat meidän on kiinnitettävä huomiota siihen kontekstiin, missä he elävät, ymmärrettävä heidän aikakäsitystään ja käsitettävä, että heidän kielenkäyttönsä saattaa erota omastamme (Butler & Williamson, 1994). Lapsen ikä ja ymmärryskyky, ympäristö ja aiemmat tapahtumat saattavat kaikki vaikuttaa siihen, miten lapsi kertoo tarinansa. Lapsen kuunteleminen ja se, että todella kuulee, mitä hän kertoo ei välttämättä ole sama asia. Vaikeita kokeneiden lasten kuuleminen merkitsee sitä, että on altistettava itsensä lapsen kokemalle henkiselle ja emotionaaliselle tuskalle, mikä saattaa olla ahdistavaa aikuisellekin (Bannister ym., 1990).

Tässä tutkimuksessa ilmeni, että uskaltautuminen manuaalista poikkeamiseen johti lapsilähtöisempien ja lapsikeskeisempien työskentelymenetelmien käyttöönottoon, kun ohjaajat toivat ryhmään työskentelymuodoksi nukketeatterin lasten osoittaman kiinnostuksen perusteella. Kun lapset tulivat kuulluiksi, heille tuli halu kertoa ja perusta luottamuksellisen suhteen syntymiselle muodostui. Bannisterin ym. (1990) mukaan molemminpuolinen luottamus on toimivan kommunikaation oleellinen osatekijä. Lapsen täytyy pystyä luottamaan ihmiseen, jolle hän kertoo tarinansa ja ammattilaisen

on aina otettava vakavasti, mitä lapsi sanoo. Jos aikuiset pitävät kiinni suojelevasta työskentelymallista lasten kanssa, estää se huomaamasta lasten todellista kapasiteettia osallistua (Butler & Williamson, 1994) Kuitenkin ammattilaisten lapsia koskevien päätösten laatu on kuitenkin pitkälti riippuvainen siitä, miten hyvin lapsia kuullaan (Bannister ym.,1990).

Syitä nukketeatterin muodostumiseen perheväkivaltakokemusten traumasäilytöjen käsittelykeinoksi tutkimusryhmässä. Nukketeatterin toimivuuteen ja hyödyllisyyteen työskentelymuotona tutkimusryhmän lasten kanssa vaikuttivat monet tekijät. Tutkimusryhmässä nukketeatterileikki muodosti sillan lasten ja ohjaajien välille. Axlinen, (1943) ja Lindquistin (1981, 1990) mukaan leikki muodostaakin yhteisen kielen lapsen ja aikuisen välille, ja lapsen kanssa aikuinen voi oppia hänelle itselleen jo vieraaksi käynyttä kieltä. Leikki on lasten kieli, jota aikuisten on tulkittava (Piers & Landau, 1982). Nukketeatterin kautta löytyi lapsille ja ohjaajille yhteinen kieli ja keinot puhua lasten perheväkivaltakokemuksista. Nukketeatterissa ohjaajat tarjosivat itsensä lasten käyttöön. Lapset pystyivät heidän avullaan käsittelemään turvallisesti omaan elämäänsä, kokemuksiinsa, kotona tapahtuneeseen perheväkivaltaan ja siitä seuranneisiin tunteisiin liittyviä asioita. Kun ohjaajat kuuntelivat lapsia empaattisesti luoden turvallisen ilmapiirin, heidän välisensä luottamuksellinen suhde syveni, koska lapset saattoivat kokea tulleeensa kuulluiksi ja ymmärretyiksi.

Leikki, ja siten myös nukketeatteri oli ryhmän neljävuotiaalle lapsille ikätasoinen asioiden käsittelykeino. Myös lapsille runsaasti samastumistilaisuuksia tarjonneet, ohjaajien nukketeatterissa kertomat ja yhdessä rakennetut sadut vaikuttivat siihen, että juuri nukketeatteri muodostui perheväkivaltaan liittyvien ajatusten ja tunteiden pääasialliseksi käsittelykeinoksi. Satu puhuukin samaa kieltä kuin lapsi ja saavuttaa tavan, jolla lapsi ajattelee (Heinälä ym., 1996). Nukketeatteri toimi ryhmässä lasten symbolisen leikin muotona. Symbolinen leikki tarjoaa alle kouluikäiselle lapselle mahdollisuuden ulkoistaa sisäisiä konflikteja ja käsitellä niitä leikin avulla (Lyytinen, 1990). Tämä on tarpeellista, koska lapsen perheväkivaltaan liittyvät kokemukset ovat usein niin hämmentäviä, etteivät lapset voi ilmaista sitä rajallisen sanavarastonsa avulla (Ragg & Webb, 1992).

Lapsilla trauman oireena esiintyy usein traumaattista leikkiä (Terr, 1991), jossa lapset leikkivät samaa leikkiä kerta toisensa jälkeen, ilman että se lieventäisi lapsen jännitystä

(Dyregrov, 1995). Tutkimusryhmän lasten nukketeatterileikissä ilmeni traumaattisen leikin piirteitä. He halusivat perheväkivaltatapahtumien toistuvan esityksissä samanlaisina yhä uudelleen. Dyregrovin (1995) mukaan tällaisen pakonomaisen kertausleikin ahdistavan sisällön muuttamiseen tarvitaan aikuisen apua, jotta lapsi voisi hallita leikin traumaattista sisältöä. Nukketeatterin avulla ohjaajat pystyivät auttamaan lapsia leikin traumaattisten sisältöjen käsittelemisessä ja lieventämisessä antaen lasten kehittää ahdistaviakin traumasisältöjä vapaasti.

Lasten vaikeiden perheväkivaltakokemusten käsittely helpottui tutkimusryhmässä myös siksi, että lapsille tarjoutui mahdollisuus ulkoistamiseen nukketeatterin hahmojen kautta. Lisäksi ohjaajat käyttivät nukketeatteriesityksissä traumaattisina muistuttajina lasten omaan elämään liittyviä tarinan alkuja, joita lapset saivat jatkaa. Ulkoistamalla vaikeat perheväkivaltaan liittyvät tunteet, ajatukset ja kokemukset nukketeatterin hahmoihin lasten oli mahdollista tiedostaa ne ja käsitellä niitä. Ulkoistaminen oli keino saada lapsen perheväkivaltasalaisuus purettua, jakaa kokemuksia sekä lievittää puhumalla lasten perheväkivaltaan liittyviä pelon, vihan ja syyllisyyden tunteita sekä ahdistusta. Bentovimin (1995) mukaan onkin tärkeää saada aikaan keskustelua, jolloin lapsi voi vapaasti kertoa kokemuksistaan ja hänen tarinansa puetaan sanoiksi. Nukkien kautta yhdessä lapsen kanssa pyritään luomaan uudelleen todellisuus, joka saattaa olla dissosioitunut pois lapsen mielestä. Näin tulee mahdolliseksi aloittaa kokemusten emotionaalinen käsittely sekä turvallisemman maailman rakentaminen, jossa ajatuksia voidaan jakaa ja lapsen ahdistuneisuutta lievittää.

Ryhmä vuorovaikutussuhteineen turvallisena kontekstina ja tilaisuutena saada positiivisia kokemuksia. Perheväkivallan todistamisen on todettu lukuisissa tutkimuksissa häiritsevän lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja kasvua aiheuttaen lapsille ongelmia kaikilla kehityksen alueilla (ks. Margolin, 1998). On todettu, että lasten lukuisat ongelmat pikemminkin pahenevat kuin paranevat ajan kuluessa, ellei hoidollisia interventioita tarjota (Jaffe ym., 1990). Lasten ryhmä voikin parhaimmillaan toimia lapselle tilaisuutena rikkoa perheväkivaltasalaisuus, tulla kuulluksi, vaikuttaa omaan elämäänsä sekä saada turvallisia kokemuksia. Ryhmä voi myös toimia tiedon antajana ja väkivallan kierteen katkaisijana, kun lapsi saa kokemuksia turvallista aikuisista ja väkivallattomista tavoista ratkaista ristiriitoja. Ryhmä voi olla lapselle

positiivinen kokemus silloin, kun lapsi voi ilmaista itseään hänelle ominaisin tavoin esimerkiksi leikin ja satujen avulla, iloa ja hauskuutta unohtamatta.

Tutkimusryhmässä lapsia kuultiin, arvostettiin, heihin suhtauduttiin avoimesti ja kärsivällisesti. Lasten kuulluksi tuleminen mahdollisti perheväkivaltakokemusten jakamisen ja käsittelemisen. Kuulluksi tulemisessa piileekin todellisen paranemisen alku (Bannister ym.,1990). Lapset, jotka todistavat vanhempien välistä väkivaltaa kuluttavat paljon energiaa joutuessaan ylläpitämään perheväkivaltasalaisuutta ja välttääkseen ongelmien syntymistä kotona (Walker, 1979). Joillakin perheväkivaltaa kohdanneissa perheissä eläneillä lapsilla ei ole ollut mahdollisuutta harjoitella suojelluksi ja tuetuksi tulemisen tunnetta, koska he ehkä itse ovat suojelleet ja tukeneet toisia. Nämä lapset ovat erityisen haavoittuvaisia joutumaan itse uhreiksi ja osa heidän terapiaansa on harjoitella lapsena olemista, tulla kuulluksi ja tuntea, että heistä välitetään (Bannister ym., 1990). Jakaminen, tuen ja lohdutuksen saaminen ja asioiden avoin käsittely ovatkin lasten ryhmässä tärkeitä (Alessi & Hearn, 1984; Jaffe ym.1990).

Perheväkivaltilanteissa lapsi joutuu näkemään ja kuuntelemaan vanhempien välistä väkivaltaa sekä altistumaan väkivallan moninaisille seurauksille (mm. Strauss & Gelles, 1986). Tutkimusryhmän lasten kertomuksissa roolistaan ja toiminnastaan perheväkivaltilanteissa ilmeni lasten vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa kodissaan tapahtuvaan perheväkivaltaan. Lapsi ei voi lopettaa väkivaltaa, eikä paeta sitä. Lasten ryhmäänkin lapsi tulee vanhempiensa välisen väkivallan vuoksi. Lapset on usein asetettu konteksteihin, joissa heillä on vähän valtaa: aikuiset tekevät yleensä päätökset heidän puolestaan (Graue & Walsh, 1998). Tämän vuoksi lasten ryhmällä on tärkeä merkitys paikkana, jossa lapsille annetaan keinoja vaikuttaa, tehdä valintoja ja itseään koskevia päätöksiä kehitystasonsa mukaisesti. Tutkimusryhmässä lapset vaikuttivat esimerkiksi ryhmässä käytettyihin työskentelymenetelmiin, asioiden käsittelyjärjestykseen ja etenemisnopeuteen. Alessin ja Hearnin (1984) mukaan ryhmässä onkin tärkeää korostaa, että lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Hallinnan tunne omaan elämään nähden on merkittävä lasten selviytymiseen liittyvä tekijä (Yalom, 1970).

Lapset eivät myöskään ole voimattomia aikuisten luomien kontekstien sisällä, vaan he vastustavat selvästi aikuisia (Graue & Walsh, 1998). Myös tutkimusryhmän lapset vastustivat ja sulkivat aikuiset pois ollessaan tyytymättömiä ryhmän toimintoihin. Kun

lapset tulivat kuulluiksi, syntyi yhteisen kokemisen ja jakamisen mahdollisuus, ja lapset osallistuivat aktiivisesti ryhmän toimintoihin. Lapset kykenevät myös luomaan omia alakulttuurejaan (Graue & Walsh, 1998). Ryhmän lasten välillä oli kommunikaatiota, johon ohjaajia ei otettu mukaan, esimerkiksi yhteistä hassuttelua.

Tärkeää on myös turvallisuutta tarjoavien aikuisten läsnäolo, koska lapsilla on kokemus väkivaltaisesta isästä sekä äidistä ahdingossa ja puolustuskyvyttömänä (Jaffe ym., 1990). Ryhmässä strukturoidulla ohjelmalla ja ohjaajien aktiivisella ja johtavalla ohjaustyylillä pyritään luomaan turvallisuutta ja selkeyttä lapsen vaikeaan, ehkä kaoottiseenkin elämäntilanteeseen (Peled & Davis, 1995). Ohjaajat loivat turvallisuutta selittämällä lapsille, miksi ryhmässä oltiin ja muodostamalla yhdessä lasten kanssa säännöt ryhmälle. He pitivät yhteisistä säännöistä tiukasti kiinni, esimerkiksi lyömiseen puututtiin ja siitä keskusteltiin. Lapsilähtöisyys merkitsee myös sitä, että ohjaajat antavat lapselle ymmärtävän ja turvallisen aikuisen mallin, mikä tarkoittaa myös lapsen rajoittamista tarvittaessa (Jantunen, 1996).

Vanhempien välistä väkivaltaa todistaneille lapsille on myös tärkeää saada kokemus, että on olemassa mies- ja naispuolisia aikuisia, jotka voivat työskennellä rakentavasti yhdessä ilman väkivaltaa ja riitelyä sekä olla lasta tukevia ja hoitavia (Alessi & Hearn, 1984). Tämä on tärkeää, sillä Jaffen ym. (1986) mukaan väkivaltaisten vanhempien lapsilla on suuri todennäköisyys oppia, että konfliktit ratkaistaan väkivallan avulla. On todettu, että väkivalta siirtyy yli sukupolvien: lapset, jotka ovat itse väkivaltaisista perheistä omaksuvat itselleen usein väkivaltaisia tai väkivaltaa sietäviä rooleja aikuisina ihmissuhteissaan (Cappell & Heiner, 1990; Rosenbaum & O'Leary, 1981; Widom, 1989). Carlsonin (1984) mukaan lapsen kohdistuva interventio saattaa olla paras mahdollinen tapa ehkäistä aikuisiän parisuhdeväkivaltaa.

Tutkimusryhmän taustalla käytetyn manuaalin arviointi. Tutkimusryhmän turvakodissa manuaalilla oli merkityksensä toimintaa käynnistävänä tekijänä, ja se tarjosi lähtökohdan interventioiden suunnittelemiselle ja toteuttamiselle. Käytännön toteuttamisesta ja kokemuksesta, joille manuaalikin rakentuu, taas voi nousta manuaalin kehittämis- ja muutosehdotuksia.

Tutkimusprosessin kuluessa kävi ilmeiseksi, että manuaalin tavoitteet (ks. liite 1 ja 2) olivat vaativia, jopa epärealistisia siihen nähden, millaisia tuloksia lyhytkestoisella, psyyken prosesseihin ja kokemusten käsittelyyn pintapuolisesti puuttuvalla ryhmällä

voidaan odottaa olevan. Myös manuaaliin perustuvia ryhmiä vetäneet projektityöntekijät pitivät tavoitteita liian vaativina ottaen huomioon ryhmän keston. Peled ja Davis ovat suunnitelleet ryhmän manuaalin 4-12-vuotiaita lapsia varten. Tutkimusryhmässä kävi kuitenkin ilmi, että manuaalin abstraktille ajattelulle ja kehittyneille kielellisille kyvyille perustuvat työskentelymenetelmät olivat soveltumattomia neljävuotiaan kehitystasoon nähden. Neljävuotiaat lapset hallitsevat vasta ainoastaan sosiaaliset ja kognitiiviset perustaidot. Piagetin (1972) mukaan tämänikäiset lapset käsittelevät tietoa esioperationaalisella tasolla. Tämä merkitsee, että lapsi ei kykene ottamaan huomioon tilanteissa kuin yhden tekijän kerrallaan (Abound, 1985). Raggin ja Webbin (1992) mukaan tämänikäisille lapsille on myös tavallista ilmaista ongelmaan liittyvät tunteensa fyysisenä toimintana. Siksi on tärkeää pitää perheväkivallalle altistuneiden lasten ryhmässä tarjottu tieto ja siellä ratkaistavat ongelmat mahdollisimman konkreettisina. Lapsille kohdistettujen interventiodien suunnittelussa lapsen kehitysvaiheen tunteminen onkin välttämättömyys, jotta hänen toimintaympäristönsä voidaan rakentaa kehitystasoa vastaavaksi ja kehittymistä tukevaksi.

Manuaalin ristiriidat ryhmän keston, työskentelymenetelmien ja tavoitteiden välillä siirtyvät myös sitä työssään käyttäville työntekijöille. Manuaalin tavoitteet ja niiden epärealistisuuden ymmärtäminen aiheuttavat hämmennystä työntekijälle: noudattaako manuaalia vai kuunnellako lasta ja luottaa omaan ammattitaitoonsa, kokemukseensa ja intuitioonsa. Ryhmän ohjaaja joutuu lisäksi hankalaan tilanteeseen miettiessään, käydäkö läpi kaikki manuaalin mainitsemat asiat vai jäädäkö käsittelemään pitemmäksi aikaa teemoja, joita lapset haluavat, tai joille ohjaajien oman harkinnan mukaan tarvittaisiin enemmän käsittelyaikaa.

Manuaalia voidaan kritisoida myös siitä, että se ei ota tarpeeksi huomioon lasten yksilöllisiä tarpeita. Kun ryhmän taustalla on strukturoitu manuaali, jossa käsiteltävät aiheet on selkeästi määritelty jokaiselle ryhmäkerralle, lähtökohtana on, että kaikki lapset olisivat kiinnostuneita tai haluaisivat tietää samoista asioista. Yksilöllisyys korostuu, kun on kyse vaikeista kokemuksista ja asioista, kuten perheväkivallan todistamisesta ja sen herättämistä tunteista ja ajatuksista. Onkin tärkeää selvittää kunkin lapsen yksilöllisiä ajatuksia ja pelkoja, joita hänellä saattaa olla nykyisistä olosuhteistaan ja tulevaisuudestaan (Butler & Williamson, 1994).

Manuaalin ehdottaman ryhmämallin soveltuvuutta lapselle tulisi harkita yksilöllisesti. On selvää, että lapset tarvitsevat tukea, huomiota ja jotkut hoitoa. Pääasia ei kuitenkaan ole, että tarjotaan jotakin, vaan että palvelut ovat perusteltuja ja soveltuvat lapsille, joille niitä tarjotaan. Jaffen ym. mukaan (1986) tämäntyyppinen ryhmä saattaisi toimia parhaiten lapsilla, joilla on sopeutumisongelmien oireita, esimerkiksi lapsille, jotka hyväksyy väkivallan ja vallankäytön. Rosen (1986) mukaan lapsia, joilla on vakavampia sopeutumisongelmia, hyödyttäisi enemmän pitkäaikainen terapia. Peledin ja Edlesonin (1995) manuaaliin perustuvan ryhmän arviointitutkimuksessa kävi ilmi, että ryhmä vaikutti lapsiin lähinnä emotionaalisella ja asenteiden, ei niinkään käyttäytymisen tasolla. Tutkijat totesivatkin, että tällaisen lyhytkestoisen ryhmän tavoitteena voi olla lähinnä paranemisprosessien käyntiin laittaminen.

Koska perheväkivalta yleensä toistuu ja jatkuu pitkään voi sitä todistanut lapsi olla moninkertaisesti traumatisoitunut ja kärsiä traumatyyppi II:lle tyypillistä oireista. Hänellä voi esimerkiksi olla käytössään massiivisia puolustusmekanismeja (Terr, 1991), joiden purkamisen tulee tapahtua vähitellen (Van der Kolk, McFarlane & Van der Hart, 1996). Vanhempien välisen väkivallan todistaminen saattaa aiheuttaa osalle lapsista lisäksi DSM-IV:n kriteerien mukaisia traumaperäisen stressihäiriön oireita (mm. Rosenberg & Rossman, 1990; Wolfe & Jaffe, 1991; Ragg & Webb, 1992). Traumaperäisen stressihäiriöön hoidon peruslähtökohtina on asioita, joita manuaaliin perustuva ryhmämuotoinen, lyhytkestoinen ja psykoedukatiivinen hoitomalli ei voi ottaa huomioon.

Van der Kolkin ym. (1996) mukaan ennen traumaperäisen stressihäiriön hoidon aloittamista on välttämätöntä kartoittaa huolellisesti traumaattisen tilanteen luonne, henkilön osallisuus siihen ja kokemukset siitä, sekä henkilön elämäns historia. Hoidon lähtökohtana ovat henkilön traumaperäisen stressihäiriön hallitsevat oireet (takautumat, turtuneisuus ja ylivireys) ja muut, kuten ihmissuhdeongelmat. Päämäärä traumatisoituneiden henkilöiden terapiassa on, että hän voi jättää menneisyyden taakseen elääkseen nykyisyydessä. Hoidon aikana pyritään siihen, että henkilö pystyy rakentamaan yksilöllisen merkityksen traumaattiselle tapahtumalle, integroimaan sen minäkäsitykseensä ja asettamaan sen laajempaan perspektiiviin elämässään. Keskeisestä on henkilökohtaisen hallinnan tunteen saavuttaminen elämästään. Tavoitteena on myös ahdistuksen lievittäminen, ja että henkilö saavuttaa kontrollia traumasta seuranneisiin

emotionaalisiin reaktioihinsa. Keskustelua käydään siitä, onko ylipäättänsä aina hyvä aktivoida traumaa, varsinkin jos lasta ei hoidollisesti tueta trauman assimiloimisessa omiin kokemuksiinsa.

Tutkijoiden suhde tutkittaviin. Tutkijat eivät itse olleet mukana aineiston keruussa, vaan ryhmää ohjasivat turvakodin työntekijät, jotka myös nauhoittivat videoaineiston. Sillä oli tutkimuksen tekemisen kannalta sekä kielteisiä että myönteisiä puolia. Yleensä tutkija tutustuu keruuvaiheessa aineistoonsa jonkin verran, ja ajatuksia analyysia varten alkaa muotoutua jo silloin. Nyt aineistoon sisälle pääseminen vaati paljon aikaa ja vaivaa. Toisaalta aineiston keruuvaiheessa usein syntyvät oletukset saattavat sulkea pois joitakin mahdollisia polkuja analyysin ja tutkimuksen tekemiseen. Saattaa myös olla mahdollista nähdä aineisto ikään kuin kauempaa ja työstää sitä luovemmin eri vaihtoehtoja hakien, jos ei ole kerännyt aineistoa itse.

Vaikka osallistuvuus on Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan keskeistä suurelle osalle kvalitatiivista tutkimusta, osallistuminen tutkittavien elämään ei kuitenkaan ole ehdoton edellytys laadullisessa tutkimuksessa. Silloin kun tutkija pyrkii säilyttämään tutkittavan ilmiön sellaisena kun se on, tutkimustilannetta manipuloimatta, voidaan puhua pyrkimyksestä tavoittaa tutkittavien oma näkökulma. Tutkittavien näkökulman esille tuominen oli tärkeä tavoitteemme. Tutkimusta tehdessämme emme tienneet ryhmän lapsista mitään muuta kuin mitä videonauhoilta kävi ilmi. Menetelmäosuudessa esitetyt taustatiedot hankimme sen jälkeen, kun olimme kirjoittaneet tulososion. Päädyimme tällaiseen ratkaisuun, koska emme halunneet omien ennakko-oletuksiemme tai -tietojemme vaikuttavan siihen, millaisiin asioihin kiinnitimme huomiota tutkimusryhmässä.

Tutkimuksen arviointi. Sellaista tutkimusmenetelmää, jota olisi voitu suoraan soveltaa tällaiseen aineistoon, ei ollut. Vaikeuksia aiheutti esimerkiksi se, että tutkittavat olivat pieniä lapsia eikä aihetta oltu tutkittu aiemmin. Tutkimuksen kuluessa oli suunniteltava yhä uudelleen, mitä kannattaisi seuraavaksi tehdä ja miten, yhdistellen aineksia eri lähestymistavoista. Koska tutkimusta tehtiin aineistolähtöisestä näkökulmasta, tutkimuskysymysten muodostamista ja eksplikointia voidaan itsessään pitää myös tutkimustuloksena.

Analyysivaiheessa aineistolähtöisen lähestymistavan valitseminen aiheutti välillä ongelmia, koska siinä lähdetään liikkeelle ilman teoriaa. Analyysia aloitettaessa olisi

helpottanut, jos olisi ollut joku teoria josta lähteä liikkeelle, jonka kautta olisi katsottu aineistoa ja joka olisi jäsentänyt ja systematisoinut sitä. Kun edessä oli 130 sivua tekstiksi purettua aineistoa, tuntui relevantin analyysin rakentaminen siitä vaikealta. Toisaalta Eskolan ja Suorannan (1998) kvalitatiivisen aineiston kanssa joutuu aina alkuvaiheessa sietämään epätietoisuutta siitä, mitä aineiston kanssa oikeastaan pitäisi tehdä. Tulkintoja ei perustettu satunnaisiin poimintoihin, vaan aineistoa tiivistettiin hallittavaan, prosessoitavaan muotoon tämän välttämiseksi. Lisäksi tutkimuksen kuluessa keskusteltiin tehdyistä tulkinnoista ja ratkaisuista sekä palattiin aineistoon yhä uudelleen.

Tutkimuksen aineistona olleet videonauhat olivat tekniseltä laadultaan heikkoja. Videolta oli paikoittain mahdoton saada selvää esimerkiksi kasvojen ilmeistä. Tähän vaikuttivat useat seikat: kameroita oli käytössä vain yksi, joka oli samassa huoneessa missä ryhmä kokoontui. Erillistä kuvaajaa, joka olisi voinut kohdistaa videokuvan kasvoihin ja taas loitontaa videokuvaa lasten liikkua paikasta toiseen, ei ollut. Vaikka tutkimuksen suunnitteluvaiheessa pidettiin tärkeänä huomion kiinnittämistä lasten nonverbaaliseen viestintään, sen tarkka koodaus ei ollut mahdollista juuri nauhojen huonon teknisen laadun vuoksi. Videonauhojen huono laatu vaikeutti myös aineistoon sisälle pääsemistä. Toisaalta videonauhat tekivät aineiston aivan eri tavalla eläväksi kuin pelkät ääninauhat. Usein pelkkä puheen analyysi olisikin antanut ryhmän tapahtumista harhaanjohtavan kuvan.

Videonauhoituksen avulla oli mahdollista parantaa tutkimuksen luotettavuutta, koska videonauhaa kelaamalla pystyttiin palaamaan ryhmän tilanteisiin yhä uudelleen ja tarkistamaan niistä tehtyjä tulkintoja. Videonauhoitus oli onnistunut valinta myös siksi, että sen avulla päästiin seuraamaan sivusta luonnollista tilannetta tutkijoiden vaikuttamatta tilanteeseen. Videokamera ei vaivannut lapsia eivätkä he yleensä muistaneet sen olemassaoloa. Ohjaajia se saattoi vaivata aluksi, koska heidän oli opeteltava käyttämään kameraa ja toimittava sen edessä tietäen, että nauhaa käytetään myöhemmin tutkimusmateriaalina.

Tutkijatriangulaatiolla tarkoitetaan, että samaa ilmiötä tutkii useampi tutkija (Denzin, 1978). Laadullisessa tutkimuksessa kahden tutkijan olemassaolo voi rikastuttaa analyysimahdollisuuksia ja parantaa luotettavuutta (Denzin, 1978; Grönfors, 1982). Keskeisenä työskentelymenetelmänämme oli jatkuva keskustelu ja ajatusten reflektointi

tutkimusprosessiin liittyvistä kysymyksistä. Välillä työtä tehtiin yksin, välillä yhdessä; jolloin pystyttiin hyödyntämään kahta eri näkemystä asioihin mahdollisimman tehokkaasti.

Tutkimuksen käytännön merkitys eli ekologinen validiteetti. Tutkimuksen ekologinen validiteetti oli jo ennen aiheen valintaa meille tärkeä asia; halusimme tehdä tutkimusta, josta olisi hyötyä käytännön kliinisessä työssä. Jo ennen työn valmistumista saimme myönteistä palautetta Lapsen aika-projektin projektityöntekijöiltä. He kertoivat, että työstämme ja Lapsen aika -projektin seminaareissa kertomista ryhmää koskevista ajatuksistamme oli ollut heille apua. Se on antanut uusia ideoita työn kehittämiseen etenkin työskentelymenetelmien osalta, joiden kehittäminen onkin projektin tavoitteena.

Näemme tutkimuksemme hyödyksi myös sen, että se on toiminut palautteena ryhmää pitäneille ohjaajille tukien heidän ajatuksiaan ja tuoden esille myös manuaalin kielteisiä puolia. Kun ne otettiin esille, todettiin, että ne olivat askarruttaneet myös työntekijöitä. Ryhmän kokonaisvaltainen erittely, joka oli tavoitteemme, osoittautui käytännön työn kannalta hyödylliseksi ainakin ajatusten ja ideoiden heräämisen näkökulmasta. Tässä mielessä oli hyvä, että emme olleet aineiston keruuprosessissa mukana. Ulkopuolisen näkökulmasta pystyimme esittämään erilaisia ajatuksia ja näkökulmia suhteessa ryhmään ja sen kehittämiseen kuin prosessissa mukana ollessa ehkä olisi ollut mahdollista. Toinen ryhmän ohjaajista kertoi, että tutkimuksessamme esille tulleet asiat olivat antaneet hänelle rohkeutta poiketa manuaalista ja kuulla lasta. Hän kertoi, että myöhemmissä ryhmissä oli käytetty enemmän aikaa yhden asian käsittelyyn ja edetty näin hänen mielestään enemmän lapsen omilla ehdoilla. Tämä tutkimus voi myös toimia suuntaa-antavana uudelle tutkimukselle sekä tarjota uusia näkökulmia ja tukea lasten ryhmien kanssa käytännön työtä aloittaville tai sitä tekeville ihmisille.

Tutkimustiedon yleistettävyys. Tutkittuun ryhmään osallistui vain neljä ihmistä, joten sillä ei voida katsoa juuri olevan yleistettävyyttä. Peledin ja Davisin (1995) manuaaliin perustuvia pahoinpideltyjen naisten lasten ryhmiä ei kuitenkaan ole aikaisemmin Suomessa tutkittu. Tällaisen pienen aineiston laadullista tutkimusta voidaan siis pitää perusteltuna. Lisäksi yhteen ryhmään keskittyminen mahdollisti huolellisemman aineiston analyysin tekemisen kuin suuremmalla aineistolla olisi ollut mahdollista.

Jatkotutkimuksen tarve. Suomalaisissa turvakodeissa pidettyjä lasten ryhmiä ei ole tutkittu, joten systemaattinen arviointitutkimus on tärkeä jatkotutkimuksen aihe.

Erityisesti tulisi tutkia, kenelle turvakodeissa olevista lapsista Peledin ja Davisin (1995) manuaaliin perustuva ryhmämalli soveltuu. Siksi tulisi kiinnittää huomiota arviointimenetelmien kehittämiseen perheväkivaltaa todistaneiden lasten oireiden luonteen ja vakavuuden arvioimiseksi, jotta voitaisiin arvioida lasten yksilöllisiä hoidon tarpeita ja kehittää sitä kautta heille sopivia palveluja.

Lapsen näkökulman tavoittamisen arviointi. Yksi tärkeimmistä tavoitteistamme oli lapsen näkökulman esille tuominen. Jo alusta lähtien päädyimme aineistolähtöiseen tutkimusmetodiin, koska halusimme antaa tilaa tutkittavien omalle äänelle ja pyrkiä ennakkoluulottomasti kertomaan siitä, mikä juuri tässä aineistossa oli meistä oleellisinta. Tutkimuksen kuluessa yllätyimme siitä, miten vaikealta tuntui saada lapsen näkökulmaa esille, vaikka kyseessä oli lapsille suunnattu ryhmä. Lasten puheet, kokemukset ja omaehtoinen toiminta ryhmässä olivat välillä vaikeita tavoittaa. Projektin työntekijöillä oli halu ja taito ottaa huomioon lasten näkökulma, mutta sopivia työskentelymuotoja haettiin.

Lapsen näkökulma on oleellisessa mielessä saatu kuuluville, kun manuaalin työskentelymenetelmiä on lähdetty kehittämään lapsilähtöisemmiksi lapsia kuulemalla sekä etenemällä enemmän heidän ehdoillaan ja alettu suhtautua manuaaliin kriittisemmin. Konkreettisimmin lapsen näkökulma tuli esille lasten yksilöllisten tunteiden, ajatusten ja kokemusten kuvauksessa suhteessa ryhmään sekä heidän todistamaansa perheväkivaltaan. Niissä kuuluu lasten oma ääni. Lasten näkökulmaa tavoiteltiin myös pitäytyttäessä mahdollisimman pitkälle heidän käyttämissään sanoissa sekä aineistoa analysoitaessa ja tulkittaessa että raporttia kirjoitettaessa.

Omien ennakko-oletusten, tunteiden ja ajatusten reflektointi. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan pitäisi yllättyä tai oppia uutta tutkimuksensa kuluessa (Eskola & Suoranta, 1998). Yllätyksiä tuli matkan varrella useita; suurin niistä oli se, että tutkimusryhmässä poikettiin sen taustalla olleesta manuaalista. Ensi hämmennyksen mentyä ohi se osoittautuikin tämän tutkimuksen kannalta erittäin oleelliseksi seikaksi. Usein onkin niin, että juuri yllätykset ja poikkeamat tavallisuudesta vievät tutkimusta eteenpäin (Eskola & Suoranta, 1998).

Se, miten tarkkoja havaintoja lapset olivat tehneet vanhempiensa välisestä väkivallasta oli yllättävää. Toisaalta lasten uhmakas suhtautuminen ryhmän ohjaajiin ja omiin kokemuksiinsa yllättivät myös positiivisessa mielessä. Lapset olivat omia

persoonallisuuksiaan ja kykenivät säätelemään, mitä halusivat ryhmässä kertoa, mitä eivät. Tutkijoilla oli tietoinen tavoite tarkastella ryhmää ja lasten elämää myös positiivisten aspektien löytämisen ja esilletuomisen kannalta. Perheväkivallan tarkastelu luopuen ongelmakeskeisestä ajattelutavasta oli kuitenkin vaikeaa.

Kun tutkimusta tehdessämme kokosimme ja reflektoimme käsityksiämme lapsista ja lapsuudesta, huomasimme, että tutkimukseen osallistuneet lapset poikkesivat niistä. Käsityksiin lapsuudesta liittyy usein oletuksia esimerkiksi huolettomuudesta ja turvallisuudesta. Näiden lasten kohdalla lapsuuteen liittyi myös paljon pelkoa, hämmennystä, surua ja vihaisuutta. Perheväkivaltaan ilmiönä liittyy vaikeita tunteita, joita myös tutkija joutuu miettimään ja punnitsemaan. Tämä tekee aiheen tutkimisesta haastavaa ja koskettavaa.

Tutkielman tekemisen aikana tutkijoiden omat tunteet toimivat sekä arvokkaina intuitiivisen ymmärtämisen välineinä että vaikeuttivat objektiivisten tulkintojen tekemistä. Videoaineiston välityksellä tutkimusryhmän lapsista tuli meille todellisia ihmisiä, joiden kokemukset herättivät voimakkaita tunteita kuten ihmetystä, hämmennystä ja surua. Pyrimme tutkimusta tehdessämme tiedostamaan tunteitamme ja keskustelemaan niistä, jotta olisimme pystyneet vaalimaan myös eettisiä arvojamme. Meille oli tärkeää pyrkiä välttämään syyllistävää ja eri osapuolia loukkaavaa kieltä, esimerkiksi arvolatautuneita termejä. Tavoitteenamme oli tuoda esiin perheväkivaltaa hienovaraisesti mutta rehellisesti, kunnioittaen tutkimukseen osallistuneiden perheiden päätöstä osallistua tutkimukseen ja avata perheensä vaikeita kokemuksia tutkijoiden tarkasteltavaksi.

LÄHTEET

- About, F.E. (1985) Children's application of attributional principles to social comparisons. *Child Development*, 56, 682-688.
- Alanko, H., Lindholm, H., Baran-Rinne, N. & Suur-Inkeroinen, S. (1995) Viidakon parantava voima. Kuvaus viidakkoleikin mahdollisuudesta tukea lapsen psyykkistä kehitystä. Vanhemmat lapsiryhmän tukena. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Alessi, J.J. & Hearn, K. (1984) Group treatment of children in shelters for battered women. In A.R. Roberts (Eds.), *Battered women and their families: Intervention strategies and treatment programs* (pp.49-61). New York: Springer Publishing Company.
- American Psychiatric Association (APA) (1994) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV)* (4th ed.). Washington, D.C: Author.
- Axline, V. (1943) *Play Therapy*. New York: Ballantine Books.
- Bannister, A., Barrett, K., Shearer, E. (1990) *Listening to children. The professional response to hearing the abused child*. Trowbridge: Longman Group UK Ltd.
- Bentovim, A. (1995) *Trauma-organized Systems. Physical and sexual abuse in families*, Vol. 2. London: Karnac Books.
- Butler, I. & Williamson, H. (1994) *Children speak. Children, trauma and social work*. Exeter: Longman Group Limited.
- Cappell, C. & Heiner, R.B. (1990) The intergenerational transmission of family aggression. *Journal of Family Violence*, 5, 135-152.

- Carlson, B.E. (1984) Children's observations of interparental violence. In A.R. Roberts (Ed.), *Battered women and their families* (pp.147-167). New York: Springer.
- Denzin, N. (1978) *The research act*. Chicago: Aldine.
- Dyregrov, A. (1995). *Katastrofipsykologian perusteet*. (2. p.) Tampere: Vastapaino.
- Emery, R.E. (1989) Family Violence. *American Psychologist*, 44 (2), 321-328.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere:Vastapaino.
- Eth, S. & Pynoos, R.S. (Eds.) (1985) *Post-traumatic stress disorder in children. The progress in psychiatry series*. Washington, D.C: American Psychiatric Press.
- Graham-Bermann, S. A.(1998) The impact of abuse on children's social development: Research and theoretical perspectives. In G.W. Holden, R. Geffner & E.N. Jouriles (Eds.), *Children Exposed to Marital Violence. Theory, Research and Applied Issues*, Vol. 1. (pp. 21-55). Washington, DC: American Psychological Association.
- Graue, M.E. & Walsh, D.J. (1998) *Studying Children in Context: Theories, methods, and ethics*. Thousand Oaks: SAGE.
- Grönfors, M. (1982) *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Porvoo: WSOY.
- Hautamäki, J. (1997) *Perheväkivalta - käännekohta miehen elämässä*. Helsingin Miessakit. Jyväskylä:Gummerus.
- Heinäälä, T., Jantunen, K., Kalpio, E. & Pakarinen, A. (1996) Sadun merkitys lapselle. Teoksessa T. Jantunen & P. Rönnerberg (toim.), *Anna lapsen leikkiä: kirja leikistä ja lapsilähtöisyydestä* (s.131-143). Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Holden, G.W. (1998) Introduction: The development of research into another consequence of family violence. In G.W. Holden, R. Geffner, & E.N. Jouriles (Eds.), Children Exposed to Marital Violence. Theory, Research and Applied Issues, Vol. 1. (pp.1-21). Washington, DC: American Psychological Association.

Hughes, H.M. & Marshall, M. (1995) Advocacy for children of battered women. In E. Peled, P.G. Jaffe & J.L. Edleson (Eds.), Ending the cycle of violence. Community responses to children of battered women (pp.121-146). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

Isdal, P. (1996) ”Potkua! Miehet ja perheväkivalta” seminaaripäivä. Jyväskylän yliopisto.

Jaffe, P., Wolfe, D.A., Wilson, S. & Zak, L. (1986) Similarities in behavioral and social maladjustment among child victims and witnesses to family violence. American Journal of Orthopsychiatry, 56,142-146.

Jaffe, P.G., Wolfe, D.A. & Wilson, S.K. (1990) Children of battered women. Developmental Clinical Psychology and Psychiatry, Vol 21. Newbury Park: SAGE Publications, Inc.

Jantunen, T. (1996) Esiopetuksen lapsilähtöisyys. Teoksessa T. Jantunen & P. Rönöberg (toim.), Anna lapsen leikkiä: kirja leikistä ja lapsilähtöisyydestä (s.11-19). Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Kaplan, A. (1964) The conduct of inquiry. New York: Crowell.

Kuokkanen, L. (1993) Turvakotiperheiden lapset - lapsi perheväkivallan näkijänä ja kokijana. Kuopion yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön pro gradu-tutkielma.

- Layzer, J.I., Goodson, B.D. & DeLange, C. (1986) Children in shelters. Response to Victimization of Women and Children, 9 (2), 2-5.
- Lehmann, P. & Carlson, B.E. (1998) Crisis intervention with traumatized child witnesses in shelters of battered women. In A. Roberts (Ed.) Battered Women and their families (pp.99-128). New York: Springer.
- Leiman, M. (1990) Käsitukset muuttuvat murtuessaan. Raportti Keski-Suomen perheneuvolan kehittämisprojektista vuosina 1983-1985.
- Leskinen, R. (1982) ”Kuka kuulisi minua?” Perheväkivalta lapsen silmin. Helsinki: Ensi Kotien Liiton julkaisuja.
- Lindquist, I. (1990) Leken som läker. Stocholm: Almqvist & Wiksel.
- Lindquist, I. (1981) Leikkimällä terveyttä. Helsinki: WSOY.
- Loseke, D.R. (1987) Lived realities and the construction of social problems: The case of wife abuse. Symbolic Interaction, 10, 224-243.
- Lummelahti, L. (1995) Lapsikeskeinen esiopetus. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Lyytinen, P. (1990) Symbolinen leikki lapsen kehitystason arviointimenetelmänä. University of Jyväskylä. Reports from the Department of Psychology, 312.
- Margolin, G. (1998) Effects of domestic violence on children. In P. K. Trickett & C.J. Schellenbach (Eds.), Violence against children in the family and the community (pp. 57-101). Washington DC: American Psychological Association.
- Munson, C.E. (1995) Overview of diagnosis and treatment of psychological trauma in children. Early Child Development and Care, 106, 149-166.

- Peled, E. & Davis, D. (1995) *Groupwork with children of battered women: A practitioner's manual*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Peled, E. & Edleson, J.L. (1995) Process and outcome in small groups for children of battered women. In E. Peled, P.G. Jaffe & J.L. Edleson (Eds.), *Ending the cycle of violence. Community responses to children of battered women* (pp.77-96). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Peled, E. & Edleson, J.L. (1994) Advocacy for battered women: A national survey. *Journal of Family Violence*, 9, 285-296.
- Peled, E. & Edleson, J.L. (1992) Multiple perspectives on group work with children of battered women. *Violence and victims*, 7, 327-346.
- Peled, E., Jaffe, P. G. & Edleson, J.L. (Eds.) (1995). *Ending the cycle of violence. Community Responses to Children of Battered Women*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Peltoniemi, T. (1982) *Perheväkivallan ilmitulo*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu, 51.
- Peltoniemi, T. (1984) *Perheväkivalta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Piaget, J. (1972) The Stages of the Intellectual Development of the Child. In S.I. Harrison & J.F. McDermott (Eds.), *Childhood Psychopathology* (pp.157-166). New York: International Universities Press.
- Piers, M.W. & Landau G.M. (1982) *Leikin lahja ja sen merkitys lapsen kehitykselle*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Pynoos, R.S. (1996) Exposure to catastrophic violence and disaster in childhood. In

- C.R. Pfeffer (Ed.), *Severe stress and mental disturbance in children* (pp. 181-210). Washington, DC: American Psychiatric Press
- Pynoos, R.S. & Nader, K. (1990) Children's exposure to violence and traumatic stress. *Journal of Traumatic Stress*, 1, 445-474.
- Pynoos, R.S. & Nader, K. (1993) Issues in the treatment of posttraumatic stress in children and adolescents. In J.P. Wilson & B. Raphael (Eds.), *International handbook of traumatic stress syndromes* (pp. 535-549). New York: Plenum.
- Pynoos, R.S., Steinberg, A.M. & Goenjian, A. (1996) Traumatic stress in childhood and adolescence: Recent developments and current controversies. In B.A. Van der Kolk, A.C. McFarlane & L. Weisaeth (Eds.), *Traumatic stress: the effects of overwhelming experience on mind, body, and society* (pp. 331-358). New York: Guilford Press.
- Ragg, D. M. & Webb, C. (1992) Group treatment for the preschool child witness of spouse abuse. *Journal of Child and Youth Care*, 7 (1), 1-19.
- Reber, A.S. (1985) *Dictionary of Psychology*. Vol. 1, p. 261. London: Penguin Group.
- Roberts, A.R. & Roberts, B. (1990) A comprehensive model for crisis intervention with battered women and their children. In A.R. Roberts (Ed.), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment and research* (pp. 105-123). Belmont, CA: Wadsworth.
- Roberts, A.R. (Ed.) (1984). *Battered Women and their Families. Intervention Strategies and Treatment Programs*. Springer series on social work. Volume 1. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Rose, D. (1986) Worse than death: Psychodynamic psychotherapy with the rape victim. *Psychotherapy*, 28, 85-95.

- Rosenbaum, A. & O'Leary, D.K. (1981) Children: The unintended victims of marital violence. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, 692-699.
- Rosenberg, M.S. & Rossman, B.B.R. (1990) The child witness to marital violence. In R.T. Ammerman & M. Hersen (Eds.), *Treatment of Family Violence* (pp. 183-210). New York: John Wiley & Sons Inc.
- Strauss, M.A. & Gelles, R.J. (1986) Change in family violence from 1975-1985. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 476-479.
- Strauss, M.A., Gelles, R.J. & Steinmetz, S.K. (1980) *Behind closed doors: Violence in the american family*. New York: Anchor.
- Tautiluokitus ICD-10 (1995) Suomalainen laitos. Systemaattinen osa. Helsinki: STAKES.
- Terr, L.C. (1991) Childhood traumas: An outline and overview (Special article). *American Journal of Psychiatry*, 148 (1), 10-20.
- Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996) In B.A. Van der Kolk, A.C. McFarlane & L. Weisaeth (Eds.), *Traumatic stress: the effects of overwhelming experience on mind, body, and society* (pp.417-440). New York: Guilford Press.
- Walker, L.E. (1979) *The battered woman*. New York: Harper & Row.
- Widom, C.S. (1989) *The intergenerational transmission of violence*. New York: Harry Frank Guggenheim Foundation.
- Wolfe, D.A. & Jaffe, P.G. (1991) Child abuse and family violence as determinants of child psychopathology. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 23, 282-299.

Yalom, I.D. (1970) *The theory and practice of group therapy*. New York: Basic Books, Inc.

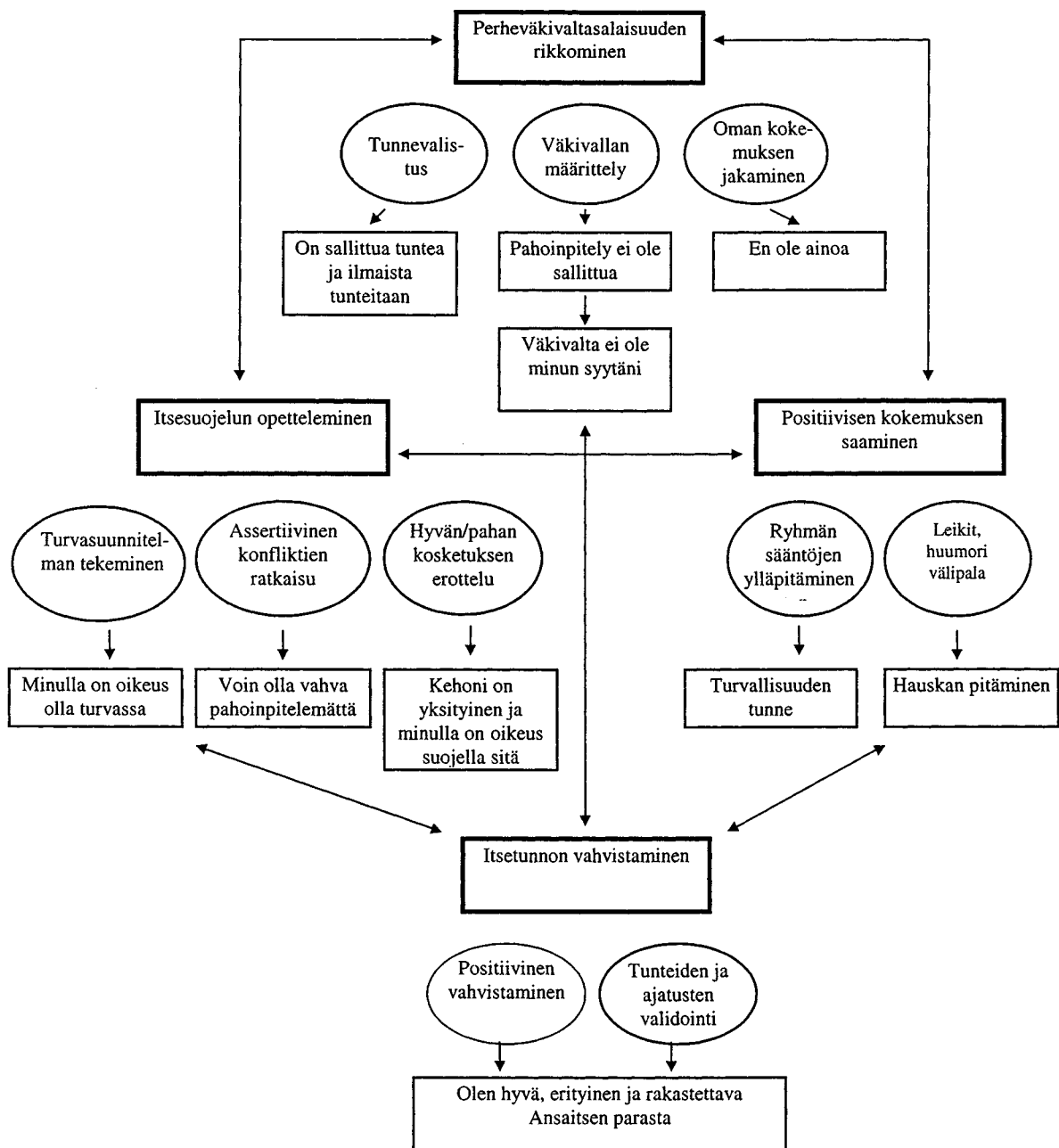
LIITE 1.

TAULUKKO1. Manuaali

Kerta	Pääteema	Viesti	Toivotut tulokset
1.	Tutustuminen	"Ryhmässä on sallittua puhua perheväkivallasta"	<ol style="list-style-type: none">1. Lapsi tutustuu ryhmään2. Lapsi ymmärtää ryhmän rakenteen ja pääsisällön3. Lapsi kertoo perheestään4. Lapsi oppii, että on erilaisia perhetyyppisiä5. Lapsi haluaa tulla seuraavalle ryhmäkerralle
2.	Mitä väkivalta on?	"Väkivalta ei ole sallittua!"	<ol style="list-style-type: none">1. Lapsi tutustuu ryhmän jäseniin, rakenteisiin ja sääntöihin2. Lapsi osallistuu perheväkivaltaan liittyviin toimintoihin3. Lapsi oppii, että väkivalta ei ole sallittua missään olosuhteissa4. Lapsi oppii väkivallan ja pahoinpitelyn perusmääritelmät
3.	Viha	"Saattaa olla vihainen ja ilmaista sen mutta en pahoinpidellä muita"	<ol style="list-style-type: none">1. Lapsi oppii, että kaikki tunteet on hyvä tunnistaa ja tuntea2. Ryhmässä on sallittua ilmaista kaikkia tunteitaan3. Omien vihan tunteiden tunnistaminen4. Opitaan erottamaan sopivat ja ei-sopivat vihanilmaukset
4.	Kun vanhemmat riitelevät	"Pahoinpitely ei ole minun syytäni"	<ol style="list-style-type: none">1. Lapsi tietää, että kukaan ei ansaitse tulla pahoinpidellyksi eikä perheväkivaltalta ole koskaan lapsen syytä2. Omien perheväkivaltakokemusten jakaminen3. Lapsi tietää, että voi rakastaa vanhempansa vaikka tuomitseekin tämän väkivaltaisen käytöksen4. Ihmiset ovat vastuussa käytöksestään ja voivat muuttaa sitä.

5.	Kotonani ei aina ole onnellista	”En ole ainoa, jonka vanhemmat riitelevät” ”Pahoinpitely sattuu”	1. Lapsi tulee tietoiseksi väkivaltakokemusten aiheuttamista tunteista esim. viha, pelko, hämmennys 2. Lapsi tietää, että muissakin perheissä on koettu väkivaltaa
6.	Perheväkivaltakokemusten jakaminen	”En ole ainoa, jonka vanhemmat riitelevät” ”Voin kertoa ryhmässä omasta perheväkivallasta”	1. Omien perheväkivaltakokemusten jakaminen ja siihen liittyvien tunteiden kokeminen 2. Myös muut ryhmän lapset ovat kokeneet perheväkivaltaa
7.	Kosketuksesta	”Kehoni on yksityinen ja minulla on oikeus puolustaa sitä”	1. Lapsi oppii erottamaan sopivan ja ei-sopivan kosketuksen 2. Lapsi tietää toimintatapoja pahoinpitelytilanteiden varalle 3. Keho on yksityinen eikä epämukavaa kosketusta tarvitse sietää 4. Hyväksytään pelko oikeutettuna ja hyödyllisenä tunteena
8.	Puolustautuminen	”Minulla on oikeus olla turvassa” ”Voin olla vahva olematta väkivaltainen”	1. Lapsi tunnistaa itsessään useita positiivisia ominaisuuksia ja vahvuuksiaan 2. Lapsi osaa erottaa vahvuuden ja väkivaltaisuuden 3. Lapsi tietää, että hänellä olla oikeus olla turvassa
9.	Turvasuunnitelma	”Minulla on oikeus olla turvassa”	1. Lapsi tietää kenelle soittaa ja mihin mennä hätätilanteissa 2. Opetellaan hätäsoiton soittaminen 3. Lapsi tietää, että ryhmä loppuu seuraavalla viikolla
10.	Ryhmän arviointia ja hyvästit	”Hyvästien sanominen on surullista” ”Olitte upeita! Ansaitsette parasta!”	1. Ryhmän loppumisen ymmärtäminen ja siihen liittyvien tunteiden ilmaisu 2. Lapset tunnistavat omat saavutuksensa ja ovat ylpeitä itsestään

LIITE 2.

- = päätavoitteet
- = prosessitavoitteet
- = tulostavoitteet

KUVIO 1. Lasten ryhmän tavoitteet. Peled ja Davis (1995) (suomennos tekijät).

LIITE 3.

TAULUKKO 2. Manuaali ja tutkimusryhmän sisällöt ja työskentelymuodot

Kerta	Manuaalin pääteema, viesti ja työskentelymuodot	Tutkimusryhmän sisältö ja työskentelymuodot
1.	<p>Tutustuminen <i>"Ryhmässä on sallittua puhua perheväkivallasta"</i></p> <p>Jäsenten, turvakodin, ryhmän tarkoituksen ja ohjelman esittelyä, tutustumisleikkejä, ryhmän sääntöjen muodostaminen, perhepiirros, välipala, palautetta ryhmään tulosta ja siellä olosta sekä loppuleikki ja viestin sanominen yhdessä.</p>	<p>Tutustuttiin pöydän ääressä jutellen. Lapset kertoivat kokemastaan perheväkivallasta (ks. taulukko 4). Määriteltiin ryhmän olemassaolon syyt, esiteltiin tilat ja struktuuri. Maalattiin yhteiselle paperille oma ympyrä ja raja, jonka sisälle ei muut saa tulla (oma tila). Keskusteltiin missä nähty verta. Säännöt muodostettiin keskustelemalla, kirjoitettiin sääntötaulu. Syötiin välipala ja keskusteltiin kerhon nimestä. Korien, kynien ja maskottien jakaminen tytöille. Loppuleikit, sähkötystä, viesti.</p>
2.	<p>Mitä väkivalta on? <i>"Väkivalta ei ole sallittua!"</i></p> <p>Ryhmän jäsenten nimien muistelu ja kysymyksen esittäminen toiselle pallopelin avulla, ryhmäpalaute, surun tunteen käsittely (jokainen kertoo omakohtaisen surullisen tapahtuman), välipala, väkivallan ja pahoinpitelyn määrittely opetuksenomaisesti, "Väkivalta ei ole sallittua" -piirros, lopetus: itsetunnon vahvistaminen kertomalla, missä on hyvä, sähkötytys ja viestin sanominen yhdessä.</p>	<p>Ryhmäkerrasta ei ole videonauhoitusta. Paikalla vain Sini ja T1.</p>
3.	<p>Viha <i>"Saan olla vihainen ja ilmaista sen mutta en pahoinpidellä muita"</i></p> <p>Ryhmäpalaute, vihan tunteen käsittely kertomusten ja niistä nousevien keskustelujen avulla, omista tunteista kertominen, keinojen keksiminen vihan tunteiden ilmaisemiseen, lukeminen tai filmin katsominen aiheesta ja keskustelua siitä, välipala, vapaa leikki, rentoutuminen tai yhteisiä leikkejä ja lopetus (ks. yllä).</p>	<p>Muistuteltiin mieleen ryhmän struktuuria. Tytöt eivät vastanneet kuulumisten kyselyyn. Keskusteltiin piirrettäessä vihaisuudesta ja kipeästi käymisestä. Lapset eivät suostuneet piirtämään perhepiirustusta. Ensimmäinen aikuisten esittämä käsinukketeatteriesitys haukkumisesta ja tönimisestä. Välipalalla lapset heittelivät ruokaa, keskusteltiin pöytätaivoista. Lapset halusivat esittää itse esityksen (tyrkkääminen, tukasta repiminen, pelkääminen). Videonauhoitus loppui kesken kolmesti.</p>
4.	<p>Kun vanhemmat riitelevät <i>"Pahoinpitely ei ole minun syytäni"</i></p> <p>Ryhmäpalaute, iästä riippuen hämmennyksen, häpeän, syyllisyyden tai ristiriitaisten tunteiden käsittely, tarina tai filmi ja siitä sekä lasten omista tunteista keskusteleminen, vapaa leikki, välipala, näytelmä, jossa pahoinpitelyä ja keskustelua siitä tai aivoriihi lasten huolista vanhempien riidellessä ja lopetus.</p>	<p>Kuulumisten kyseleminen ja ryhmäpalaute (miltä tuntui tulla kerhoon). Tytöt eivät vastanneet. Askarreltiin merkit oman paikan tunnistamiseksi, piirrettiin, juteltiin. Ilmaistiin eri tunteita musiikkivälilaineiden avulla. Piirrettiin iloisia ja surullisia kuvia. Tytöt olivat levottomia ja sotkivat vessan käsimaalilla. Välipala. Jumppa patjoilla ei onnistunut tyttöjen riehuessa. ja huutaessa. Lopuksi sylissä pitäminen tilanteen rauhoittamiseksi, laululeikkejä (Kiinan Keisari- leikki).</p>

5.	<p style="text-align: center;">Kotonani ei aina ole onnellista <i>"En ole ainoa, jonka vanhemmat riitelevät"</i> <i>"Pahoinpitely sattuu"</i></p> <p>Ryhmäpalaute ja kuulumiset, rohkeuden tunteen käsittely keskustelemalla tilanteista, joissa lapset ovat tunteneet itsensä rohkeiksi, välipala, videon katsominen perheväkivaltaan liittyvistä tunteista tai sen seurauksista esim. turvakotiin lähtemisestä, itsetunnon vahvistaminen, sähkötytys ja viesti.</p>	<p>Kuulumisten vaihto ei onnistunut. Piirrettiin ja juteltiin vanhempien erillään asumisesta, ryhmän olemassaolon syistä, toisen ilahduttamisesta ja tykkäämisestä, pahasta mielestä. Ensimmäinen nukketeatteriesitys Kiljusen perheen tyttärestä Kultakutrista ja hänen riitelevistä vanhemmistaan. Piirretäessä puhuttiin Kultakutrin kautta perheväkivallasta (voiko olla lapsen syytä, lasten suojapaikkana oma huone). Lapset kertoivat piirustuksen avulla perheväkivallasta (ks. liite 4). Välipalalla lapset huusivat ja sotkivat, keskusteltiin pöytätavoista. Loppuleikit, sähkötytystä.</p>
6.	<p style="text-align: center;">Perheväkivaltakokemusten jakaminen <i>"En ole ainoa, jonka vanhemmat riitelevät"</i> <i>"Voin kertoa ryhmässä omasta perheväkivallasta"</i></p> <p>Ryhmäpalaute ja kuulumiset, pahan olon ja satuttamisen tunteiden käsittely, piirros kotona tapahtuneesta väkivaltaisesta tapahtumasta ja sen esittely muille, keskustelu väkivaltaan liittyvistä tunteista, välipala, vapaa leikki ja lopetus.</p>	<p>Kuulumiskuulista katsottiin kuulumisia. Nukketeatteri viidakon Pikku Leijonasta, jonka isä ja äiti riitelivät. Pikku Leijona pelkäsi ja meni turvapaikkaan. Piirretäessä keskusteltiin Pikku Leijonan surusta aikuisten riidellessä, ryhmän olemassaolon syystä, unettomuudesta, muisteltiin Kultakutri-tarinaa. Välipalalla Sini jatkoi Kultakutri-kertomusta. Leikittiin Kiinan Keisari-leikkiä ja sähkötytystä.</p>
7.	<p style="text-align: center;">Kosketuksesta <i>"Kehoni on yksityinen ja minulla on oikeus puolustaa sitä"</i></p> <p>Ryhmäpalaute ja kuulumiset, pelon tunteen käsittely keskustelemalla tilanteista, joissa lapset ovat pelänneet ja niissä puolustautuminen, hyvän ja pahan kosketuksen erottelu (eriväristen tarrojen liimaaminen ihmishahmoihin), tarina tai video aiheesta ja keskustelua, oman tilan ja fyysisen läheisyyden rajoista ja niihin liittyvistä oikeuksista harjoitusten ja keskustelun avulla, välipala ja lopetus.</p>	<p>Kuulumiskuulat, puhuttiin Sinin ja T1:n poissaolosta. Nukketeatteri kuningattaresta ja kuninkaasta, jotka asuivat erillään ja riitelivät lapsensa Kaunottaren olinpaikasta. Maalaamisen yhteydessä puhuttiin Kaunottaren ajatuksista ja tekemisistä vanhempien riidellessä. Välipalalla juteltiin sylikkään. Loppuleikkinä Kiinan Keisari.</p>
8.	<p style="text-align: center;">Puolustautuminen <i>"Minulla on oikeus olla turvassa"</i> <i>"Voin olla vahva olematta väkivaltainen"</i></p> <p>Ryhmäpalaute ja kuulumiset, vahvuuden tunteen käsittely keskustelemalla tilanteista, joissa lapset ovat tunteneet itsensä sisäisesti vahvoiksi, aggressiivisuuden, passiivisuuden ja assertiivisuuden erojen opettelu ryhmäkeskustelun, tarinan tai videon avulla, assertiivisuusharjoitukset kirjoittamalla omista vahvuuksista, ongelmaratkaisun harjoittelu korttien, käsinukkien tai roolileikkien avulla, välipala, keskustelu perheväkivaltilanteista, kuka on vastuussa niistä ja puolustautuminen vaarallisissa tilanteissa ja lopetus.</p>	<p>Kuulumiskuulista näkyi koko kerho. Nukketeatteri Kultakutrista (K), jonka isä ja äiti riitelivät. K:lla oli lohdutustyyny, johon hän turvautui. K. näki painajaisia. Lapset ehdottivat, että isä ja äiti riitelisivät ja keksivät tarinaa vastaamalla aikuisten kysymyksiin ja Sini muutti tarinan kulkua haluamakseen. Piirretäessä tytöt kiroilivat ja puhuttiin rumista sanoista, joita vanhemmat saattavat käyttää ollessaan vihaisia. Piirretäessä kipeitä paikkoja ihmishahmoihin, tytöt eivät vastaa kysymyksiin. Lapset menivät istumaan lelulaatikoihin kesken piirtämisen. Välipalalla sovittiin viimeisen kerran välitarjoilusta Loppuleikkinä lapset olivat vauvoja, tuutulauluja ja Kiinan Keisaria.</p>

9.	<p style="text-align: center;">Turvasuunnitelma <i>"Minulla on oikeus olla turvassa"</i></p> <p>Ryhmäpalaute ja kuulumiset, onnellisuuden tunne, henkilökohtaisen turvasuunnitelman tekeminen turvallisuuskorteille, avun soittamisen harjoittelu, piirtäminen aiheesta "Pahoinpitely ei ole sallittua" tai "Ansaitseen turvallisuutta", välipala, keskustelu ryhmän loppumisesta ja yhteinen päätös viimeisen kerran välipalasta ja lopetus.</p>	<p>Kuulumiskuulista näkyi Sinin syntymäpäivä. Nukketeatteri Kultakutrista, Kaunottaresta ja haltijattarista. Sini halusi sadun, jossa isä ja äiti tappelisivat, ohjaili esityksen vanhempien välisestä väkivallasta, pussailusta sängyssä, humalasta ja lapsen lyömisestä. Katja osallistui tarinaan kuuntelemalla ja kommentoimalla, kertoi isän tulevan varastamaan lasta nukketeatterissa. TI lopetti tarinan haltijattarien ja tyttöjen hyvästeihin. Piirrettäessä tytöt eivät lähteneet keskusteluun kerhon loppumisesta ja ystävyyydestä. Välipalalla juhlittiin synttäreitä, loppuleikit, Kiinan Keisari-leikki, turvatyynyjen antaminen muistoiksi lapsille, hyvästit.</p>
10.	<p style="text-align: center;">Ryhmän arviointia ja hyvästit <i>"Hyvästien sanominen on surullista"</i> <i>"Oliite upeita! Ansaitsette parasta!"</i></p> <p>Ryhmäpalaute ja kuulumiset, tuntemuksia viimeisestä ryhmäkerrasta ja ryhmästä kokonaisuutena, ryhmän arviointia keskustelemalla, kertomus eroamisesta, välipala, diplomit ryhmässä olosta, itsetunnon vahvistaminen antamalla positiivista palautetta lapsille ryhmässäolosta, "Olen erityinen"- rintamerkki, muistoesine lapsille ja lopetus.</p>	<p style="text-align: center;">Ei kokoontumista.</p>

LIITE 4.

Transkripteissä käytetyt merkit.

K: ”Katja” 4 v

S: ”Sini” 4 v

T1: työntekijä 1

T2: työntekijä 2

/: päällekkäin puhuminen

☺: nauraminen

(?): epäselvä kohta

LIITE 5.

TAULUKKO 3. Perheväkivaltakeskustelujen sisältö ja konteksti

Kerta	Aloite	Konteksti	Puheen sisältö
1.	K T1 K S T1	1. Ryhmäkerran alussa, keskustelu pöydän ääressä. 2. ” 3. ” 4. ” 5. Ryhmäkerran lopussa piirissä käsi kädessä sanotaan yhteen ääneen.	1. Isä suuttuu ja lyö äitiä, yrittää viedä lapsen kapakkaan, poliisi vie isän poliisilaitokselle 2. Ryhmässä on tarkoitus puhua lyömisestä, pahasta mielestä, satuttamisesta 3. Isän kädestä oli tullut verta riitelytilanteessa 4. Vanhemmat ovat uhanneet hakata puukolla 5. Loppulausahdus: ”Lyömisestä saa puhua!”
2.		-	Ei videonauhoitusta
3.	S T1 S	1. Ryhmäkerran alussa, piirrettäessä pöydän ääressä Katja huomaa Sinin olevan vihainen, jolloin syntyy keskustelu vihaisuudesta. 2. Keski vaiheilla ryhmäkertaa, lapset piirtävät ja kuuntelevat aikuisten esitystä. 3. Ryhmän lopussa, lapset haluavat esittää itse. Lapset esittivät pöydän alla, aikuiset siirtyvä lattialta penkille ”katsomoon”.	1. Sini kertoi, että vanhempien riidellessä ”palaa pinna”. 2. Käsinnukketeatteri lampaan ja pässin välisestä haukkumisesta ja tönimisestä. 3. Lasten käsinnukketeatteri esitys kettu ”Reporainaatta”, lampaasta ja ilveksestä: tyrkkääminen, tukasta repiminen, toisen syöminen, näytelmän pupu-pentu pelkää kettua
4.	T1 T1	1. Ryhmäkerran lopussa lattialla lapset riehuvat kovasti. Päätty rauhoittamiseen sylissä. 2. Ryhmäkerran lopussa, tytöt rimpuilevat aikuisten käsissä lattialla. Sanotaan lausahdus yhdessä.	1. Vanhempien riidellessä lapselle voi tulla vihainen tai pelottava olo. 2. Loppulausahdus: ”Saa olla vihainen, mutta ei saa lyödä toista!”
5.	T1 T1	1. Ryhmäkerran alussa, kun lapset muovailevat pöydän ääressä. Lapset ovat sitä mieltä, että kerho voisi auttaa, ettei tule ikävä. Ohjaaja yrittää saada keskustelua aikaan lasten huolista, mutta eivät lähde mukaan. 2. Ryhmäkerran alkupuolella, ohjaajat ovat rakentaneet tuoleista pienen näyttämön, jonka edessä tytöt istuvat tuoleilla. He ovat innoissaan teatterin alkamisesta (Jippii!) T2 leikkiä esittäen roolit kaksipuolisilla paperinukeilla, T1 on kertojana. Tytöt kuuntelevat hiljaa lähes koko tarinan ajan. Alussa tytöt käyvät	1. Joskus vanhempien kova riitely tuo lapselle pahaa mieltä. 2. Nukketeatteri Kiljusen perheestä (vanhemmat ja tytär Kultakutri 5v): päiväkotia, lapsen ja vanhemman yhdessäolo, vanhempien riitely, nalkuttaminen ja viinan juonti, K. mietteet ja tekemiset riidan aikana omassa huoneessa, avun hakeminen turvakodista.

5.	T1	kokeilemassa nukkeja; Sini menee esittämään nukella ohjaajan juuri kertomaa tarinaa. Ohjaajat pyytävät tyttöjä istumaan paikallaan ja kertomaan vasta lopuksi, kun he kysyvät miten tarina jatkuu. Sini vastaa riitelyn päättyvän siihen, että perhe menee turvakotiin. Lopuksi tytöt ovat sitä mieltä, että ohjaajat eivät ole heidän kavereitaan ja sotkevat näyttämön.	
	T1	3. Nukketeatterin jälkeen tytöt piirtävät Kultakutria omissa huoneissaan.	3. Tarinassa oli kivaa se, että vanhemmat tappeli, ja että K. itki. Lasten mielestä vanhempien riitely voi olla välillä heidän syytään esim. sellaisessa tilanteessa, kun lapsi itkee, kun isä karjuu niin, että käy korvaan. Aikuiset painottavat, että riidat eivät ole koskaan lapsen syytä.
	T1	4. Nukketeatterin jälkeen tytöt piirtävät Kultakutria omissa huoneissaan.	4. Vanhempien riidellessä lapsi menee omaan huoneeseen sotkee, karjuu, huutaa ja levittää kaikki lelut ja nukahtaa lopulta. Lasten mielestä huoneen sotkemisesta seuraa isän ja äidin tappelu. Mietitään onko sillä tavalla, että vanhempien ollessa hermostuneita toisilleen, he ovat hermostuneita lapsellekin.
	K	5. ”	5. Katjan piirroksessa K. on omissa huoneissa, kun isä ja äiti riitelee, ja ajattelee siellä hyvyttä, etteivät isä ja äiti riitelisi enää. Isä ja äiti eivät pääse K:n huoneeseen riitelemään. Oma huone on suoja-turvapaikka, jossa Kultakutrit ovat turvassa, ja heillä on hauskaa.
	T2	6. Nukketeatterin jälkeen Katja piirtää olohuonetta ja tytöt piirtävät perheväkivaltatilanteesta.	6. Katjan piirroksessa isällä on käsi koukussa, ja hän on lyömässä. Sinin piirroksessa isä on ilkeä ja vihainen, ja pannut äidin kädet solmuun ja teippiä suun päälle. Äiti huutaa AU! Lapset eivät saa nähdä riitaa, koska se pelottaa. Lapset haluavat viedä piirrokset kotiin.
	T1	7. Ryhmäkerran lopussa lattialla, piirissä. Tytöt eivät sano lausahdusta.	7. Loppulausehdus: ”Vanhempien riitely ei ole lasten syytä!”
6.	T1	1. Ryhmäkerran alussa, ohjaajat paljastavat nukketeatterinäyttämön mustan lakanan alta. Ennen teatterin alkua tytöt käyvät kokeilemassa eläinnukkeja. Pikku-Leijona on pehmoeläin ja muut paperinukkeja. Lapset haluavat tuolit aivan näyttämön eteen, mutta ohjaajat siirtävät heidät kauemmas. Nyt T2 on kertoja ja T1 leikkii nukkeilla. Tytöt käyvät välillä, ja erityisesti jännittävässä kohti kurkistamassa näyttämön taakse. Tytöt kuuntelevat tarkkaavaisesti, välillä näyttämöä kohti lähemmäs kurottautuen. Sini käy liikuttelemassa nukkeja. Katja	1. Nukketeatteri pikkuleijonasta, hänen ystävästään ja heidän leikeistään. tarinassa nukkumaan menevää Pikkuleijonaa pelottavat viidakon äänet ja aikuisten riitely. Pikkuleijonaa voisi auttaa kotiluolaan piiloon meneminen. Se pelkää ja itkee, koska riidasta kuuluu kova ääni. Perhonen lohduttaa, että kodissa on turvallista.

6.	S	<p>tapsuttelee jaloillaan istuessaan. Sini alkaa leikkiä perhosella ja keksiä tarinaa eläytyen eläinten rooleihin äänellään. T1 leikkii Sinin antamia rooleja nukeilla.</p> <p>2. Nukketeatterin jälkeen tytöt piirtävät aikuisten sylissä pöydän ääressä.</p>	<p>2. Sini piirtää ilkeää ja vihasta leijonaa, jolla on terävät hampaat, ja joka onkin surullinen kuultuaan aikuisten riitelyä. Sini muistaa tarinan Kultakuttrista, jossa oli karhut ja äiti ja isä tappeli. Kertomusta muistellaan ja Katja muistaa, että isä sanoi siinä, että miksi sinä akka vänkytät aina.</p>
7.	T2	<p>1. Nukketeatteri ryhmäkerran alussa. Katja istuu lattialla ja T2 on tuolien takana. Katja tiuskii ohjaajalle ja puhuu vauvamaisesti. Hän haluaa päättää itse teatterista, sen tapahtumista ja henkilöiden nimistä määrällen ohjaajaa. Ohjaa myötäilee Katjaa. Katja esittää nukeilla myös itse eri rooleja esim. lyövää isää. Hän rakentaa teatteria ohjaajan kertoessa tarinaa ja kysellessä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Hän antaa myös vuorosanoja ja toimintoja (esim. toisen nukon lyöminen) ohjaajan sanottavaksi ja leikittäväksi. Katja haluaa vanhempien riidan lapsesta toistuvan yhä uudelleen. Ohjaaja ehdottaa teatterin lopettamista, Katja asettelee nuket näitisti näyttämölle ja panee ne nukkumaan.</p>	<p>1. Nukketeatteri Kuninkaasta, kuningattaresta ja heidän tyttärestään Kaunottaresta (K). Tarina kertoo haltijakuningattaren ja kuninkaan eroamisesta ja erillään asumisesta. Katja toivoo Kaunottaren suulla, että olisi niinkuin ennenkin ja saisi olla isin sylissä. Vanhemmat riitelevät puhelimesta Kaunottaren olinpaikasta. Katja sanoo, että K. pyörii, kun tulee oikein paha olo, ja että K. on pahalla mielellä ja lähtee äidin luokse ja kuolee. Koko valtakunta hermostuu ja kaatuu. Vanhemmat riitelevät yhä uudestaan ja myös K:n nukkuessa. Katja leikkii K:n itkevän ja menevän turvapaikkaan. Vanhempien riitely jatkuu ja K huutaa ”Hiljaa!” vanhemmille. Katja leikkii, että K. ei halua lähteä isän mukaan. Tarina loppuu siihen, että vanhemmat asuisivat yhdessä.</p>
	T2	<p>2. Maalataan nukketeatterin jälkeen pöydän ääressä.</p>	<p>2. Katja sanoo, että Kaunotar ajattelee riitojen keskellä vittua. Katja sanoo piirtävänsä verta ja Kaunottaren omaan huoneeseensa, jossa K. kuuntelee levykasettia ja panee kädet ristiin ja toivoo, että isä ja äiti asuisivat yhdessä. Vanhemmat eivät saa tulla huoneeseen. K. toivoo, että vanhempien riitely olisi lyhyt. Katja huomauttaa, että he eivät ole T2:n kanssa riidelleet eivätkä Hirviö ja Kaunotar riitele vaan menevät naimisiin. Katja laulaa Leijonakuninkaasta: ”Se ihanaa on...Hakuna matata kertoo kohtalon, ei huolenhäivää päivä on huoleton, filosofiaa näin on se vaan, hakuna matata!”</p>

8.	T1	<p>1. Ryhmäkerran alussa, tytöt menevät itse istumaan valmiiksi tuoleille katsojiksi. T1 selittää, että he joskus kysyvät tytöiltä, mitä tarinassa seuraavaksi tapahtuu. Katja tunnistaa Kultakutrinuken ja hänellä on koira sylissä. Sini istuu jalat näyttämöllä ja osoittelee nukkeja varpaillaan antaessaan niille vuorosanoja. Tytöt kuuntelevat tarkkaavaisesti ja nauraa hekottavat välillä. T1 on kertojana ja T2 leikkii nukeilla eläytyen rooleihin. Sini ja Katja haluavat, että vanhemmat tappelisivat. T1 jatkaa kuitenkin valmiiksi keksittyä kertomusta Kultakutrin painajaisesta ja lohdutustyynystä. Sini ja Katja vaativat uudelleen, että isä ja äiti tappelisivat. Sini ehdotta, että tarinan jälkeen piirretään siitä. T1 alkaa kertoa vanhempien riidasta ja T2 leikkii nukeilla eläytyen voimakkaasti rooleihin. Sini ohjailee riitaa kertomalla, mitä nuket tekevät ja sanovat. Tytöt katsovat välillä toisiinsa ja Katja tarjoaa Sinille koiraansa lohduttavalla äänellä. Teatteri loppuu, kun Sini huomaa, että Katja on ”jemmannut” itselleen kuulumiskuulan ilman lupaa ja kertoo sen ohjaajille.</p>	<p>1. Kultakutri-nukketeatteri jatkuu, jossa äiti hoitaa Kultakutria, kun hän oli pieni. Se on myös tarina lohdutustyynystä, joka auttaa K. kun hän on surullinen tai vanhemmat tappelevat kovasti. Sini ehdottaa, että vanhempien tappelu alkaisi. K. näkee painajaista, että ampiaiset pistelevät häntä. Katja sanoo, että K. herää isän ja äidin karmeaan ja kimeään tappeluun. Lapset kiistelevät auttaako lohdutustyyny vai ei. Isä yrittää kuristaa itseä ja äitiä, sillä tavalla, että pää meinaa lähteä irti. Vanhempien tappelu jatkuu, ja isä lyö ja heittää äitiä kirjalla.</p>
	T1	<p>2. Piirtäminen nukketeatterin jälkeen pöydän ääressä. Katja toivoo, että Sini istuisi hänen viereensä. Tytöt lauleskelevat. Sitten he kiroilevat huutaen vihaisella äänellä ja välillä naureskellen ikäänkuin testaten ohjaajia.</p>	<p>2. Mietitään piirtämisen ja taikapallojen avulla, mikä voisi olla avuksi Kultakuttrille vanhempien riidellessä. Tytöt piirtävät prinsessaa ja alkavat kiroilla esim. pippeli, paska, vittu, kakka, perkele, saatana, perkeleen penikka. Mietitään auttaisivatko rumat sanat K:a, kenelle ja milloin huudetaan rumia sanoja. Vihaisena, ja isä ja äiti voivat joskus sanoa rumia sanoja riidellessään. Lasten mielestä aina melkein sanotaan rumia sanoja. Joskus lapset joutuvat kuuntelemaan rumia sanoja, kun aikuiset huutavat ja haukkuvat.</p>
9.	T1	<p>1. Ryhmäkerran alussa, tytöt menevät omaaloitteisesti istumaan tuoleille samoille paikoille kuin aikaisemmin. T1 on kertojana, ja yhdessä T2:n kanssa leikkii nukeilla. Tytöt istuvat rauhallisesti paikoillaan ja kommentoivat tarinaa esimerkiksi antamalla nukeille nimiä. Tytöt käyvät välillä kurkistamassa nukkeja lähempää. Sini heittää kuulaa näyttämölle, koska hän haluaa</p>	<p>1. Nukketeatteri Kultakuttrista, Kaunottaresta ja haltijattarista. Sini haluaisi saman sadun, koska se oli hyvä, kun isä ja äiti tappeli. Tarina kertoo kahdesta viisivuotiaasta työstä, joiden nimet ovat Kultakutri ja Kaunotar, jotka lähtevät metsään ja tapaavat siellä haltijattaret. Tytöt leikkivät metsässä ja kertovat haltijattarille pelostaan, kun isä ja äiti riitelevät. Sini alkaa ohjailla</p>

9.		<p>Kultakutri-sadun. Hän alkaa ohjailemaan tarinaa ja ohjaajat alkavat leikkiä sitä, kuten Sini haluaa. Katja istuu hievahtamatta paikallaan. T1 leikkii nukeilla intensiivisesti eläytyen Sinin kuvaileman yksityiskohtaisen tarinan mukaisesti. Kertoessaan Sini keikkuu tuolillaan ja nousee välillä pystyyn. T1 kysyy jatkuvasti, miten tarina seuraavaksi etenee. T2 katsoo sivummalta, välillä esittäen nukeilla. Sini haluaa esittää nukella, mutta Katja ottaa sen pois ja antaa ohjaajalle. Myöhemmin Katja menee istumaan lattialle ja leikkimään Kaunotar-lapsinukella. Lopuksi tytöt leikkivät pitkään, että ensin lapset tappelevat keskenään, sitten vanhemmat ja lopuksi isä lyö lasta. Tytöt lyövät vihaisia nukkejaan yhteen ja satuttavat samalla vahingossa toisiaankin. Ohjaajat vetäytyvät sivummalle kuuntelemaan, välillä kysyen, miksi nuket tekevät ja sanovat niinkuin sanovat. Sitten kaikki nuket kuolevat ja tytöt heittelevät ne lattialle. Ohjaajat kokoavat näyttämön ja jatkavat tarinan loppuun. Sini edelleen yrittää ohjaila tarinaa vanhempien riitelyyn.</p>	<p>tarinaa, jossa isä haukkuu äitiä, heittelee ja hyppii naaman päällä, ja potkaisee mahaan. Sitten nainen ja mies menevät yhdessä ensi- ja turvakotiin ja halaisivat. Sitten ukko lyö äitiä ja tappaisi pyssyllä, mutta äiti olisi silti elossa. Äidillä on kurkku auki ja Katja sanoo, että lapsi huutaa siellä. Vanhemmat menevät sänkyyn pussailemaan, mies on naisen päällä. Sinin mielestä lapset menevät katsomaan televisiota ja nukkumaan ja Katja ehdottaa, että lapset menisivät piiloon. Akka on humalassa ja ukko pissaa lattialle. Akka menisi nukkumaan pissan päälle ja ukko vankilaan. Sini sanoo, että akka on kuollut, kun ukko leikkasi sydämen ja lapset kuolisivat samalla. Leikki jatkuu ja nuket riitelevät, ovat pahalla mielellä ja vihaisia. Katjan nukke tanssii. Sini jatkaa leikkiä, jossa ukko lyö lasta ja äiti puolustaa. Katja yrittää aloittaa leikkiä, jossa paha isä tulee varastamaan lapset, mutta ei löydä heitä. Lopuksi aikuiset sanovat, että haltijattaret ovat kuunnelleet tyttöjen surullisia asioita ja uskovat tyttöjen olevan tarpeeksi rohkeita ja vahvoja, että haltijattaret voivat lähteä auttamaan muita lapsia.</p>
10.			